ÇAĞDAŞ YAYINLARI

Vedat Nedim Tör

Kemalizmin dramı

VEDAT NEDİM TÖR

KEMALİZMİN DRAMI

(Yorumlar Denemeler Çizgiler)

ÇAĞDAŞ YAYINLARI

GAZETE, DERGİ, KİTAP, BASIN ve YAYIN
ANONİM ŞİRKETİ

Türkocağı Caddesi No: 39 - 41 Cağaloğlu - İstanbul

Dizgi, Baskı, Cilt : Şubat 1980
Erdini Basım Yayınevi
Selvilimescit Sokak Güzeller Han No. 6,
Cağaloğlu - İstanbul

KEMALİZM'İN DRAMI İÇİN...

Çağdaş Yayınları için dostlarım Oktay Akbal ve Sami Karaören, bir gün bana gazete ve dergilerde çıkan yazılarımdan bir seçme hazırlamamı önerdiler. 82 yaşındaki bir yazara yapılabilecek en gönül alıcı bir öneriydi bu..

Fakat ben, gayet kötü bir dosyacı olduğum için, 1916'dan beri çeşitli gazete ve dergilerde yayımladığım yazıların sistemli bir arşivini yapmamıştım. Bu nedenle elimde ne kalmışsa onlardan bazılarını seçtim.

Atatürk'ün altın çağında, Ankara'da Matbuat Umum Müdürü, Turizm Müdürü, Radyo Müdürü görevlerini yapmış bir yazarın geçmişteki özlemlerini ve son yıllarındaki acı burukluğunu yansıtan bu kitapçığın adını da «Kemalizmin Dramı» koydum.

10 Ekim 1979 **V. N. Tör**

Kadrocu'lardan üçü 1973'te bir Atatürk seminerinde (oturanlar): Vedat Nedim Tör, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir

DEVLETİN YAPICILIK GÜCÜNE İNANMAK GEREK

Her devrim, yeni bir devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır.

Türk Devriminin bir kişiliği varsa, onun da kendisine özgü bir devlet ideali olmak gerekir.

Türk Devriminin bir kişiliği vardır.

Devrimimiz, bu kişiliği tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor:

Tarihte Emperyalist uluslarla sömürgeler arasındaki tezadın çözüm çağını Türk Devrimi açmıştır. O halde Devrim Türkiye'sinin Devleti, ne Fransız Devriminin doğurduğu bir burjuva Devleti, ne de Komünist İnkılâbının kurduğu bir proletarya Devleti olabilir.

Yeni Türk Devleti geri teknikli bir yarı sömürge ülkesinin hem ekonomik, hem politik kuruluşu sorununun tarihte ilk öncüsüdür. Devrimimizin bu tarihteki *tekliğine* inanmayanlar var. Onu sadece bir Avrupalılaşma, yani Fransız Devriminin doğurduğu Devlet Tipine ve toplum koşullarına ayak uydurma hareketi sananlar var.

İşte, bu anlayış bizi taklitçiliğe götürüyor. Devrimimizin kişiliğini söndürüyor. Yaratma yeteneğini körletiyor. Türk Devrimine özgü bir Ekonomi Politikası, Türk Devrimine özgü bir Eğitim Sistemi, Türk Devrimine özgü bir Basın cihazı, Türk Devrimine özgü bir

san'at anlayışı, sözün kısası, Türk Devriminin erek ve niteliğine göre bir Türk Toplumu kurma savaşı yerine, bunların Avrupa örneklerine özenme yeltenmeleri başgösteriyor. Oysaki Avrupa'dan ancak metod ve teknik alabiliriz. Fakat, sistem, ideoloji ancak Türk toplumunun kişiliğinden doğabilir. Bir yarı koloninin özgür Ulus olma örneğini tarihe ilk armağan etmiş olan Kemâlist Türkiye'nin kendine özgü Dünya Görüşünü kendi yaratmak zorundadır.

Kadro dergisi, 1933

KADRO HAREKETİ

Halil İbrahim Göktürk'ün «Bilinmeyen yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir» adlı yapıtında Roma'daki «İnstitute Per L'oriente»nin Şevket Süreyya'ya Giacome E. Carretto imzası ile gönderdiği mektubu, arada Şevket öldüğü için yanıtlamak üzere bana gönderdi. Önce şu ilginç mektubu okuyalım:

Sayın Şevket Süreyya Aydemir,

Ben Roma'da Istituto per L'Oriente'de çalışıyorum. Enstitümüz Yakın Doğu ülkeleri (Arap ülkeleri, Türkiye ve İran) ile ilgilenmektedir. Enstitümüzde mevcut kitaplık, modern Yakın Doğu sahasında ihtisaslaşmış olup, kitaplar ve dergiler, özellikle «Oriente Moderno» dergisini yayınlamaktadır. Enstitüde bir çok üniversite profesörleri bilimsel araştırmalar yapıyorlar, şimdi Yakın Doğu ülkelerindeki siyasi partiler ve ideolojiler üzerinde bir araştırma yapmak istiyoruz. Gerçekte -şimdi yapmakta olduğumuz araştırmaları daha genişletmek ve derinleştirmek istiyoruz. Ben şahsen

Türkiye hakkında bir kaç makale yayınladım, diğer arkadaşlarım da arap ülkeleri hakkında yazdılar. Daha evvel Türk edebiyatı hakkında etüdlerimi yaptığım sırada ve 1930 yıllarını incelerken, Kadro dergisi ile karşılaştım ve çok ilgilendim. Öyle zannediyorum ki Kadro'ya Türkiye dışında gerçekten hakettiği önem verilmemişti. Bu gerçek son senelerde yayınlanan Suna Kili'nin kitabında da açıkça görülüyor. Ayrıca Kemalizm bir çok kitaplarda tek bir bünyenin gelişimi gibi görülüyor, halbuki kanımca Kemalizmin bir çok cepheleri var. Bu cephelerden biri Kadro olup, yalnız dostlarını değil düşmanlarını bile etkisi altında bırakmıştı. Enstitümüz kitaplığında ülkü dergisini ve Recep Peker'in İnkilâp Dersleri Notları'na göz gezdirdim. Kanımca o yıllarda irade kuvveti, yeni yeni prensiplere göre yeni nesilleri yetiştirmek arzusu, Kadro'dan geliyor. Kadro'dan 6 ve 8'inci sayılarını, Yakup Kadri'nin «Ankara Moskova Roma» adlı makale serisini ve «İnkilâp ve Kadro» adlı kitabınızı okudum. Şimdi bu konuda kısa bir makale hazırlamaktayım. (Kadro'nun bütün sayılarını okuduğum zaman bu konuyu daha geniş şekilde yayınlayabileceğimi umarım). Bu makaleyi yazma arzusu bana, merhum Prof. Ettore Rossi ile Kadro dergisi arasındaki polemikten geldi. Ettore Rossi 1955'e kadar Enstitümüzün ve Oriente Moderno'nun müdürü idi. 1932'de «Giornale de Politica e di Letteratura» dergisinde Ettore Rossi Yeni Türkiye'yi takdim etti. Makalesinin sonunda Ettore Rossi, Kemalizm'in Fascizm'e benzediğini ve onu taklit ettiğini yazmıştı. Kadro'nun 8'inci sayısında Burhan Asaf, Ettere Rossi'nin Türkiye'nin samimi dostu olduğunu kabul etmekle beraber Kemalizm'in Fascizmi taklidinin bahis konusu olmadığını belirtmişti. Bundan sonra Ettore Rossi, Mussolini'nin müdürü bulunduğu «Gerarchia» dergisinde yeni bir

makale yazarak, Burhan Asaf'a hak vermiş ve Kemalizm'in ayrı bir doktrin olduğunu ve bir taklit olmadığını belirtmişti.

Ben makalemde bu polemiği ele almak istiyorum, çünkü 1932'de geçiyordu. O senelerde İtalya'da yeni bir faşizm'den söz ediliyordu. «Evrensel faşizm» ve bir «enternasyonal» kurmak üzere akımlar vardı. Ancak son yıllarda solcu, anti faşist tarihçiler bu akımları tetkik ettiler. (Geçen yıl İtalya'da solcu çevrelerde faşizm etüdleri ve prof. De Felice'nin bir kitabı hakkında çok önemli bir polemik oldu. Prof. De Felice en önemli faşizm tarihçilerinden biridir). Bugün anti faşist şahsiyeyler bile «faşizmin kapsadığı kuvvetler bloğunda, millî ve korporativist bir inkilâp isteyen fakat bu inkilâbı gerçekleştirmeyen bir solcu hareket» olarak nitelendiler. (Elbette marksist bir açıda görüldüğü zaman bu solcu hareketler, doğru bir yol izlemiyorlardı). Fakat hareketlerinde bazı faşizme karşı olanla da faşizm içinde faşizmi değiştirme amacıyla bir çalışma olanağı buldular. Onlara göre yeni bir insan, yeni toplum şekilleri kurmak lâzımdı. Fakat bu hareketler boğuldu veya hükümet tarafından istismar edildi.

Ettore Rossi'ye gelince, o politikacı değildi ve kanımca yalnız bir yurtsever idi. Ettore Rossi, İtalya'da en önemli Turkolog idi ve ayrıca çok iyi Arapça ve Farsça biliyordu. (Meselâ «Vaticano» kitaplığının Türk ve Fars el yazısı kitaplarının kataloğlarını yaptı, aynı kitaplıkta bulduğu el yazısı Dede Korkut kitabını tercüme edip yayınladı). 1932 sonunda «Gerarchia» dergisinde yine, Fiolce D'Anycra imzalı «Faşizm ve Kemalizm» adlı bir makale çıktı. Bu makalede faşizm ve Kemalizmin birbirlerini taklit etmedikleri yalnız daha yüksek bir düzeyde, inkilâp düzeyinde, birbirlerine yaklaştıkları ifade edilmektedir.

Eğer izin verirseniz, Kadro ideolojisi hakkında benim anladığım fikri, özet olarak, size sunayım. Böylece siz de arzu ederseniz müşahedelerinizi bildirdiğiniz takdirde çalışmalarıma kıymetli bir katkıda bulunup beni müteşekkir edersiniz.

Kadro için halkın sesini duyan ve anlayan bir lider lâzımdı. Bu liderin etrafında bir kadro, kurulacaktı. Şuurlu bir *élite* ki görevi, milleti bilinçlendirmek ve onu yönetmekti. Herkes bu kadro'yu kurmaya yetenekli değildi, çünkü herkesin kapasitesine göre bir görev yapması lâzımdı. Ulus içinde sınıflar arasında tezatlar olmaması gerekiyordu. Bu hal o zaman mümkün olabiliyordu, çünkü Türkiye'de o zaman kapitalist ülkelerde olduğu gibi kesin olarak sınırlanmış sınıflar yoktu. Millî bir sermaye birikimi yapabilmek için, ekonominin kesin olarak devletçe yönetilmesi gerekiyordu. Aynı şekilde dış politikada, bu ülkeler arasında, tezatlar ve istismarların ortadan kaldırılması lâzımdı. *İdeolojiniz yani kemalizm,* bütün kurtuluş hareketleri için bir örnek olarak görülüyordu. Yakup Kadri'nin okuduğu kitaplar arasında Gustave Le Bon'un eserleri vardı. Bu yazar lider ve *élite* üzerinde yazardı. Fakat kadro ve sizin için, bu *élite* her zaman için lâzım mı idi, veya yeni nesil bilinçlendiği, ideolojinizin yeni nesil düşüncelerinde sabit bir unsur haline geldiği zaman, başka bir rejime dönüşmeyi düşünüyor muydunuz?

Sizin görüşlerinizde hem aristokrat ve hem de sosyal öğeler (eleman) buluyorum. Bu öğeler sizi Dietrich'in neo romantizm'ine yaklaştırıyor. (Dietrich, «Die Tat» dergisini kurdu ve Kadro, Dietrich'in ölümünden- sonra «Die Tat» dergisini müdürü ile mulakat yaptı).

Sonuç olarak sormak istediğim soru, sadece politik ve pratik bir soru değil, *existentiel* (varlığı olan) bir

sorudur. Fikrince toplumun kemale ermesi kabiliyeti var mıdır, veya daima güçlü bir rehberin mevcudiyeti zarurî midir? Insanlık mükemmel mi, veya «değişemez» midir?

(Geleneksel katoliklikte «büyük günâh» *(péché originel)* denilirdi).

Beni çok ilgilendiren başka bir konu daha var. 1933'te Halide Edip, sizin Ziya Gökalp'e (islâmlaşma hariç) taraftar olduğunuzu yazıyordu. Halide Edip'e göre mistik idiniz, sizce vatandaşların yalnız mecburiyetleri vardı. Fikrimce siz, vatandaşın bu mecburiyetleri kendi arzusu ile kabul ettiği fikrini savunuyordunuz. Fakat siz, Ziya Gökalp'in medeniyet ile kültür arasında farkı bulunduğu fikrini tamamen kabul ettiniz mi? Son zamanlarda Toynbee kitaplarını yine okumaktayım. Toynbee başka bir medeniyetten teknik öğeler alan bir halkın, o başka kültürü tamamen kabul etmeğe mecbur olduğunu söyledi. Çünkü o teknik öğeler, bir *Weltanachuung* içinde, bir «dünya görüşü» içindedirler. Siz, kendi kültürünüzü koruyarak, Batı Avrupa medeniyetini kabul etme olanağına inanıyor muydunuz? Çağdaş dünyada bu mesele önemli bir mesele olduğuna inanıyorum.

Şimdi Türkiye'de bütün düzeyde yerli kültür ile yabancı kültür arasında bir mücadele görüyorum. Ve en önemli mücadeleler, en fazla görünürde değil. Meselâ Türk ilerici yazarlar arasında, yani en devrimci yazarlar arasında, belki farketmeden geleneksel öğeler kullanıldığını görüyorum. Bu öğeler, bir yabancıya millî şahsiyetini muhafaza edilmiş olduğunu gösteriyor.

Sizi şahsen tanımayıp, sadece eserlerinizle tanıyorum. Böyle uzun bir mektupla sizi rahatsız etmediğimi umarım.

Eğer müşahedelerinizle bana yardım etmeyi lütfederseniz, bir makale yazıp Kadro'nun ideolojisini takdim etmek ve İtalya'da kemalizm üzerinde yapılmış muhtelif enterpretasyonlar ve «Enternasyonal faşizmin kemalizmi faşizm içine dahil etmek çabaları ve başarısızlığa uğrayışını meydana çıkarmak istiyorum.

Kadro'nun ideolojisini anlaşılması, sadece Türkiye'nin politikasının değil, ayni zamanda bütün dünya politikasının bazı akımlarını daha iyi anlayabilmek için önemli olduğuna inandığım için lütfedeceğiniz bir cevap işimin başarısı için büyük bir yardım olacaktır, en iyi dileklerimle saygılarımı sunarım.

(Not : Mektup yazıldığı gibi aynen yayımlanmıştır.)

İTALYAN TÜRKOLOG'U PROFESÖR'E YANIT

Pek Sayın Profesör,

Büyük dostum, ideal ve can arkadaşım, Şevket Süreyya Aydemir, 25 Mart 1976'da Ankara'da sizlere ömür, öldü. O'na gönderdiğiniz 28/2/1976 tarihli mektubu oğlu, bana ancak 5 Haziran'da yolladı. Onu büyük bir hayranlıkla okudum. Demek, bizim «Kadro»muz Türkiye sınırları dışında böyle büyük bir ilgi kaynağı olmuş... Bizim için bu ne büyük şeref...

Bu bilimsel olay beni hem sevindirdi, hem de doğrusu, utandırdı. Çünkü «Kadro», kendi memleketimde, bugün artık tarihe karışmış bir düşün akımı haline düşmüştür.

Kadro hareketi, «Kemalizm»-i komünist, faşist, liberal dünya görüşlerinin dışında, onlardan apayrı, ba-

ğımsız bir ideoloji halinde sistemleştirmek davasını güdüyordu. 1. Dünya Savaşı'nın sonunda Sevr Antlaşmasıyla, Antalya, Alanya, Konya bölgesi İtalyanlara, Adana, Sivas, Diyarbakır arasındaki üçgen Fransızlara, İzmir ve çevresiyle, Edirne, Karadenizin bazı illeri Yunanlılara, bırakılıyordu. Doğu vilâyetlerimizde Ermenistan ve Kürdüstan devletleri kurulacaktı. İstanbul, Çanakkale, Marmara kıyıları da uluslararası kontrol altına alınacaktı. Türklere de kala kala Ankara ve civar illerin bozkırları bırakılıyordu.

Babıâli Hükümeti, padişahı ve nazırlariyle bu esaret vesikasını kabul edip imzalamışlardı. Yunan orduları da İzmir'i işgal etmiş ve Anadolunun içlerine doğru ilerlemeye başlamıştı ki, Mustafa Kemâl denilen bir süpermen bu kadar olumuz ve utandırıcı koşullara karşı «ya istiklâl, ya ölüm» parolası ile «Millî Kurtuluş Savaşı» nın bayrağını açtı.

Sonu gelmeyen savaşlarla tükenmiş denilebilecek bir duruma düşmüş olan Türk milletinin direnme gücünü ve haysiyet potansiyelini harekete getirerek emperyalist devletlerin maddî ve manevî desteklerine mazhar olan Yunan ordusunu çok yetersiz, maddi imkânlarla, fakat üstün bir harp taktiği ve stratejisi sayesinde 3 yıl içinde, bütün Dünyayı şaşırtan bir başarı ile denize dökmesini bildi. Bir yarı sömürge milletinin bağımsız ve özgür millet olma örneği de ilk defa olarak Lozan'da Dünya tarihine tescil ettirildi. Böylelikle de insanlık tarihinde yepyeni bir çağ, emperyalizmin dünya ölçüsünde tasfiyesi çağı açıldı.

Bu çağı açan adam, yaptığı işin dünya ve insanlık tarihi için taşıdığı büyük anlamı ve önemi, bakın ne kuvvetle seziyordu. Daha 1922'de söylediği şu sözler, sömürgecilik çağının ölüm çanının çalmaya başladığını ne güzel dile getiriyor:

«Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını tekrar etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin müdafaa ettiği dava, bütün mazlum milletlerin, bütün şarkın davasıdır.»

1923'de söylediği şu sözler de Atatürk'ün davasına ne kadar geniş görüşlü, adetâ Peygamberane bir imanla bağlı olduğunun en canlı belgeleridir

«Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün şark milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak olan daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki, terakkiye ve refaha müteveccih olacaktır. Bu miilletler, bütün güçlüklere, bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekliyen istikbale ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm, yeryüzünde yok olacak ve yerlerine milletlerin aralarında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeden yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır.»

Görülüyor ki, Atatürk, bu sözleriyle gaipten haber veren bir kâhin gibi zamanından 30 yıl sonra ve ancak bir İkinci Dünya Savaşından sonra başlıyacak olan politik gelişmeleri, Asya ve Afrika'nın sömürgelerinde patlak veren millî kurtuluş hareketlerini şaşılacak bir aydınlıkla sezmişti. Onun ileri görüşlülüğünün haşmetine bakın ki, O, bu sözleri söylerken, meselâ Hindistan'da Gandi ve Nehru İngiliz efendilerinin tazyik ve takibi altındaydılar. Gandi, ileri İngiliz tekstil endüstrisinin rekabetine karşı basit el tezgâhları ile savaşmanın rüyasını görüyordu. Fransız sömürgelerindeki bü-

tün özgürlük mücahitleri hapishanelerde sürünüyorlardı. Çinli'ler Şankhay'da Avrupa'lıların mahallelerine, hattâ şehir parklarına bile girmekten memnudular. Hindistan'da İngiliz kumandanları, şehir halkına İngiliz bayrağının önünden diz üstünde yerde sürünerek geçmelerini emrediyorlardı.

Atatürk'ün antiemperyalist dünya görüşüyle komünist enternasyonalinin antiemperyalist taktiği arasındaki büyük ayrılığı da Stalin'in Millî Kurtuluş hareketleri hakkındaki şu sözleri çok açık ve seçik ortaya koymaktadır

> «Millî Kurtuluş hareketleri, umumî Cihan İnkılâbı meselesinin bir parçasıdır. Bu meselenin konusu, müstemleke ve yarı müstemlekelerin hareketçi ve inkılâbçı kabiliyetlerinden Dünya işçi inkılâbı uğruna istifade etmektedir. Onları da bu yolda kullanmaktadır. Yani bu memleketleri komünizmin rezervi haline getirmektir.»

Görülüyor ki, Stalin, yani komünist enternasyonal, millî kurtuluş hareketlerini ancak kendi çıkarlarının bir rezervi, bir ihtiyat kuvveti, yani yepyeni ve müstakil bir tarihi olay olarak değil, komünist emperyalizmine tâbi bir hareket olarak değerlendirmektedir.

Atatürk, millî kurtuluş hareketleri savaşında ne kadar yepyeni, hümanist, üniversel bir Dünya görüşünün mümessili ise, Stalin de o kadar egoist ve dar bir çıkar politikasının tutsağıdır.

Atatürk'ün bu hümanist evrenselliği, Balkan antantı zamanında, Romanya Dışişleri Bakanı Titolesko'ya hitaben Ankara Palas'da söylediği şu sözlerle daha canlı dile gelir

«Dünyanın filân yerinde bir rahatsızlık varsa, bana ne dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa, tıpkı kendi aramızda olmuş gibi, onunla meşgul olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun, bu esastan şaşmamak lâzımdır.

Beşeriyetin hepsini bir vücud ve her milleti bunun bir uzvu saymak gerekir. Bir vücudun parmağındaki acıdan bütün vücud müteessir olur. İnsan, mensup olduğu milletin varlığını ve saadetini düşündüğü kadar bütün Cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmelidir. Kendi milletinin mutluluğuna ne kadar kıymet verirse, bütün dünya, milletlerinin saadetine hizmet etmeye de o kadar çalışmalıdır.»

Görülüyor ki, Atatürk'ün dünya görüşü, dünya anlayışı çağının komünist faşist, nazist moda ideolojilerinden apayrı ilkelere dayanmaktadır. O, bir tür Anadolu hümanizminin devamıdır. Daha 18. yüzyılda:

«Düşmanımız kindir bizim, kamu âlem birdir bize» diyen büyük Anadolu ozanı Yunus Emre ile Atatürk'ün «Yurtta Sulh, Cihanda Sulh» sloganı ne kadar kardeş bir hava içinde bağdaşmaktadırlar.

İşte, millî kurtuluş savaşımızın zaferi ile açılan yeni çağın emperyalizmin ve sömürgeciliğin tasfiyesi çağının ilk başarılı örneğini tarihe armağan etmiş olan Mustafa Kemâl'in adını taşıyan yepyeni bir ideolojinin, Kemâlizmin zorunluğuna inanan 5 genç, 1932 yılında, Ankara'da «KADRO» adlı bir dergi yayınlamaya başladılar. Bu derginin bütün sayılarında çıkan yazılarda, bütün millî kurtuluş hareketlerini yapmış ve yapacak olan milletlerin ideolojik fikir sistemini tedvin etmek cehdi hâkim olmuştur.

Size bütün bu bildiğiniz gerçekleri tekrarlamaktan amacım, Kemâlizm'in bir «taklit» hareket olmadığını, «nevi şahsına münhasır», orijinal bir ideoloji örneği halinde işlenmesi gereken büyük bir tarihsel ve bilimsel ödev olduğunu belgelemek içindi.

İşte, biz, «Kadrocu» denilen beş arkadaş yani Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Asâf Belge, İsmail Husrev Tökin ve bendeniz bu ödevi yerine getirmeye Kadro dergisini üç yıl boyunca her ay yayınlıyarak, karınca kararınca çalıştık.

Bu beş arkadaştan şimdi İsmail Husrev Tökin ve ben daha yaşıyoruz. Öteki arkadaşlar bir bir rahmeti rahmanâ kavuştular, ruhları şâdolsun...

Atatürk'ün ölümünden sonra, Türkiye'mizde Batı modeli demokrasi taklidi politik akımlar gittikçe yaygınlaştı.

Atatürk'ün ölümünden sonra, Türkiye'mizde Batı yar'ın Demokrat partisi işbaşına geçtiği zaman ilk icraatları Atatürk'ün Türkçeleştirdiği ezanı minarelerden yine Arapça olarak, söyletmek oldu ve bunu Büyük Millet Meclisi'nde «Milleti, ezan-ı Muhammediye kavuşturduk.» diye ilân ettiler, Atatürk'ün kurduğu «Halk Evlerini», bu gençlerin kültür ve sanat ocaklarını derhal kapattılar.

19. Yüzyılı olmayan yani makine ve buharın endüstriye uygulanması çağını yaşamamış olan milletlerin bünyesine Batı modeli demokrasi konfeksiyon malı hazır elbiseler gibi bir türlü uymamakta ve «oyavcılığı» yolu ile demagojik soysuzlaşmalara doğru kaymaktadır. Demokrasi ileri endüstri memleketlerinde bile bir nevi «oy avcılığı oyunu» dur.

Oysaki, politika, Berlin Üniversitesindeki profesörüm Werner Sombart'ın tarifine göre «bilimin haya-

ta uygulanması olmalıdır.» Bilimin en büyük düşmanı ise demagojidir. İlle bizim gibi azgelişmişlik ayıbından henüz kurtulamamış milletler için israfların en büyüğü zaman israfıdır.

Bugünkü teknoloji ve menagement bilgileri sayesinde en olumsuz koşullar altında bile neler yapılabileceğinin en parlak örneğini İsrail devleti vermiştir. Tuzlu topraklar üzerinde «ileri» bir ziraat memleketi, kömürsüz, demirsiz bir diyarda «ileri» bir endüstri memleketi kurmasını 20 25 yıl içinde başardılar. Çünkü onlar bilimi hayata uygulamasını becerdiler.

Klâsik iktisat kitaplarında ekonominin üç unsuru olarak tarif edilen «doğa, emek, sermaye» bugün artık kalkınmak için yeterli değil. Bunlar, «teknoloji ve menagement» ile çiftleştirilip doğurgan bir hale getirilmezse, kalkınma temposu çok ağır oluyor. Bunun en acıklı örneği Türkiye'dir. Türkiye'de eşsiz bir tabiat ve tarih zenginliği vardır, insanı da çok cevherli. Sermaye de bulunuyor. Fakat yine de İsrail ölçüsünde bir kalkınmayı beceremedik. Çünkü politika esnafı «negatif seleksiyon» kanunu gereği, bilimsel bir politika uygulayamıyor. Bu yüzden çok zaman israf ediyoruz. Bugünkü Türkiye, hiç şüphesiz ki Atatürk'ün miras konduğu Türkiye değildir. O zamanki Türkiye tam anlamıyla bir açık pazardı. En çok ithal ettiğimiz mallar, pamuklu ve yünlü mensucattı. Şimdi bunları ihraç ediyoruz. O zaman Marsilya'dan patates, Yafa'dan portakal, limon, muz, hattâ Nice'den çicek ithâl ederdik. Şeker, çimento, kâğıt ve diğer endüstri malları için de tam anlamıyla bir açık pazardık.

Türkiye'yi kendisi ile mukayese edersek, hiç şüphesiz ki büyük bir gelişme var. Ama, olanla olması

mümkün olan arasında da büyük bir açık var. İşte Kadro'nun «planlı» devletçiliği bilimsel yöntemlerle uygulansaydı, bugün Türkiye, bütün üçüncü dünya memleketlerinin kâbesi olabilirdi.

Bana içimi dökmek fırsatını verdiğiniz için teşekkürlerimle saygılar sunarım.

10 Haziran 1976

İDEOLOJİK YOKSULLUĞUMUZ

Atatürk'ün bütün ideolojik ilkeleri — ki buna «Kemalizm» diyorduk — ölümünden sonra, gittikçe artan bir tempo ile bir nevi «açık eksiltme»ye konuldu. Bu gidişle bunun «Sıfır»a kadar yolu açıktır.

Bu kara gerçeği bütün acılığı ve çıplaklığı ile ortaya koyduktan sonra, bunun ana nedenini de kısaca özetlemeye çalışacağım:

Atatürk, insanlık tarihinde ilk defa olarak, bir yarı sömürge devletinden «kayıtsız, şartsız bağımsız devlet» yaratmak örneğini, Millî Kurtuluş Savaşının sonunda, Lozan'da, bütün dünyaya «tescil» ettirdi. Ve böylelikle yepyeni bir çağın müjdecisi oldu: Sömürge ve yarı sömürge milletlerinin bağımsızlaşma çağını açtı.

Bu yeni tip devletin gelişebilmek için, «Osmanlı»dan apayrı yeni tip bir «Türk»e ihtiyacı vardı. Bütün yeni rejimler, kökleşip tutunabilmek için kendi insan tiplerini «inşa» etmek savaşına girişirler. Komünizm, faşizm, nazizm, siyonizm hep kendi insan tiplerini yetiştirmek sorununu ilk plânda ele almışlardır. Kemâlizm de kendi insanını inşa yolunda birtakım köklü teşebbüslere girişti: Önce, layisizm ilkesinin gerektirdi- İstanbul Darülfûnunu bir kalemde lâğvederek, dünya

çapındaki bilim adamları ile çağımızın gerektirdiği ileri bir bilim ve araştırma organı olma amacıyla «İstanbul Üniversitesi»ni, Ankara'da bu toprağın istediği ziraat elemanlarını yetiştirmek için yine Alman Profesörlerinin işbirliği ile «Ziraat Enstitüleri»ni, insanımızı aşağılık kompleksinden kurtarmak için «Ankara Dil, Tarih, Coğrafya Fakültesi»ni, Batılı ölçülerle sanatkârlar yetiştirmek için «Devlet Konservatuvarı»nı, «İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi»ni rejimin gerektirdiği eğitim ailesini hazırlamak için «Gazi Terbiye Enstitüsü»nü, Köy Enstitüleri»ni «Ticaret Liseleri»ni, «Kız ve Erkek Sanat Okulları»nı, «Halk Evleri»ni, «Halk Odaları»nı, «Dil ve Tarih Kurulları»nı kurarak gerekli organları yarattı.

Cumhuriyetin ilânından Atatürk'ün ölümüne kadar geçen 15 yılın ancak son 10 yılcığı içine sığdırılan bütün bu yeni rejim yatağına oturtacak «insan»ları yetiştirmek amacını güden atılımlar bütün dünyanın ilgisini ve hayranlığını üstüne çeken hümanist ve devrimci bir coşku ile birbiri ardına gerçekleştirildi. Kültürel alanda olduğu gibi, ekonomik alanda da girişilen bu rejim inşa savaşı aynı idealizm ve tempo ile bugüne dek sürüp gitseydi, şimdi Türkiyemiz, Asya ve Afrikanın koloni olmaktan kurtulan bütün azgelişmiş ve gelişmekte olan yüzmilyonları için örnek ve önder yepyeni ve bambaşka bir «Devlet tipi» olacaktı, fakat, tarihimizin ne kara alınyazısıdır ki, Atatürk'ün ölümünden sonra, ruhsuz ve nefessiz kalan rejim coşkusu yerini, kötü bir politika hırsına ve aşağılık bir oy avcılığına bıraktı. Ve bütün bu «Yeni İnsan»ı inşa kuruluşları da bir bir soysuzlaşıp yozlaştı.

Atatürk'ün yüceltici ve birleştirici ruhundan açılan büyük boşluğu yabancı ideolojiler doldurdu ve Ke-

mâlizm, olgunlaşıp sistemleşemeden kişiliğini yitirdi. Millet ölçüsünde «Kemâlist İnsan»ı yetiştiremeden milli bütünlüğümüz parçalandı. Türkiyemiz, her renkten ideolojiler mozayıki haline geldi. Oysa ki, bu durum gerçek Kemâlizm için utanç verici bir tenezzüldür. Çünkü hiçbir ideolojik sistem, Kemâlizmden daha ileri, daha yapıcı, daha doyurucu, daha hümanist ve memleketimizin koşullarına da daha uygun değildir.

İşte, şimdi, korkunç bir fikir anarşisinin ve ideolojik yoksulluğun batağında debelenip duruyoruz.

YENİ BİR TÜRK İMAJI YARATMA ZORUNLUĞU

İçinizde, öyle sanıyorum ki, en yaşlınız benim. 78 yaşında olmam nedeniyle, dünyada «Türk imajının Osmanlı İmparatorluğunun çöküş çağından günümüze kadar geçirdiği bütün aşamaları yaşadım».

Balkan Harbinde, bütün dünya kamuoyu, kokuşma halindeki Osmanlı İmparatorluğuna karşı cephe almıştı.

Birinci Dünya Harbi sonunda, yenik düşen Osmanlı İmparatorluğuna uygulanmak istenen Sevr antlaşması, Türkleri Orta Anadolunun birkaç vilâyeti içine hapsetmek plânının somut bir belgesiydi.

Talât Paşa'yı Ermeniler Berlin'de sokak ortasında öldürünce, bütün dünya basını yine Türklerin aleyhine yaylım ateşine geçmişlerdi.

Ve hiç unutmam, 1916-1921 yılları arasında Berlin Üniversitesinde öğrenciyken, bir gün ekonomi profesörüm Werner Sonbart, dersinde emperyalizmden bahsederken, «Osmanlı İmparatorluğu bir yarı-sömürgenin en tipik örneğidir.» demişti de, yüreğime bir hançer saplanmış gibi dona kalmıştım.

Millî Kurtuluş Savaşı boyunca da hemen bütün dünya kamuoyu Yunanistan tarafındaydı.

Ancak, insanlık tarihinde yepyeni bir çığır açan Atatürk'ün çekişidir ki, yeryüzündeki Türk imajının lehimize dönmesi çağını da açmıştır.

Bir yarı-koloninin «Bağımsız millet» olmasının insanlık tarihinde *ilk* örneğini yaratan Atatürk sayesindedir ki, dünya kamuoyunda yepyeni bir Türkiye imajı belirtmeye başlamıştır:

«Yurtta barış, cihanda barış» sloganı, Saltanat ve Hilâfetin ilgası, Cumhuriyetin ilânı, lâyiklik prensibi, medenî kanun, kadın özgürlüğü, lâtin harfleri gibi şaşırtıcı atılımlar ve sonra Ziraat Enstitüleri, İstanbul Üniversitesi, Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi, Ankara Konservatuvarı, Güzel Sanatlar Akademisi gibi dünyaca tanınmış otoritelerle donanmış bilim şe sanat ocaklarının açılması gibi, Türk milleti için bile yepyeni birer sürpriz teşkil eden cesur ve şifa verici gelişimler cihan kamuoyunda da önce şaşkınlık ve sonra hayranlık yarattı ve uluslararası Türkiye imajında da büyük bir değişikliğin oluşmasına yolaçtı.

Ben, 1933-1944 yılları arasında Ankara'da Matbuat Umum Müdürü, Turizm Müdürü, Ankara Radyosu Müdürü gibi, çeşitli devlet ödevlerinde bulundum.

Matbuat Umum Müdürlüğüm esnasında, Ankara, bir dev mıknatıs gibi, dünya basın mümessillerini ve entellektüellerini çekiyordu. Hasta Adam'dan birdenbire taptaze ve bambaşka bir varlığın doğması cihan ölçüsünde büyük bir ilgi ve merak konusu olmuştu. Dünyaca tanınmış gazete ve dergilerin mümessilleri ve ünlü yazarlar Ankara'ya adeta hücum ediyorlardı. Atatürk'le İnönü'yle, Tevfik Rüştü'yle tanışıp görüşmek için can atıyorlardı. Yalnız Batı dünyasından değil, o zamanlar henüz özgürlüklerine kavuşmamış olan Asya

ve Afrika memleketlerinden de birçok yazarlar Ankara'yı âdeta tavaf ediyorlardı. Ve «Ah bizim de bir Atatürk'ümüz olsa, bizim de bir Dumlupınar'ımız olsa» diye yanıp yakınırlardı.

Çünkü Atatürk, daha 1922 yılında, Dumlupınar'da, 30 yıl sonraki politik gelişmeleri şaşılacak bir aydınlıkla sezen bir kâhin gibi şöyle konuşmuştu:

> «Şimdi, günün ufukta ağardığını nasıl görüyorsam, bütün mazlum Şark milletlerinin de uyanışını öyle görüyorum' İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak olan daha birçok kardeş millet var. Emperyalizm ve müstemlekecilik yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletlerin arasında hiçbir renk, din ve ırk frakı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır.»

Görülüyor ki, Ankara, bütün sömürge ve yarı sömürge milletleri için de, özgürlüğün, kurtuluşun kâbesiydi. Bu yüzdendir ki, Atatürk Türkiyesi hakkında çeşitli dillerde 8 bin küsur eser yayınlanmıştır.

İşte biz, Atatürk çağının içimizde tutuşturduğu büyük coşku içinde o zamanki Matbuat Umum Müdürlüğünün hademesi dahil 20 kişilik kadromuzla ve yıllık 100 bin liralık bütçemizle, «La Turquie Kemaliste» adlı bir dergi çıkarıyorduk. Onu bütün elçiliklerimize, konsolosluklarımıza, ataşelerimize, tanınmış yabancı gazete ve dergilere, ünlü yazarlara yollardık. Washington Büyük Elçimiz rahmetli Münir Ertegün Bakanım Şükrü Kaya'ya yazdığı bir mektupta bu dergi için «Benim siyasî itibarımı arttıran eser» demişti.

Yine Matbuat Umum Müdürü iken angaje ettiğim Othmar adlı Avusturyalı fotoğraf sanatkârını memleketimizde dolaştırarak, çektirdiğimiz. 10 bin küsur artistik fotoğraftan seçme -bir «Fotoğrafla Türkiye» al-

bümü bastırmıştık. Ayrıca da, Atatürk Türkiyesi hakkında ingilizce ve fransızca çeşitli kitaplar yayınlamıştık. O zamanki Balkan Antantı çerçevesi içinse yapılan toplantılarda Kemâlist Türkiyenin imajını canlandıran «ne idi, ne oldu?» motolu fotoğraf sergileri düzenlerdik. Ayrıca uluslararası Leipzig fuarına, Budapeşte sergisine, özel pavyonlarla katılırdık. Bu sergilerde de yalnız ihracat mallarımızı tanıtmakla kalmaz, Kemâlist Türkiyenin gerçekleştirdiği çeşitli devrimleri mukayeseli resimlerle, cazip sloganlarla canlandırmaya çalışırdık.

1939 yılında 12 ay açık kalan ve 1,5 milyon dolarlık bir bütçe ile katılmayı kabul eden Devletimiz, New York dünya sergisindeki pavyonlarında barışçı Türkiyeyi «Asya ile Avrupayı barış içinde bağlar» motosu ile, bir ayağı Avrupada, bir ayağı Asyada ve elinde tuttuğu halatı düğümleyen bir dev heykelle canlandırmıştık. İstanbuldaki Rum ve Ermeni Patriklerinden ve Haham Başından el yazıları ve fotoğraflarıyla birer mesaj alarak, büyütülmüş fotoğraflarla «Kemalist Türkiye bir tolerans memleketidir.» motosu ile levhalar yaptırmıştık. Ve bu sayede 1939 New York dünya sergisinin Başkanı basına verdiği demeçte, Türk pavyonunu «Uluslararası New York Dünya Sergisinin (Yarınki dünya) anlam ve amacını en iyi canlandıran pavyon» olarak övmüştü..

Pavyonlarımıza gelecek Ermeniler belki bir suikast yaparlar diye ızbandut gibi güçlü kuvvetli İrlandalı sivil polisler tutmamızı tavsiye etmişlerdi. Pavyonlarımıza Ermeniler geldiler. Fakat suikast yapmak için değil, lokantamızın, kahvemizin en sadık müşterileri oldular, ve «İstanbul'da, Emirgânda Çınaraltında bir nargile içmeden, Çarşı içinde bir döner kebap yemeden ölürsek, gözlerimiz açık gidecek» diye ağlaştılar.

Bizleri evlerine çağırdılar. Utla kanunla şarkılar söylediler. Evlerinde çocukları bile Türkçe konuşuyorlardı. Atatürk'ü de kendi kahramanları gibi seviyorlardı. Sözün kısası, Kemâlist Türkiyenin düşmanı yoktu.

Atatürk, Balkan Antantı toplantılarından birinde çekilen ziyafette yaptığı konuşmada bu gerçeği şöyle formüle etmişti:

«Türkiyenin düşmanı yoktur. Eğer varsa, bunlar Türkiyenin değil, insanlığın düşmanıdır.»

Şimdi bir de günümüz Türkiyesinin cihan içindeki durumuna bakalım. O ne hazin yanlızlıktır. O ne ateşten çemberdir. O ne acıklı çaresizlik ne mutlak iflâstır.

Atatürk Türkiyesinde bütün maddî imkânsızlıklara rağmen milletlerarası manevî itibarımızı dipdiri tutmak için, pırıl pırıl sempatik bir Türkiye imajı yaratmak için, yukarda küçük bir bilânçosunu çizdiğim çeşitli girişimlerde bulunmayı Devlet politikasının bir icabı sayan zihniyet yerine, şimdi bu gibi çabaları lüzumsuz gören çok ilkel bir anlayışsızlık karşısındayız.

Kültür Bakanlığı, Turizm ve Tanıtma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığının Kültür İşleri Genel Müdürlüğü gibi Türkiyenin dış memleketlerdeki imajından sorumlu çeşitli devlet organları bulunduğu halde, dışa dönük, hemen hemen hiçbir kültür ve sanat hizmetleri yoktur.

Ört ki ölem..

KEMALİZMİN DRAMI

Ülkemde ve dünyada olup bitenlerin basıncı altında kapkara bir umutsuzluğa düştüğüm zamanlar, hep o 19 Mayıs 1919'da Samsun'a ayak basan Adamı hatırlarım.

Dünya tarihinde hiç bir ölümlünün karşılaşmadığı en olumsuz, en umutsuz, en kötü, en karanlık koşullar ve durumlar karşısında serinkanlılığını hiç yitirmeden, kafasının içinde olgunlaşan plânlarının doğrultusunda hiç irkilmeden, içinde yanan idealizm ateşini hiç soğutmadan, karşılaştığı bütün engelleri, tuzakları, direnmeleri bir bir yıkıp, çökertip yılmadan, sürçmeden, dimdik ilerliyen Adamı düşünürüm.

Bu Adamı başka adamlardan ayırt eden, Onu insanlık tarihi boyunca «tek Adam» düzeyine yükselten işte bu hiç tükenip bitmeyen idealizm potansiyelidir.

Bu idealizm, plânlı bir idealizmdir. Öyle gelişigüzel köksüz, kökensiz, hesapsız, kitapsız, gösterişçi, plâtonik, palavra idealizmi değildir.

Bu idealizm, öyle oy avcılığı, söz ebeliği, halk dalkavukluğu idealizmi de değildir.

Bu idealizm, toplumun yararı, kurtuluşu, kalkınması için yapılması gerekeni, bütün engelleri yıkarak gerçekleştirmeyi halk sevgisinin en doğal bir zorunluğu sayan dobra dobra, erkekçe, gerçekçi bir lider idealizmidir.

Atatürk, halkın karşısında daima «yapılması gereken»i açıkça çırılçıplak söylemekten çekinmeyen gerçek halk dostu liderin en tipik, en eşsiz örneğidir.

Atatürk, politik hayatının hiç bir ânında herhangi bir demagojik manevraya tenezzül etmedi. Gerçek lider, millet lehine ve yararına olan herşeyi önceden iyice saptar, açıkça söyler ve mertçe uygular. Onun için Kemâlist ideolojinin ve Kemâlist demokrasinin en büyük düşmanı «Demagoji»dir. Halkın hoşuna gideni, halkın doğru sandığını değil, halkın yararına olanı söylemek ve gerçekleştirmek için savaşmak Kemâlist idealizmin ana şartıdır.

Atatürk, bütün devrimci hareketlerinde, çokluk, en yakın arkadaşları tarafından bile yalnız bırakıldı. Ona gerçekten inanandan çok, inanır gibi görünen dostları vardı. Hilâfetin ilgasında, Cumhuriyetin ilânında, Lâtin harflerinin kabulünde, teokratik devlet prensibi yerine lâyik devlet prensibinin ikamesinde çokluk en yakın savaş arkadaşlarının bile karşısında buldu.

Hayatta iken yine en yakın savaş arkadaşlarının işbirliği ile yapmak istediği iki Batı modeli demokrasi denemesi derhal demagojik soysuzlaşmaya kurban gitti.

Her Batı modeli demokrasi denemesinde, partilerarası rekabet savaşı derhal oy avcılığı ile soysuzlaşmış ve Kemâlist rejime karşı en sinsi darbe indirilmiştir. Sanki Atatürk çağı «dinsizlik çağı» imişmiş gibi. Demokrasinin ilk sloganı «milleti Ezan-ı Muhammediye kavuşturduk» oldu. Bu çığır da açılınca, bütün Kemâlizmin ideolojik ilkeleri partiler arasında bir nevi «açık eksiltme»ye konuldu. Bu koşullar altında, partiler arasında yüksek düzeyde bir rekabet olanağı kalmadı. «Menfi seleksiyon» kanunu harekete geçerek «kötü», «iyi»yi kovdu, «geri», ileri»yi ezdi, Kemâlizmin çağdaş uygarlığın üstüne çıkmak ideali yerine geçmişin karanlıklarına doğru bir atılış, bir akış, partiler arası savaşa hâkim oldu. Bu yüzden de bütün kurtuluş ve kuruluş alanlarında boş yere çok vakit heba edildi.

Kemâlizm, azgelişmiş bir memleketin, en kısa zamanda, hiç vakit, enerji, sermaye kaybetmeden kalkınması için milletçe el, iş ve gönül birliği yaparak plânlı ve sistemli bir savaş idealizmidir. Böyle bir Kemâlizm kavramı içinde siyasi partiler bu plânın uygulanmasında bir ehliyet savaşı ve yarışına girişen idealist aydın öncü-topluluklardır.

19. yüzyılları olmayan milletlerin kurtuluş ve kalkınma ve özgür millet olma savaşlarının ideolojik sem-

bolü olması gereken Kemâlizm Batı modeli parçalayıcı, bölücü, çıkarcı bir demokrasi kopyası olamaz.

Buraya 1933 yılında Kadro dergisinde yayınladığım bir yazıyı aynen alıyorum:

«Her inkılâp, yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır. Türk inkılâbının bir şahsiyeti varsa, onun da kendine has bir Devlet ideali olmak gerektir.

Türk inkılâbının bir şahsiyeti vardır.

İnkılâbımız, bu şahsiliğini, tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor:

Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezadının tasfiyesi çağını Türk inkılâbı açmıştır.

O halde inkılâp Türkiyesinin Devleti, ne Fransız inkılâbının doğurduğu bir Burjuva Devleti, ne de komünist inkılâbının kurduğu bir Proletarya Devleti olabilir.

Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı sömürge milletinin, millet olarak hem iktisaden, hem siyaseten kurtuluşu davasının tarihte ilk mümessilidir. İnkılâbımızın bu tarihteki tekliğine inanmıyanlar var. Onu sadece bir Avrupalılaşmak, yeni Fransız inkılâbının doğurduğu Devlet tipi ve cemiyet şartlarına intibak etmek cehdi olarak telâkki edenler var.

İşte bu telâkki bizi taklitçiliğe götürüyor. İnkılâbımızın şahsiyetini söndürüyor. Yaratma kabiliyetini körletiyor. Türk inkılâbına has bir iktisat siyaseti, Türk inkılâbına has bir terbiye sistemi, Türk inkılâbına has bir matbuat cihazı, Türk inkılâbına has bir san'at telâkkisi, kısaca Türk inkılâbının gaye ve mahiyetine göre bir Türk Cemiyeti kurmak cehdi yerine bunların Avrupa örneklerini taklite yeltenmeleri baş gösteriyor.

Halbuki Avrupadan ancak metot ve teknik alabiliriz. Fakat siyaset, müessese, sistem, telâkki, bunlar ancak Türk cemiyetinin toprak ve ikliminden doğabilir. Bunları Avrupadan Türkiyeye ithale kalkışmak kutuplarda portakal yetiştirmeğe özenmek kadar, boşuna ve manasız bir enerji israfı olur!»

Bu yazının üstünden geçen 45 yıla rağmen hâlâ kızoğlankızlığını koruması, Kemâlizmin çok acı ve çok acıklı bir talihsizliğidir. Gençliğin bunalımı bir idealizm boşluğundan doğuyor. Gençlik, heyecanlanma, şevklenme, inanıp bağlanma açlığını Kemâlizm ideolojisiyle doyuramadığı içindir ki, çokluk hep sağlı sollu yabancı ideolojilere kaçıyor. Doğa'da olduğu gibi Toplumda da boşluklar dolar. Bu, hiç şaşmayan bir yasadır. Onun için Kemâlizmi bir törensel lâf kalabalığı olmaktan kurtarıp, gençliği doyuracak nitelikte bir gerçek Kemâlist ideoloji sistemi yaratmak zorunluğundayız.

Hep gençtik, biliriz, gençlik daima uçlara kaçar: En ileri veya en geri.

Onun için biz, Kemâlizmi «en ileri» bir fikir sistemi olarak «kurmak» durumundaydık. İşte, burada bilimsel yaratıcı gücümüzün harekete geçmesi gerekirdi. Fakat, ne yazık ki, Atatürk'ün çağında olsun, ölümünden sonra olsun, hattâ 27 Mayıs'ta olsun bizim ulusal bilim yaratıcı gücümüz — bizim pek kısa ömürlü Kadro denememiz dışında, — Kemâlizmin şanına yakışır bir çaba gösteremedi. Hep ithal malı fikir kırıntılariyle yetindik ve hep Batı modeli bir demokrasiyi taklit etmeye yeltendik. Fakat, ne çare ki, bütün bu konfeksiyon malı anayasalar, seçim kanunları milletimizin tarihsel yapısına uymadığı için de zaman zaman bir askeri makastarın müdahaleleri zorunluğu doğdu. Hâlâ bu «intibaksızlık krizi»nin bunalımı içindeyiz. Ata-

türk'ün kurduğu parti bile «ortanın solu» diye partiler yelpazesi içinde bir «sığıntı» hareket olmaya tenezzül etti. Ne demek ortanın solu? Demek ki, daha sol, yani daha ileri bir fikir sistemi varmış. İşte burada yanılıyoruz. Kemâlizm, en ileri bir fikir sistemi diye gençliğe sunulan Marksizm 19. yüzyılın en ileri fikir sistemi idi ama, bugün için zaman aşımına uğramış demode bir kalıntıdır. İşte, üniversitelerimizin bilimsel yaratıcı güçlerini harekete geçirerk Kemâlizmin, bilhassa ulusal egemenliklerine kavuşmuş ve azgelişmişlikten kurtulmak savaşı içinde bulunan bütün milletler için Marksizmden de ileri olan dünya görüşünü, ideolojisini tedvin etmeleri gerekirdi. Böyle bir sistemde Batılı liberal rejimlerin başıboşluğu, çıkar oyunları, plânsızlığı yoktur. Sosyalist doktrinlerin 19. yüzyıl kalıntısı sınıf kavgasına dayanan cöngel ahlâkı da yoktur. Komünist rejimlerin özgürlüğü inkâr eden, insanı robotlaştıran terör ve korku ilkelliği de yoktur. Kemâlist rejimin en büyük motör gücü «akıl» ve «sevgi»dir. Bu bakımdan, çağımız ideoloji yelpazesi içinde hiçbir rejim Kemâlizmden daha ileri, daha yapıcı, daha hümanist ve memleketimizin koşullarına daha uygun değildir.

Gençliğe bu inancı ve idealizmi verebildiğimiz gün o, artık hiçbir yabancı ideolojiye tenezzül etmeyecek ve içi azgelişmişlik utancından kurtulmanın büyük heyecanı ile yanarak kendisini plânlı kalkınma savaşına adayacaktır.

Atatürk'ü törensel bir fikir olmaktan kurtarıp gerçek bir kurtuluş ve kalkınma yolunun en güçlü ideoloji ve idealizm kaynağı olarak değerlendirmek zorunluğu partilerüstü, bir milli sorun haline gelmeden, Atatürk, kabrinde rahat uyuyamıyacaktır.

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE ŞEVKET SÜREYYA AYDEMİR

Bu başlık, Halil İbrahim Göktürk'ün Şevket Süreyya Aydemir'in ölüm yıldönümünde yayınladığı bir yapıtın adı..

Onu okuyuncu, yazarın vefasına ve araştırıcı gücüne hayran kaldım. Bu yapıtta, Şevket, çeşitli yanlarıyle incelenmiş, ve bu üstün değerli Türk düşünürünün bütün yaşam trajedisi en ince ayrıntıları ile canlandırılmıştır.

Meşrutiyet Türkiyesinde «Turancılık» ideali ile coşup tutuşan «suyu arayan adam»ı bütün serüvenleriyle yaşıyoruz. Sonra Bolşevik Devrimi karşısında kurtuluş yolunu Moskova'da arıyan ve bu yüzden memlekete dönünce hapislerde yatan ve en sonunda, «Atatürk Fenomeni» karşısında yepyeni bir dünya görüşünün öncüsü olan Şevket Süreyya, çeşitli ideolojiler içinde bunalan Türk aydınının tipik bir örneğidir.

Şevket Süreyya Aydemir aynı zamanda çeşitli devlet dairelerinde önemli ödevler almış ve çok yararlı hizmetlerde bulunmuş.. Devlet hizmetinden çekildikten sonra da geniş bir yazarlık hayatına girişmiş ve İnkilâp ve Kadro, Suyu Arayan Adam, Toprak Uyanırsa, Tek Adam üç cilt, İkinci Adam üç cilt, Menderes'in Dramı, Enver Paşa (üç cilt), İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs, gibi biribirinden ilginç ve derin araştırmalara dayanan eserler yazmıştır.

Şevket'in, bence, en büyük ve aynı zamanda en talihsiz hizmeti Türk Devletini ve Türk Milletini ideolojik ve politik uyduluktan kurtaracak «Kemâlist Kadro hareketi»nin öncülüğünü yapmış olmasıdır.

Kemâlizm'in, ne faşist, ne komünist, ne liberal, fakat kendine özgü bir «Düşün sistemi» olarak işlenmesi

fikri, Mustafa Kemâl'in bütün bir emperyalist dünyaya karşı bir yarı sömürge Osmanlı Türkiyesinin özgür ve bağımsız bir devlet oluşunun *ilk* örneğini tarihe Lozan'da tescil ettirmiş olmasından doğmuştur.

Daha 1923'te söylediği şu sözler Atatürk'ün davasına nekadar geniş görüşlü, âdetâ peygamberane bir imanla bağlı olduğunun en canlı belgeleridir :

> *«Bugün, ufukta güneşin doğduğunu nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Şark milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak olan daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki, terakkiye ve refaha müteveccih olacaktır. Bu milletler, bütün güçlüklere, bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istiklâle ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünde yok olacak ve yerlerine milletlerin aralarında hiçbir renk, din, ve ırk farkı gözetmeden yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hakim olacaktır.»*

Görülüyor ki, Atatürk, bu sözleriyle gaipten haber veren bir kâhin gibi zamanından ancak 30 yıl ve bir İkinci Dünya Harbinden sonra yer yer başlıyacak olan politik gelişmeleri, Asya ve Afrika'nın sömürgelerinde patlak veren Millî Kurtuluş Hareketlerini şaşılacak bir aydınlıkla sezmişti. İşte, Türkiye'nin bu tarihî öncülüğünü bir fikir sistemi halinde değerlendirmek hareketi, Şevket'in Türk Ocağı'nda verdiği bir konferanstan sonra beş arkadaşın işbirliği ile yayınlanan ve ancak üç yıl süren «Kadro» adlı aylık dergide işlenmeye çalışılmıştır. Bugünkü gençliğimizin büyük çoğunluğu ile içinde bocaladığı ideolojik anarşi bir Kemâlist ideolojinin yokluğunun bir sonucudur.

Halil İbrahim Göktürk'ün yapıtında «Kadro» hareketi ile ilgili çok ilginç bir vesika da yeralmış:

Roma'daki Intituto Per L'oriente'nin Başkanı Prof. Giacoma E. Carretto'nin Şevket Süreyya Aydemir'e yazdığı mektup. Bu mektuptan şu satırları ibreti âlem için buraya alıyorum:

«Sayın Şevket Süreyya Aydemir,

Ben Roma'da Intituto per L'Oriente'de çalışıyorum. Enstitümüz yakın Doğu ülkeleri (Arap ülkeleri, Türkiye ve İran) ile ilgilenmektedir. Enstitümüzde mevcut kitaplık, modern Yakın Doğu sahasında ihtisaslaşmış olup, kitaplar ve dergiler, özellikle «Oriente Moderno» dergisini yayınlamaktadır. Enstitüde bir çok üniversite profesörleri ilmî araştırmalar yapıyorlar, şimdi Yakın Doğu ülkelerindeki siyasî partiler ve ideolojiler üzerinde bir araştırma yapmak istiyoruz. Gerçekte şimdi yapmakta olduğumuz araştırmaları daha genişletmek ve derinleştirmek istiyoruz. Ben şahsen Türkiye hakkında bir kaç makale yayınladım, diğer arkadaşlarım da Arap ülkeleri hakkında yazdılar. Daha evvel Türk edebiyatı hakkında etüdlerimi yaptığım sırada ve 1930 yıllarını incelerken, (Kadro) dergisi ile karşılaştım ve çok ilgilendim. Öyle zannediyorum ki Kadro'ya Türkiye dışında gerçekten hakettiği önem verilmemişti. Bu gerçek son senelerde yayınlanan Suna Kili'nin kitabında da açıkca görülüyor. 1932'de «Giornale di Politica e di Letteratura» dergisinde Ettore Rossi Yeni Türkiye'yi takdim eden makalesinin sonunda, Kemâlizmin faşizme benzediğini ve onu taklit ettiğini yazmıştı. Kadro'nun 8. inci sayısında Burhan Asaf, Ettore Rossi'nin Türkiye'nin samimi dostu olduğunu kabul etmekle beraber, Kemâlizmin faşizmi taklidinin bahis konusu olmadığını belirtmişti. Bundan sonra Ettore Rossi, Mus-

solini'nin müdürü bulunduğu «Gerarchia» dergisinde yeni bir makale yazarak, Burhan Asaf'a hak vermiş ve Kemâlizmin ayrı bir doktrin olduğunu ve bir taklit olmadığını belirtmişti. Ben, yazacağım makalede bu polomiği ele almak istiyorum.»

Ne hazindir ki, aradan 40 yıl geçmiş olmasına rağmen, bir yabancı bilim enstitüsünde çalışan bir profesör, «Kadro Hareketi»ni orijinal bir düşün akımı olarak yeniden ele alıyor.

«Bilinmeyen yönleriyle Şevket Süreyya Aydemir» adlı eseri bütün aydın kişilere ve ille Mao'dan Ebussuut'a kadar çeşitli ideolojiler içinde yerini arıyan gençlere candan sağlık verir ve onu yazan Halil İbrahim Göktürk'ü sevgilerle kutlarım.

İDEOLOJİSİZ TÜRKİYE

«Hayatta en hakikî mürşit ilimdir» diyen Atatürk, Türkiye'nin «azgelişmişlik» ayıbından kurtuluşunun tek yolunun Bilim ve Sanat-manivelalarıyla ulusun «Yaratıcı gücü»'nü harekete getirmek olduğuna inanmıştı. Bu inançladır ki, daha Ankara'da bir hotel ve lokanta yokken, hanları ve ahçı dükkanlarıyla bir ilkel kasaba iken, O, resim ve müzik öğrenimi için Avrupa'ya öğrenci gönderiyordu.

«Darulfünun mülgadır, İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.» sloganı ile, dünyanın birinci sınıf bilim adamlarıyla donattığı İstanbul Üniversitesi, yine en tanınmış uzmanlarla kurduğu Ankara Ziraat Enstitüleri, Dil-Tarih Fakültesi, Ankara Konservatuarı, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi, Cumhurriyaseti Orkestrası

gibi bilim ve sanat fidelikleri hep O'nun onbeş yılcık kısa cumhurbaşkanlığı zamanının ölümsüz armağanlarıdır. Atatürk, Doğu'nun kalkınması için, Van'da da bir üniversite kurmayı tasarlamıştı. İşte, şimdi 20 nci yılını kutlayan Erzurum Üniversitesi, Atatürk'ün bu rüyasının da gerçekleşmiş olmasının mutlu bir anıtıdır. Benim Berlin Üniversitesindeki profesörüm Werner Sombart hep «Politika, Bilimin yaşama uygulanması olmalıdır.» derdi. Atatürk'ün şaşılacak bir iç-güdü ile «Hayatta en gerçek yol-göstericinin Bilim» olduğunu söylemesi, bana hep Alman profesörümün bu sözlerini hatırlatır. Klasik iktisat kitaplarındaki «Doğa, İş, Sermaye» varlıkları bugün artık milletlerin kalkınması için yeterli olmuyor. Bunun en canlı ve acıklı örneği Türkiye'mizdir: Türkiye, doğa tarafından şımartılmış bir ülkedir. İş gücü de bol bol vardır. Sermaye'de akıllı bir politika sonucunda bulunmaz bir matah değildir. Fakat yine de Türkiye'miz, 54 yılda, az-gelişmişlik ayıbından bir türlü kurtulamadı. Buna karşılık İsrail, tuzlu topraklardan ileri tarım memleketi, kömürden, demirden yoksun bir ülkede ileri bir endüstri memleketi kurmasını becerdi. Çünkü O, Bilimi devlet politikasına egemen kıldı. Oysa ki, biz, bunca yıldır hâlâ bir geri kalmış ülkeyiz. Atatürk, bir Yarı-koloninin özgür ulus oluşunun tarihe ilk örneğini armağan etti. O, Türk kurtuluş hareketinin sadece biz Türkler için değil bütün Asya ve Afrikadaki (Mazlum Milletler) için de bir tarih başlangıcı olduğunu kuvvetle seziyordu. Daha 1922'de söylediği şu sözler, sömürgeciliğinin ölüm çanının çalmaya başladığını ne güzel dile getirir:

«Türkiyemizin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını tekrar etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin müdafaa ettiği dava bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın davasıdır.»

1923'de söylediği şu sözler de Atatürk'ün davasında ne kadar geniş görüşlü ve âdetâ peygamberâne bir imanla bağlı olduğunun en canlı belgeleridir.

«Bugün günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün şark milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak olan daha çok millet vardır. Bu milletler, bütün güçlüklere, bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen istiklale ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve Emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletlerin arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır.»

Görülüyor ki, Atatürk gâipten haber veren bir kâhin gibi, zamanından ancak 30 yıl sonra başlıyan politik gelişmeleri şaşılacak bir aydınlıkla sezmişti.

İşte, bu yepyeni tarihsel olayın, yani koloni ve yarı-kolonilerin özgür ulus oluşları çağının öncüsü Türkiye'nin ithal malı olmayan, yani ne liberal, ne faşist, ne de komünist, yepyeni bir dünya görüşüne, özerk bir ideolojiye, Kemalizme ihtiyacı vardır. Bu ihtiyacı dile getiren (Kadro) dergisi ne yazık ki, ancak üç yıl yaşayabildi. (Kadro hareketi) başarılı olsaydı, Türkiyemiz zamanla bütün az gelişmiş sömürge ve yarı-sömürge milletlerine örnek bir duruma gelecek ve böylelikle dünya politikasında yalnız jeopolitik durumun ve askerî gücü bakımından değil, aynı zamanda ideolojik rehberliği ile de hesaba katılması gereken bir potansiyel kutup olacaktı. Daha da önemlisi, bugün büyük bir (Değerler anarşisi) içinde bunalan ve ruhi, fikri rızkını tıpkı sokaklarda başı boş, oraya buraya seğirterek yiyeceğini arayan tavuklar gibi, ideolojik çöplüklere ne bulurlarsa onlara kapılan gençlerimiz, kendilerini doyuran, heyecanlandıran orjinal ve ileri bir fikir siste-

mine bağlanacaklar, böylelikle ruhi ve fikri doyumlarını bulup rahatlıyacaklar ve kendilerini ülkemizin kalkınmasına şevkle ve bilinçle adayacaklardı. Kemalizm'i en ileri bir fikir sistemi olarak tedvin edemediğimiz içindir ki; gençlik bugün ya Marksizme ye Faşizme, ya da teokratik dünya görüşüne kapılıyor.

Kemalizmi, bütün gelişmekte olan ve milli kurtuluş hareketlerini yapmış memleketler için (en ileri) fikir sistemi olarak tedvin etmedikçe, gençlik daima bocalıyacaktır.

İşte, Atatürk Üniversitesinin en şerefli hizmeti bizce, gençliği bu ideolojik anarşisinden kurtaracak olan Kemalizm'i özerk bir fikir sistemi halinde tedvin etmek olacaktır.

YAKUP KADRİ'SİZ DE KALDIK

1915 yılında, Galatasaray Sultaniyesinde, Edebiyat öğretmenimiz Fazıl Ahmet, Yakub Kadri'yi bize «Fecri âti» okulunun öncülerinden mistik ve sembolist bir yazar olarak tanıtmıştı. O zaman bir yarı koloni durumunda olan Osmanlı İmparatorluğunun aydın kişileri gibi sanatçıları da Fransız edebiyatının bir çeşit uydularıydı. Bakın, Yakup Kadri bu hazin gerçeği, yıllar sonra, ne güzel dile getiriyor:

«Türk şairi, Türk sanatkârı Batı kültürü ile temasa gelir gelmez kendi ruhundan utanmıştır, bilmem, onu nereye kapatmıştır? Zavallı ruh, hangi mahzende, hangi koğuşta, hangi deliğin içinde tıkılmış duruyor? Biz onun nerede olduğunu unuttuk bile.. Zira, yarım asırdan beri, pekâlâ onun bunun ruhu ile de yaşıyabiliyo-

ruz. Hattâ öyle ki, bir adam, bazı kendi ömrü süresince çeşitli ruhlarla haşır neşir olabiliyor. Onun içindir ki, Türk Edebiyatında hiç kimseyi beş yıl sonra bıraktığınız noktada, bıraktığınız gibi bulamazsınız. Çünkü o, bu zaman içinde, bir Garp müellifinin derisinden çıkıp başka bir Garp müellifinin derisi içine girmiştir. Ve bunlar Türk edebiyatının en canlılarıdır. Ya bir tek kalıp içinde mumyalaşıp gidenlere ne demeli?»

Kadro, sayı 16 — 1933

Yalnız Yakup Kadri, «Nurbaba»sı ile Refik Halit ve Ömer Seyfettin memleket hikâyeleri ile bir «kendini arama» tutkusu içindeydiler. «Yaban» Yakup Kadri'nin yurt gerçekleri içinde kendi kişiliğini bulma çabasının en tipik mola taşıdır.

Birinci Dünya Savaşı bozgunundan sonra, emperyalist devlet orduları tarafından işgal edilen İstanbul'un «Sodon Gomore» sini yaşıyan Yakup Kadri, parçalanmış, tükenmiş, bütün umudunu yitirmiş olan Anadoludan yükselen ve bir yoktan varolma mucizesini müjdeleyen erkek sese doğru, bir uyur-gezer cezbesi içinde koştu. Türk milletine Tanrının ve tarihin büyük armağanı olan eşsiz adam Atatürk de Yakup'daki sıcak idealist, yaratıcı ruhu derhal sezdi ve onu bağrına bastı. Ve Yakup Kadri, yüzyıllar boyunca bütün Türk tarihini dolduran savaşlar zincirinin bir yeni halkası olmaktan apayrı bir anlam taşıyan «Ulusal Kurtuluş Savaşı»nın baş sözcülerinden biri oldu.

Bir yarı koloninin egemen ulus oluşunun tarihte ilk örneğini gerçekleştiren ve böylelikle yepyeni bir çağın müjdecisi olan Atatürk, yalnız «Tek Adam» değil, fakat aynı zamanda «Yanlız» adamdı. En yakın arkadaşlarının büyük çoğunluğu onun devrimlerine açıkca ve-

ya gizlice karşıydılar. Bu bakımdan, Atatürk, tarihî materyalizmin diyalektiği ile ve çevre teorisi ile izahı mümkün olmıyan apayrı doğal ve sosyal bir fenomendir.

KADRO HAREKETİ

İşte, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan Komünizm, Faşizm, Nazizm gibi ideolojik hareketler içinde Kemâlizmi kendine özgü, apayrı ve yepyeni bir sosyo-ekonomik düşün sistemi halinde değerlendirip işlemek gerekliliğini duyan beş arkadaş Yakup Kadri'nin etrafında toplanarak «KADRO» adlı aylık dergiyi, o imtiyaz sahibi, ben, yazı işleri müdürü olarak yayınlamaya başladık. Ocak, 1932.

Aradan 43 yıl geçtiği halde, Yakup'un evindeki Kadro toplantılarının coşkusunu hâlâ içimde dipdiri ve taptaze duyuyorum.

Şevket Süreyya Aydemir, Burhan Belge, İsmail Hüsrev ve ben, Osmanlı İmparatorluğunun çöküş ve parçalanış yıllarında Marksist dünya görüşüne inanmış gençler olarak böyle yepyeni ve apayrı bir ideolojik sistem halinde işlenmesinin gerekliliğini duyduğumuz Kemalizme bel bağlamanın yapıcı ve yaratıcı canlılığı ve coşkusu ile 33 sayı yayınlayabildiğimiz KADRO dergisinin hazırlıkları için, her ay birkaç gece Yakup'un evinde toplanır, saatlerce yazılarımızı okur ve tartışırdık.

Benim 75. yaş günüm münasebetiyle arkadaşların yayınladıkları broşürde Yakup Kadri'nin mesajı yaşamımın en değerli anıları arasında yer alır. Ondan «KADRO» ile ilgili parçayı buraya koyuyorum:

«Ben, kendisi ile tam bu sıralarda tanışmış, çağdaşları arasında nadir gördüğüm bu dinamik gençle çıkardığım «Kadro» dergisinde, O yönetici, ben de imtiyaz sahibi olarak işbirliği etmeyi kendime zevk saymıştım. Bu dergide — ben de dahil olmakla — beş yazar arkadaştık. Fakat, yaptığımız iş her ay yazılarımızı hazırlayıp Vedat Nedim'e vermekten ibaretti. Baskı, tashih, yayın işleri, malî gailelerin halli hep ona kalırdı. Hattâ bazen bizlere düşen vazifelerde tenbellik ettiğimizde bizi çalıştırmak üzüntüleri ve yorgunlukları gene onun omuzlarındaydı. Vedat Nedim «Kadro» ile bu yorucu ilgisini Matbuat Umum Müdürü olduğu zaman da terketmemiştir. Orada da, büyük bir organizatör hüviyeti göstermiştir.»

Bir bilimsel plân disiplini içinde, ileri teknoloji, sevki idare gücü ile, sosyal, ekonomik ve kültürel alanlarda azgelişmişlikten en kısa zamanda kurtulmak yollarını araştıran Kadro, ilk sayısında kendisini okurlarına şöyle takdim etmişti:

«Türkiye bir inkılâp içindedir. Bu inkılâp kendine prensip ve onu yaşatacaklara şuur olabilecek bütün nazarî ve fikrî unsurlara maliktir. Ancak bu nazarî ve fikrî unsurlar inkılâba İDEOLOJİ olabilecek bir fikriyat sistemi içinde terkip ve tedvin edilmiş değildir. Gerek millî mahiyeti, gerek beynelmilel şümul ve tesirleri itibariyle, tarihin en manâlı hareketlerinden biri olan inkılâbımızın, zatinde mündemiç bu ileri fikir unsurlarını, şimdi inkılâbın seyri içinde ve onun icaplarına uygun bir şekilde izah işi, bugünkü Türk inkılâp münevverliğine düşen vazifelerin en acil ve en şereflisidir. İnkılâbımızın, her biri ay-

rı ayrı kıymettar ve orijinal olan bu fikir ve nazariye unsurları birer birer izah edildikçe, bu esaslar inkılâp nesli için kriteryumlar olacak, yeni ve standartlaşmış inkılâpcı tip böyle doğacaktır. Bu tip her nerede, her ne şerait altında olursa olsun, karşılaştığı her inkılâp sahasında, aynı hadiseyi aynı kriteryumlara vuracak, aynı ölçülerle düşünecek, aynı neticelere varacak, ve İnkılâbın kendisine has CİHANI TELÂKİ TARZI böyle vücut bulacaktır.

Hülâsa; Cihanın bin bir çeşit hadisata gebe olan bugünkü esrarengiz gidişi içinde, mukadderatını kendi inkılâbının mukadderatına bağlayan inkılâp neslimizin muhtaç olduğu inkılâp şevkini her zaman uyanık tutmak ve inkılâbımızın bir bakışta idrakimizi durdurur gibi görünen coşkun ve mürekkep ceryanına daima hâkim kalabilmek için, onun prensiplerini hududu muayyen kriteryumlar şeklinde bilmeye, benimsemeye ve benimsetmiye mevburuz. KADRO, BUNUN İÇİN ÇIKIYOR.»

İlk yayınlandığı günden beri çeşitli dedikodulara ve kötü niyetli tahriklere yol açan (Kadro), bir başka sayısında da yayın prensiplerini ve ideolojik ideallerini şöyle açıklamak zorunluluğunu duymuştu:

Her inkılâp, yeni bir Devlet tipi yaratma ve kurma savaşıdır. Türk inkılâbının bir şahsiyeti varsa, onun da kendine has bir Devlet ideali olmak gerektir. Türk inkılâbının bir şahsiyeti vardır. İnkılâbımız, bu şahsiliğini, tarihte oynadığı rolün eşsizliğinden alıyor: Cihanda müstemlekeci ve müstemleke milletler tezadının tasfiyesi çağını Türk inkılâbı açmıştır. O halde inkılâp Tür-

kiyesinin Devleti, ne Fransız inkılâbının doğurduğu bir Burjuva Devleti, ne de komünist inkılâbının kurduğu bir Proletarya Devleti olabilir. Yeni Türk Devleti, geri teknikli bir yarı müstemleke milletinin, millet olarak hem iktisaden, hem siyaseten kurtuluşu davasının tarihte ilk mümessilidir. İnkılâbımızın bu tarihteki tekniğine inanmıyanlar var. Onu sadece bir Avrupalılaşmak, yeni Fransız inkılâbının doğurduğu Devlet tipi ve cemiyet şartlarına intibak etmek cehdi olarak telâkki edenler var. İşte bu telâkki bizi taklitçiliğe götürüyor. İnkılâbımızın şahsiyetini söndürüyor. Yaratma kabiliyetini körletiyor. Türk inkılâbına has bir iktisat siyaseti, Türk inkılâbına has bir terbiye sistemi, Türk inkılâbına has bir matbuat cihazı, Türk inkılâbına has bir san'at telâkkisi, kısaca Türk inkılâbının gaye ve mahiyetine göre bir Türk Cemiyeti kurmak cehdi yerine bunların Avrupa örneklerini taklite yeltenmeleri baş gösteriyor. Halbuki Avrupadan ancak metot ve teknik alabiliriz. Fakat siyaset, müessese, sistem, telâkki, bunlar ancak Türk cemiyetinin toprak ve ikliminden doğabilir. Bunları Avrupadan Türkiyeye ithale kalkışmak kutuplarda portakal yetiştirmeğe özenmek kadar, boşuna ve manasız bir enerji israfı olur!»

«KADRO» yerli yabancı birçok çıkar zümrelerini tedirgin etmiştir. Aleyhimize sinsi bir kampanya açıldı ve en sonunda İmtiyaz Sahibimiz Yakup Kadri'yi bir «Zorakî Diplomat» yaptırarak aramızdan ayırdılar. Biz de üçüncü yılını dolduran Kadro'yu kapattık.

«Kadro»nun yapmak istediğini en iyi sezen de yine Atatürk olmuştu.

Cumhuriyetin 10. yıldönümünde yayınladığımız Özel sayımız için Yakup Kadri'nin ricası üzerine, Atatürk, şu mesajı lûtfetmişlerdi:

> *«Hatırlıyorum ki, «Kadro» intişar ederken, maksadının Türk milletine has meslek ve metodun millet ve memlekette teessüs ve inkişafına hizmet olduğunu yazmıştı. Kadro'ya bu maksadında geniş muaffakiyet dilerim. — Gazi Mustafa Kemâl.*

Atatürk için «Ölüsü bile bizden ileri» diyerek ölen Yakup Kadri, şimdi, ne yazık ki, «Türk milletine has meslek ve metod,» millet ve memlekette bir türlü teessüs edemediği için de bocaladığımız büyük bunalımın ezikliği, burukluğu ve az gelişmişlik utancından halâ kurtulamamış olmanın suçluluğu içinde Atatürk'ün huzuruna hesap vermeye gitti. Tanrı yardımcısı olsun.

YUNUS'TAN ATATÜRK'E

Yunus Emre'nin 650. ölüm yıldönümü münasebetiyle düzenlenen «Uluslararası Yunus Emre Semineri» 6 7 . 8 Eylül 1971 günlerinde, İstanbul'da Harbiye'deki Şehir Tiyatrosu binasında, yerli yabancı bilim ve sanat adamlarının iştiraki ile çalışmalarına başladı.

Ayrıca, Unesco'nun Genel Merkezi, Türk Komisyonunun teklifi üzerine Yunus'un adını 1971 yılında anılacak «Dünya büyükleri listesi»ne koydu. Böylelikle Yunus'umuzun ölümsüz ruhu dünya üniversitelerindeki Türkologlar ve Yunus âşıkları tarafından verilecek konferanslarla anılacak ve aynı zamanda Yunus hakkında çeşitli dillerde yayınlar yapılacak. Meselâ, ben

de Alman _ Türk Dostluk Cemiyetinin ve Süd-ost Europa derneğinin çağrısı üzerine Aralık ayında üç büyük üniversite şehrinde «Bir Türk Hümanisti Yunus Emre» konulu konferanslar vereceğim.

Yeryüzünün sevgiye, barışa, huzura susamış aydın kişilerinin özlemini, Yunus Emre'nin üniversel hümanizmi bir katalizatör gibi topluyor.

Bakın, bizim seminere katılan Kaliforniya Üniversitesi Türkoloji Profesörü Dr. Andreas Tietze ne diyor :

> «Hava kirlenmesiyle şöhret bulmuş olan büyük bir sanayi şehrinde oturuyorum. Hergün bu kirli havayı teneffüs eden insanın az bir zaman içinde zehirlenerek ölmesi beklenir. Fakat hava kirlenmesinden daha korkunç bir zehirlenme var: Her sabah gözümü açar açmaz ilk iş olarak gazeteyi gözden geçirir, sahifelerini dolduran kini, kendini beğenmişliği, cehaleti, yalancılığı nefes nefes içime çekerim. Zehirlenip gitmeden önce, kin'e düşmanlık ilân eden Yunus Emre'nin hatırasına tahsis edilmiş bir toplantıya davet edildiğime memnun oldum. Böyle bir toplantıyı akıl edenlere ve onu tertip edenlere candan teşekkür ederim.»

Oxford Üniversitesi Profesörlerinden Dr. Geofrey Lewis de bakın nasıl Yunus'a sığınıyor:

> «Yunus Emre Semineri hakkındaki duygularımı ifade etmeden önce bu yıl Princeton Üniversitesi'nde «Osmanlı İmparatorluğunun ve Yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Sorunları» adı altında çok değişik konulu bir seminere katılmış olduğumu belirtmek isterim. Yunus Emre Semineri için

yapılmış olan çağrı bize ulaştığı gün, — İkinci Meşrutiyeti — tartışmakta idik. Entrika dönemleri, alçakçasına adam öldürmeler, en iyi niyetlerin boşa çıkması ve gerçekleşemeyen umutlar... Buradan Yunus'un düşüncesine dönecek olursak, büyük ve iyi insan odur ki, kimseyi incitmez, tüm çabaları insan mutluluğuna bir katkıda bulunmak isteğini taşır. Oysa şu acaip insanoğlu neler neler yapabiliyor. İspanya'da Engizisyon Mahkemeleri, Vatikan'da Papa'nın mabedi, Napalm bombası, Salk aşısı, Otuzbir Mart Vak'ası ve bütün bunların yanında Yunus Emre'nin şiirleri. Ben kendi hesabıma bu seminerden çok şeyler bekliyorum. Ve aşkın, şefkâtin dile getirileceği, öteki âşıklardan kurulu bu dergâhta bulunmayı arzuluyorum.»

Görülüyor ki, ileri, gelişmiş Batı dünyasının iki bilgin ve aydın kişisi iç bunalımlarını bir isyan haykırışı halinde açığa vuruyorlar ve Seminerimizi âdetâ bir sığınak gibi karşılıyorlar.

İnsanlık, iki dünya savaşından sonra, karanlık bir umutsuzluğa ve bezginliğe saplandı. Ne birinci dünya savaşı sonunda insanlığa vaad edilen Vilson'un 14 noktası, ne de ikinci dünya savaşından sonra Truman'ın ortaya attığı «Korkusuz dünya» sloganı gerçeklesmemiş, tam tersine, insanlık, tarihi boyunca, varlığının hiç bir anında, bugünkü kadar «korkulu» bir dünyada yaşamamıştır. İşte böyle, karanlıklar, korkular, çaresizlikler içinde bunalan ve bu yüzden toplumla bütün ilişkilerini kesip günü gün etmek için her ânını kaygısız yaşamak ve bir «boşvermişizm» hiçliği içinde kendini unutup avunmak isteyen ülkelere yayılıyor. Böylesine karamsar ve kötümser bir hava içinde insanlar arasındaki «Kin»e, saldırganlığa savaş açan ve «sevgi»yi

bütün kişisel ve toplumsal davranışların ve ilişkilerin ekseni yapmak isteyen biçare Yunus'umuzun ruhu bir kutup yıldızı gibi parlıyor:

— Aşk gelicek cümle eksikler biter.
— Düşmanımız kindir bizim — Kamu âlem birdir bize.
— Ben gelmedim dâvâ için — Benim işim sevi için.
— Sevelim, sevilelim — Dünya kimseye kalmaz.
— 72 millete kurban ol âşık isen.
— 72 millete hak dedim suçum budur.
— Kimde bir zerre aşk varsa — Çalap varlığı andadır.

Kayıtsız, şartsız bir sevgiye dayanan evrensel bir hümanizmin müjdecisi olan Yunus'un 13. yüzyıl Anadolu'sunda zuhuru çok anlamlı bir toplum fenomenidir. O Anadolu ki, Atatürk çağına kadar bütün tarihi boyunca bir türlü sonu gelmeyen kargaşaların, iç ve dış savaşların, tedirginliklerin yatağı olmuştur. İşte biçare Yunus, böyle bir sosyopisikolojik bunalım ortamı içinde bir toplum özleminin sözcüsü olarak dile gelmiş ve bu yüzdendir ki, bugün bile Anadolu'nun 9 kentinde bulunduğu iddia olunan mezarlarının toprağı halk için hâlâ bir şifa ve uğur sembolü olarak paylaşılamamaktadır. Yunus, o kadar Anadolu'nun öz evlâdıdır.

İşte, Yunus'un bu barış ve huzur idealini, Türkiye ölçüsünde gerçekleştiren, ilk insan da Atatürk olmuştur. «Yurtta barış, cihanda barış» sloganını, yalnız Türkiye için değil, bütün insanlık için armağan eden Atatürk, eğer birinci ve ikinci dünya savaşlarından sonra insanlığın talihine yön vermek durumunda olsaydı, bugün bambaşka bir insanlık dünyası içinde yaşamak mutluluğuna erişmiş olurduk. Savaşları kazanan, fakat barışları kaybeden acemi liderlerin yarattıkları

bugünkü berbat ve huzursuz dünyamızda Yunus'un ve Ata'nın özlemini çekerek avunmamız bizim ve insanlığın en büyük bahtsızlığıdır.

FİLOZOFSUZ KALAN AVRUPA VE YUNUS

Yunus Emre'nin 650. ölüm yıldönümü münasebetiyle *Akbank'ın büyük bir kadirbilirlikle düzenlediği «Uluslararası Yunus Emre Semineri» yerli yabancı bilim ve sanat adamlarının değerli bildirileriyle büyük başarı ile sonuçlanmıştı.*

Bu seminer 1971 yılında, bütün Türkiye'de, Yunus'un ruhunu şâad edecek çeşitli gösterilere yol açtı: Kent Oyuncuları, Yunus Emre için sanat günleri düzenlediler. Devlet Operası, Adnan Saygun'un şaheser Yunus Emre Oratoryosunu halka 8 defa dinletti. İstanbul Konservatuvarı, Yunus Emre için müzik ve raks gösterileri yaptı. Çeşitli yayınevleri, Yunus Emre kitapları, dergiler de özel Yunus Emre sayıları çıkardılar. Kıymetli bestecilerimizden Ferit Alnar 10 Yunus Emre ilâhisini çok sesli koro için, Ekrem Zeki Ün Yunus'un 3 nefesini ses ve piyano için yazdılar. Ruhi Su, Yunus'un nefes ve ilâhilerinden çok güzel bir plâk çıkardı. Aylâ Algan, Paris'te bir Yunus Emre şan konseri verdi. Radyolarımız çeşitli vesilelerle Yunus'tan bahsettiler. Basınımız hâlâ süregelen yayınlar yapıyor. PTT, bir Yunus pulu çıkardı. Millî Eğitim Bakanlığı, lise son sınıfları arasında «Yunus Emre'nin İnsanlık Sevgisi» konulu bir kompozisyon yarışması düzenledi.

Bu memleket ölçüsündeki geniş ilgi sınırlarımızı da aştı. Unesco Genel Merkezi Yunus'u 1971 yılında anılacak Dünya Büyükleri listesine aldı.

Bu arada, beni de Südosteuropa Gesellschaft ve Türk - Alman Dostluk Cemiyeti, Münih, Heidelberg ve Bonn şehirlerinde «13. Yüzyılda bir Türk Hümanisti: Yunus Emre» konulu konferanslar vermek üzere çağırdılar. Bu dâveti büyük bir memnunlukla kabul ettim. Ve gördüm ki, Yunus'un 700 yıl ötesinden yükselen insancıl sesi bir «vahiy» gibi coşkuyla dinleniyor.

Avrupalı insan, bütün o teknik üstünlüğüne, bereket ve bolluk içindeki yaşantısına rağmen büyük bir tedirginlik içinde bunalıyor. Bunun da en can alıcı belgesi, «sanatkâr»ın insanla, toplumla her türlü bağını kesip atmış olması, suratsız resmin, anlamsız şiirin, melodisiz elektronik müziğin hapishaneleri içinde kendi kendini oyalaması, bir nevi topluca «Onani Artistik» yapması!.

Sanatkârın insan ve toplumla ilgisini kesmesinin başlıca nedenini, belki de yarının bir atom savaşı sonucunda tamamiyle insansızlaşacak ve cansızlaşacak olan dünyamızın gidişine karşı «insanı sen yok etmeden önce, ben kendi sanat eserlerimde yok edeyim de gör, bak, ne biçim bir dünya oluyor?» diye bir nevi protesto hareketi olarak çözümlemeye çalışıyorum! Fakat, nedeni ne olursa olsun, gerçek olan, Avrupa sanatının küçük bir zümrenin kendi aralarında gelin-güvey oldukları daracık bölgeli bir «tekke sanatı» derekesine düşmüş olmasıdır.

İnsana ilk bakışta, ilk duyuşta, uzun boylu açıklamaları gerektirmeden kıvılcımını atan, «Ah ne güzel!» dedirten sanat eserlerinden eser kalmamış gibi bir çoraklık esiyor yer yüzünde. Dar bir snop zümresi dışında bu durumdan memnun olan aydın kişilere pek rastlamadım.

Gerçek sanat hayatının bu çoraklığı yanında, seks ve saldırganlık endüstrileri âdetâ şaha kalkmışlar! He-

men bütün sinemalarda en açık saçık cinsi münasebet filmleri, bütün şehirlerde, içinde her boyda ve her biçimde kadın erkek suni tenasül âletlerinden tutun da en dekolte pornografik resimlerle süslenmiş seks kitapları, seks filmleri, seks plâkları satılan dükkânlar insanoğlunun en kutsal içgüdüsünü öyle işportalık bir matah haline getirmişler ki, sanatkârın niçin artık «süblimasyon» yapamadığı, niçin kalıcı büyük sanat eserleri yaratamadığı, yani niçin kısırlaştığı à la Freud bir *izaha* kavuşuyor.

Sanatkârın böyle kendi içine kapanması, dünyaya ve topluma boş vermesi bir çeşit «dervişlik modası» da yaratmış. Sokaklarda saçı sakalı birbirine karışmış pislikle, mırdarlıkla hembezm olmuş, pejmurde kıyafetli insanlar, bilhassa gençler, modern palyaçolar gibi pervasızca dolaşıyorlar.

Bu da «yarın»ın ne getireceği bilinmeyen bunalımlar içindeki insanlığın kendini kapıp koyuvermesinin, her ânını her türlü çekidüzenden koparark yaşamak istemesinin bir belirtisi..

Hiç şüphesiz ki, bütün bunlar, İkinci Dünya Savaşından sonra, vaadedilen «Korkusuz Dünya» yerine insanlığın hiçbir çağında olmadığı kadar büyük bir korku içinde yaşamak zorunluğunda bırakılmasının sonucu olan sınırsız düş kırıklığının yarattığı büyük psikolojik krizden doğuyor.

Nasıl ki, Birinci Dünya Savaşından sonra Vilson'un 14 noktası ve «Cemiyet-i akvam» ideali kötü bir barış politikası sonucunda soysuzlaşıp gerçekleşmedi ve Hitler gibi birinci sınıf bir demagoğun fırlamasına sebep olduysa, aynı suretle korkusuz dünya ideali de İkinci Dünya Savaşından sonra yapılan barış sonucunda bir «ham hayâl» halinde donduruldu.

Gerçekten İkinci Dünya Savaşı sonunda galip orduların politikacıları, ânın bütün tarihi sorumluluğunu müdrik olsalardı ve insanlığa vaad ettikleri ideale ihanet etmeselerdi, bugün huzur ve refah içinde çiçeklenip gelişen bambaşka, bir insanlık dünyası gerçekleşebilirdi. Oysa ki, «en kötü dünya sulhü nasıl yapılır?» diye Nobel ödülü konsa, bundan daha kötüsü, daha beceriksizi, daha soysuzu yapılamayacağına göre, muhakkak ki, bu son Avrupa sulhü mükâfatı kazanırdı.

Sözde Danzig koridoru uğruna açılan savaşın galipleri, Letland, Livland, Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya, Bulgaristan gibi memleketler yetmiyormuş gibi Almanya'nın ve Berlin'in yarısını da Rusya'ya teslim ettiler. O Rusya ki, askerî güç bakımından tamamiyle yıpranmış ve tükenmiş durumdaydı. Müttefiklerin elinde de atom bombası vardı. Yani istedikleri gibi korkusuz bir dünya kurmak için gereken bütün barış koşullarını empoze edebilecek güce mâliktiler. Potsdam barış masasında, bizim Atatürk, hattâ İnönü otursaydı, bugün, yalnız Avrupa'mızın değil, bütün azgelişmiş ve gelişmekte olan tüm dünyamızın insanları salt bir barış dünyasında, korkusuz, rahat ve bolluk içinde gül gibi yaşayabilirlerdi. Fakat ne yazık ki, aklın hâkim olduğu hümanist bir dünya barışı gerçekleştirilemedi ve insanlık işte böyle büyük bir çaresizlik ve karamsarlık içinde, korkunç bir bunalım batağına saplandı.

Mucize denilebilecek kadar güçlü bir bilim, teknik ve organizasyon potansiyeli içindeki bir toplumun sosyal ve politik problemlerini çözmekte gösterdiği acz karşısında, Avrupalı aydın, Yunus Emre gibi hümanist bir filozofun özlemini çekiyor. İleri bir tekniğin yarattığı bolluğa, berekete, rahatlığa, refaha rağmen, iç-

huzurdan yoksun aydın toplumlar, Yunus Emre'nin «Düşmanımız kindir bizim _ Kamu âlem birdir bize» diye haykıran sesini bir çeşit imrenme ve özlemle dinlediler.

Konferansıma gelen çeşitli mesleklerden aydın kişilerle yaptığım temaslardan anladım ki, Avrupa'nın bütün fikir ve ruh perişanlığı, toplumlara yön ve şevk verecek büyük bir filozoftan yoksun kalmış olmasındandır.

Biçare Yunus'umuzu bu konferans ziyaretinden sonra, daha çok sevmesini öğrendim.

BİR ANI BARBA LAİNİ'NİN SAĞDUYUSU

Atatürk, hiç unutmam, Ankara Palas'ta, bir Balkan Antantı toplantısında yaptığı konuşmayı şöyle bitirmişti

«Türklerin düşmanı yoktur. Eğer varsa, bunlar Türklerin değil, insanlığın düşmanıdır.»

Tarihte, böyle konuşabilme gücünü kendinde gören tek adam, yalnız Atatürk olmuştur. Çünkü o, «Yurtta barış, evrende barış» formülünü kendi çağında gerçekleştirmeyi başarmış olan eşsiz adamdır.

Yine o değil miydi ki, ulusun kurtuluş savaşımızda esir düşen Yunan Başkumandanına:

«Üzülmeyin, her kumandan yenilebilir.» diye gönlünü almış ve kılıcının geri verilmesini emretmişti, Dokuz Eylülde İzmir'e girdiğinde de, yoluna serdikleri Yunan bayrağını görünce de:

«Kaldırın bunu, her bayrak saygıdeğer.» diye kükremek asilliğini göstermişti.

Sonra da, Yunan Başvekili Venizelos'la imzalanan Türk-Yunan dostluk paktını, ozamana kadar birbirinin can düşmanı sayılan iki millet arasına bir barış anıtı olarak dikmişti.

Yine hiç unutmam, Balkan Antantı devrinde, her yıl, Dışişleri Bakanları ve Basın mensupları bir Başkentte toplanırlardı. Bunlardan birinde, Atina toplantısında, ben de Matbuat Umum Müdürü olarak kalabalık bir gazeteci gurubu ile bulunmuştum. Yunanlı meslektaşlarımız, bizi Barba Laini'nin tavernasında bir akşam yemeğine çağırmışlardı. Tavernalar, Atina'nın tipik meyhaneleridir. Loş ve kalabalık bir bodrum lokalinde uzun bir masa etrafında toplanmış düziko içiyorduk. Masamız, Türk, Yunan bayrakları, çiçekler ve çeşitli mezelerle donatılmıştı.

Bana, masanın ortasında bir yer ayırmışlardı. Sağımda ve solumda tanınmış Atina gazetelerinin başyazarları vardı. Bir ara, tam karşıma, tavernanın sahibi Barba Laini, kosto bir adam, ellerini masaya dayıyarak bana hitaben, Rumca konuşmaya başladı. Ne dediğini anlamıyordum. Fakat, belliydi ki, çok heyecanlı ve usta bir hatip edasıyla konuşuyordu. Yanımdaki gazeteci arkadaş söylediklerini Fransızca olarak kulağıma aktarıyordu.

Barba Laini şöyle konuşmuştu:

— Ben, iki kez Türklere karşı savaştım. Birinde, Balkan Savaşında haklı olduğumuza inandığım için canla başla dövüşmüştüm. İkincisinde, Anadolu Savaşında, baktım ki, sizde de tütün yetişiyor, bizde de.. Sizde de çekirdeksiz üzüm yetişiyor, bizde de.. Sizde de incir yetişiyor, bizde de.. Sizde de zeytin var, bizde de.. Sizin de öküzleriniz, koyunlarınız cılız, bizimkiler de.. Siz de zeybek oynuyorsunuz, biz de.. O vakit düşündüm, bitkileri, hayvanları, oyunları bu kadar bir-

birine benziyen insanlar nasıl birbirlerine düşman olabilirler diye. İçime bir kurt düştü. Haksız ve yersiz bir savaş yaptığımıza ozaman inandım. Nekadar haklı olduğumu şimdi bu akşam daha iyi anlıyorum. Yaşasın Türk ve Yunan dostluğu.. Çal bir zeybek!»

diye bağırdı. Ve başladı zeybek oynamaya. Bütün taverna halkı ile Barba Laini'yi çılgınca alkışladık ve biz de kalkıp hep beraber zeybek oynadık.

Barba Laini, o akşam halkın şaşmıyan içgüdüsü ve sağduyusu ile konuşmuştu. Darısı günümüz Yunan politikacılarının başına..

POTSDAM'DA ATATÜRK OLSAYDİ

Birleşik Amerika Devletleri iki dünya savaşını üstün teknikleri sayesinde kazandılar. Fakat, acıklı bir gerçektir ki, iki barışı da yüzlerine gözlerine bulaştırdılar. Şöyle ki:

«Vilson'un 14 noktası» sloganı ile Birinci Dünya Savaşına katılan Amerika Birleşik Devletleri Alman ordularını çökertince, bir yandan Versay barış antlaşmasının, bir yandan da «Milletler Cemiyeti» örgütünün kuruluşunda öncülük ettiler.

«İnsanlık bir daha savaş yüzü görmeyecek» sloganı ile Cenevre'de kurulan «Milletler Cemiyeti» örgütünü sabote eden ilk devlet Birleşik Amerika Devleti oldu. Avrupa işlerinden elini ayağını çekip Atlantik Okyanusunun öbür kıyısındaki «görkemli yalnızlığı»na çekilen Amerika kendi öz çocuğunu inkâr eden hayırsız baba durumuna düştü.

Almanlara zorbalıkla empoze edilen Versay Barışı da okadar olumsuz bir anlaşma idi ki, az zaman son-

ra Hitler gibi bir demagog, Streseman, Brüning, Scheidman gibi üstün kaliteli devlet adamlarını bir kenara iterek Alman milletini «Versay diktası» na karşı peşinden sürüklemek olanağını buldu.

İkinci Dünya Savaşında da yine Birleşik Amerika Devletleri, üstün teknik güçlerini İngiliz ve Fransız ordularının tepesine koyarak, Almanları çökertti ve bu sefer de Truman'ın «Korkusuz dünya» ideal sloganı ile barış bayrağını açtı. Fakat bu sefer de yine Amerikalıların liderliğinde Potsdam'da imzalanan barış antlaşması insanlık tarihinin en beceriksiz, en illetli barışı oldu.

Danzig koridoru için açılan savaş sonunda, Estonya, Litland, Livland, Polonya, Çekoslavakya, Macaristan, Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya, Almanya'nın yarısı ve de Berlin'in yarısı bolşeviklere armağan edildi. O bolşeviklere ki, savaş sonunda yıpranmış bir orduya Amerikalılar da atom bombasına sahiptiler.

Hangi hakla bütün bu özgür milletlerin egemenlik hakları bir kalemde yokedildi? Hangi hakla Alman milleti ikiye bölündü? Ve Berlin gibi bir dünya şehri de bir utanç duvarı ile ikiye parçalandı?

«Tarihin en kötü barış örneği nasıl olmalıdır?» konulu bir Nobel ödülü konsa, onu hiç kuşkusuz şu Potsdam barış antlaşması oybirliği ile kazanır!!..

Aynı tarihsel sorumsuzluğu ve cehaleti Amerika, Uzak Doğu ülkelerine karşı da gösterdi. Hiroşima, Nagazaki, Kore, Vietnam aynı politik beceriksizliğin aşamalarıdır. Kıbrıs konusunda da Türkiye'ye karşı ahde vefasızlığın dünya rekorunu kırdılar: Ambargo...

Fakat yine de insanlık «yarın ne olacak» korkusu içinde. Dünyamızı bir anda yok edebilecek en canavarca silâh yarışı gittikçe artan bir hızla sürüp gitmektedir.

Şimdi düşünüyorum da, Potsdam'da bizim Atatürk'ümüz söz sahibi olsaydı ne yapardı? Onun gerçek insancıl, evrensel, hümanist dünya görüşünün ışığı altında nasıl gerçek ve sürekli bir barışa kavuşurduk?

O, «Yurtta barış, evrende barış» sloganını uygulayarak her milleti kendi sınırlarına çekilmeye zorlar, ve tam anlamıyla bir «silâhsızlanma» idealini gerçekleştirir, ve bütün bu korkunç yoketme araçlarına harcanan milyarları ve milyonları insanlığın sefaletten, gerilikten, ilkellikten, az gelişmişlikten kurtuluşu uğrunda harcama yollarını araştırır ve plânlardı. İnsanlık için gerçek ve sürekli barış ancak böyle örgütlenebilirdi. Bu sayede de bütün insanlık «korkusuz» bir uygarlık düzeyine kavuşabilirdi. Demek ki, politik ve diplomatik gelenekten yoksun bir Büyük Devlet üstün tekniği sayesinde erişebildiği süper devlet payesine rağmen, insanlığın özlediği dünya çapında gerçek barışı gerçekleştirmekte mutlak bir acz içinde halâ bocalayıp duruyor.

Ört ki ölem..

26 Ağustos 1975

EĞİTİM DEVRİMİ GEREK..

Niçin eğitim?

Topluma yararlı, toplumsal sorumluluklarını kavramış, yaratıcı gücü gelişmiş, canlıyı, doğayı seven, koruyan, güzeli, doğruyu arayan, az gelişmişlik ayıbından utanan insanlar yetiştirmek için..

Oysa ki, bu amaçların tam tersini gerçekleştiren sakat bir eğitim sistemi içinde «insan»ımızı yozlaştırı-

yoruz. Eline tutuşturulan ve çokluk kalitesiz kitapları, notları ezberleyen «hafız» lar, toplumsal davranışları, notları ezberleyen «hafız» lar, toplumsal davranışları hoyrat, canlıya, doğaya karşı sevgisiz, hattâ düşman «güzel» le ilgisiz, ideal yoksunu, çeşitli ithal malı ideolojiler içinde bölüm pörçük kuşaklar üretiyoruz.

Bir zamanlar «Köy Enstitüleri» gibi bu toprağın gereksinmelerine uygun bir eğitim sistemi denemesine girişilmiş ve kısacık ömrü içinde çok olumlu sonuçlar alınmaya başlanmıştı, fakat ne yazık ki, Kapıkulu yöneticiler onu da h-azmedemediler.

Yine bir zamanlar gençliği sokağın hoyratlığından, başıboşluğundan kurtarmak için çok yararlı eğitim örgütleri ve boş zamanları değerlendirme yuvaları olarak «Halkevleri» açılmıştı. Çok şükür onlardan da kurtulduk.

Ve şimdi gençlerimiz dipdiri bir boşluk, büyük bir bunalım ve şitres içinde huzursuz ve paramparça..

Okuldan kaçmalar, boykotlar, çatışmalar, vuruşmalar, cana kıymalar.. Ve hiç yerine konulma olanağı olmayan tek sermaye «Zaman»ı eşsiz bir hovardalıkla bol keseden harcamalar.

Oysa ki biz, bir yarı-koloninin bağımsız ve özgür ulus olma örneğini tarihe armağan etmiş ilk milletiz. Mustafa Kemâl daha 1922'de söylediği şu sözlerle sömürgeciliğin ölüm çanının çalmaya başladığını ne güzel dile getirir:

> «Türkiye'nin bugünkü mücadelesinin yalnız Türkiye'ye ait olmadığını tekrar etmek lüzumunu hissediyorum. Türkiye'nin müdafaa ettiği dâvâ, bütün mazlum milletlerin, bütün Şarkın dâvâsıdır.»

1923'te söylediği şu sözler de Atatürk'ün davasında nekadar geniş görüşlü ve âdetâ peygamberane bir imanla bağlı olduğunun en canlı belgeleridir:

> «Bugün, günü ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Şark milletlerinin uyanışını da öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetlerine kavuşacak olan daha çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu, şüphesiz ki, terakkiye ve refaha müteveccih olacaktır. Bu milletler, bütün güçlüklere ve bütün engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekliyen istikbale ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletlerin arasında hiçbir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk ve işbirliği çağı hâkim olacaktır.»

Görülüyor ki, Atatürk garipten haber veren kâhin gibi, zamanından ancak 30 yıl sonraki politik gelişmeleri şaşılacak bir aydınlıkla sezmişti.

Bu komprime sözler içinde ne büyük bir koz, ne doyurucu, ne bereketli, ideolojik bir eğitim kaynağı gizli. Oysa ki şimdi Atatürk'ü çokluk törensel bir figür olarak yozlaştırıp unutturmak yarışı içindeyiz. Bu ne acıklı, ne acı bir soysuzlaşma ve vefasızlıktır.

İyi insan iyi vatandaş yetiştirmek için en etkili yollardan biri de «Sevgi» içgüdüsünü yüceltmektir. Bu da «Güzel Eğitimi» ile olur. Oysa ki bizde resim, müzik, elişleri gibi güzel eğitiminin en güçlü araçları birer angaryadır. İnsan ve doğa sevgisinden yoksunluğumuzun kaynağını güzel eğitiminin yetersizliğinde aramalıyız.

Ağaçsız köyler, yakılan ormanlar, parklarda yaprakları dalları koparılan ağaçlar, çiğnenen çimler, çöpten geçilmeyen sokaklar, yazılarla kirletilen duvar-

lar hep güzel duygusunun hava, su, ekmek gibi bir ihtiyaç olarak içimizde yaşayıp kökleşmemesinin doğal sonuçlarıdır.

Atatürk'de ne demiş:

> «Güzel sanatlardan yoksun bir milletin şah damarlarından biri kopmuştur.»

O, sanatkâra karşı duyduğu büyük saygıyı da şöyle dile getirmişti:

> «Efendiler, hepiniz mebus olabilirsiniz, vekil olabilirsiniz, hattâ Cumhurreisi olabilirsiniz, fakat sanatkâr olamazsınız.»

Eğitim araçlarının en etkinlerinden biri de yığın yığın yayın organlarıdır. Vurucu, kırıcı, iki eli tabancalı, kamalı saldırgan vahşi tiplerle dolu çubuk resimli dergiler, krimi filmleri, «sevgi» içgüdüsünü yüceltici değil, işportalık matah haline düşüren pornografik seks yayınları insandaki «Hayvan»ı coşturup azdırmak için yarış halindeler.

Sözde modern sanat akımları da «insan»ı ve «doğa»yı inkârda öncülük ediyorlar: nonfigüratif resim ve heykel, anlamsız şiir, melodisiz kakafonik müzik örnekleri, softalık sembolü sakal bıyık modası gibi, korkunç bir yayılma yarışı içinde..

İstanbul sanat bayramı şerefine açılan sergilerde ödül kazanan resimler ve heykeller insanı «Ah ne güzel..» diye coşturucu değil, «Bu ne biçim sanat» diye düşündürücü bir ilkellik ve sapıklık havası içindeydiler.

İşte, bütün bu olumsuz koşullar içinde yaratıcı, yapıcı, kurucu vatandaşlar, yetiştirmek için çok köklü ve çok yanlı bir Eğitim Devrimi'ne şiddetle muhtacız. Yoksa halimiz duman..

8 Kasım 1977

AZ GELİŞMİŞLİK AYIBI

Türkiye, az gelişmişlik ayıbından, Cumhuriyet'in kuruluşundan 55 yıl geçmiş olmasına karşın halâ kurtulamadı. Bu 55 yıl içinde, hiç kuşkusuz, çok olumlu fakat bölük pörçük bazı ilerlemeler oldu. Söz gelişi, 1929 yılında, en çok ithal ettiğimiz mallar tekstil ürünleri idi. Kefen bezimizi bile yabancı ülkelerden satın alırdık. Şimdi ise en çok ihraç ettiğimiz malların başında tekstil ürünleri yer alıyor. O zaman, Marsilya'dan patates ithal ederdik. Şimdi dışarıya satamadığımız patatesleri çürütüyoruz. Yine o zaman Yafa'dan portakal, limon, muz ithal ederdik. Daha da gülüncü Nice'den çiçek ithal ederdik. Elektrik, havagazı, tranvay, demiryolu, kömür, işletmeleri de hep yabancı şirketlerin elinde idi.

Fakat bu 55 yıl içinde, dünyada olup bitenlere şöyle bir göz atarsak, bizim ilerleme tempomuzun ne denli ağır ve verimsiz olduğunu görürüz. Örneğin İkinci Dünya Savaşı'ndan her şeyi, ama her şeyi yıkılmış, yerle bir olmuş, üstelik de ikiye bölünmüş çıkmasına karşın Batı Almanya, 8-10 yıl içinde yine her bakımdan uluslararası üstünlüğe kavuşabildi. Bir zamanlar «çobanlar ülkesi» komşumuz Bulgaristan, şimdi bize elektrik, işlenmiş demir, traktör satabilecek düzeye erişti. Ya o solucanların bile yaşayamadığı tuzlu çöller ülkesi, demirden, kömürden yoksun İsrail şimdi ileri bir tarım ve endüstri ülkesi olabildi.

Görülüyor ki, politik rejimleri biribirinden apayrı ülkelerin ekonomik ve kültürel kalkınma temposu bakımından ortak bir yanları var: Politikalarının bilimsel temellere dayanması..

Berlin Üniversitesi'ndeki Profesörüm Werner Sombart, her fırsattan yararlanarak «Politika, bilimin ya-

şam'a uygulanması olmalıdır'» derdi. Bizim tek adamımız Atatürk de «En gerçek yol gösterici bilimdir.» dememiş mi idi?

İşte politikayı demagojik lâf ebeliğinden kurtarıp bilimsel ve teknik bir «plân disiplini» altına alabilen ülkelerde şaşılacak bir hızla çabuklaşıyor.

Biz, ne yazık ki, Plân Dairesini Anayasa Mahkemesi, Devlet Şûrası gibi partiler üstü yerli ve yabancı bilim ve teknik uzmanlarından kurulu özerk bir organ olarak değil, daima değişen politik koalisyonların emrinde bir kapıkulu organı olarak politikanın eline teslim ettik.

Türkiye'miz, hem tarih, hem de doğa nimetleri bakımından adeta şımartılmış eşsiz bir ülkedir. Yeryüzünde Urartulardan Osmanlılara kadar çeşitli uygarlıkların beşiği olmuş tek ayrıcalıklı (imtiyazlı) ülke hiç kuşkusuz bizim Türkiyemizdir. Bizim Türkiyemiz, aynı zamanda, kıyı, dağ, ova, göl gibi doğa çeşitliliği ve güzellikleri bakımından yine çok zengin bir ülkedir. Bu bakımdan ileri bir turizm endüstrisinin gerektirdiği bilimsel ve sistemli bir politikanın uygulanması bizi bu 55 yıl içinde dünyanın en itibarlı en üstün gelirli bir turizm cenneti yapabilirdi. Aynı beceriksizlik enerji politikamızda da sırıtıyor. Su, kömür, petrol gibi kaynaklarımızı gereği gibi değerlendiremediğimiz için şimdi varımızı yoğumuzu petrol ve benzin giderlerine harcıyoruz. Tarım ve hayvancılık sektörlerinde de verimi en düşük ülkeler arasındayız. Endüstrileşme çabalarımız da çokluk, dışarıya bağlı montaj endüstrisi düzeyinde kaldı.

Eğitim politikamız da büyük bir kargaşa içinde.. Gençlik potansiyeli gittikçe artan bir ülkede öğrenimin bütün dallarındaki korkunç yetersizlik yıldan yıla haykırış halini alıyor. Bunun sonucunda da ülkeye yarar-

lı olmak coşkusunu yitirmiş, çeşitli renkli bunalımlar içinde kıvranan mutsuz bir gençlik yığını yıldan yıla yoğunlaşıyor.

Gençlerimizi Üniversite imtahanlarındaki şanslarına göre değil, kalkınma plânlarımızın gereksinmelerine ve bireysel yeteneklerine göre çeşitli teknik ve bilim alanlarına yöneltmek de çok köklü bir eğitim devrimini gerektiriyor. Atatürk çağında başlatılan «sanat okulları» politikası ve ille «Köy Enstitüleri» denemesi Üniversitelere saldırıyı önliyebilecek çok hayırlı adımlardı.

Toplumumuzun hangi yüzüne bakarsak bakalım, politikamızdaki bilimsel yetersizlik bütün acılığı ile sırıtıyor.

Oysa ki bugün Türkiyemiz bilimse açıdan hiç te azgelişmiş bir ülke değildir. Fakat, bu Bilim ve Teknik Sektörü çokluk politik partilerin demagojik savaşı dışında kalmayı yeğliyor. Bu yüzden kültürel ve ekonomik kalkınmamızı hızlandırmak için politika anlayışımızda köklü bir devrime ihtiyaç vardır.

19 Haziran 1978

KALKINMAMIZA HİZMET EDEN ÜÇ TÜRK DOSTU

Atatürk, Ulusal Kurtuluş Savaşı sonunda, «Asıl işimiz şimdi başlıyor» dediği zaman, azgelişmişliğin, geriliğin, bilgisizliğin Yunan ordusundan, Batı emperyalizminden daha güçlü, daha korkunç düşmanlar olduğunu anlatmak istiyordu.

Ve gerçekten o zamanki Türkiye, yalnız çimentosuna, kâğıdına, hattâ kefen bezine kadar bütün endüstri malları için değil, patates, pirinç, portakal, limon, muz, hattâ çiçek gibi tarımsal ürün ihtiyaçlarını da yabancı ülkelerden ithal eden tam anlamıyla bir «açık pazar»dı.

Çağının bilimsel temposuna ayak uyduramayan koskoca Osmanlı İmparatorluğundan, işte böyle utanç verici bir geriliğe miras konmuştu Atatürk...

O, üstün değerli, yüksek cevherli bir asker olarak, geriliği, azgelişmişliği yenebilmek için çağın bilimsel ve teknolojik düzeyine ayak uydurmaktan başka kurtuluş yolu olmadığını da çok iyi biliyordu. Ulusal Kurtuluş Savaşında, Türk orduları galip geldiyse, bu, hiç kuşkusuz, askeri gücümüzün bilimsel üstünlüğünün bir yemişiydi. Bizde askerler çağdaş savaş tekniğinin bütün gereklerine ayak uydurmak zorunluğunu daima idrak etmişlerdir. Bunun için de hiç çekinmeden yabancı uzmanlardan yararlanmak ferasetini göstermişlerdir.

İşte, Atatürk, devlet başkanı olarak, aynı metodu sivil işlerimiz için de uygulamak çığırını açan büyük devrimcidir.

Yetiştirici örgütler

Ankara'da, başlıbaşına büyük bir bilim sitesi olarak açılan «Ziraat Enstitüleri»ni bir Alman profesörüne her dalda ayrı ayrı uzmanlarla donattırarak o kurdurmuştu. Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesini de, İstanbul Üniversitesi'ni de, Ankara Devlet Konservatuvarı'nı da, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ni de, Riyaset'i Cumhur Orkestrası'nı da hep aynı metodla, yani bilim, sanat ve teknik uzmanlarının ithali yoluyle

beslemek isteyen yine o idi. Hattâ çeşitli Bakanlıkları da, özellikle İktisat ve Ziraat bakanlıklarını, bir çok yabancı uzmanla donattı.

Eğer bugün bilim ve teknik dallarının hemen hepsinde yetişmiş uzman elemanlarımız varsa, eğer bugün güzel sanatların her dalında dünya şöhretleriyle boy ölçüşebilecek yaratıcı sanatkârlarımız varsa, eğer bugün dünya standartlarından düşük olmayan bir tiyatromuz, operamız, balemiz, kompozitörlerimiz, virtüozlarımız, orkestramız varsa ve yine eğer gelişmekte olan bütün öteki ülkelerin hemen hepsi bütün bu bilim, teknik ve sanat alanlarındaki yetişmiş insanların niceliği ve niteliği bakımından bizimle kıyaslanamıyacak kadar geri iseler, bütün bunların hepsini o büyük adamın kurduğu bu «yetiştirici örgüt»lere borçluyuz.

Hâlâ neden?

Burda ortaya bir soru atılabilir: Bir milletin en büyük gücü olan bilim, teknik ve sanat elemanlarının bu kadar yetişmiş ve olgunlaşmış olmasına rağmen, Türkiye'nin hâlâ azgelişmişlik çemberini kıramamış olması nedendir? Bu sorunun, bence tek cevabı şudur:

Bizde geri ve azgelişmiş olan, oy avcılığı ve demagojik soysuzlaşma sonucu «Menfi seleksiyon» kanununun bütün acarlığı ile hâkim olduğu «politika sektörü» dür.

İşte, ben, Atatürk'ün açtığı bu yenileşme çağımızın unutulmaz savaşçılarından üstün değerli ve vefalı üç dostumuzu anmak istedim. Bunlardan Prof. Dr. Fritz Baade bu yıl 80. doğum yıldönümünü kutladı. 1934 yılında Ankara'ya İktisat Vekâleti Müşaviri olarak ge-

len Prof. Dr. Fritz Baade memleketimizde 1948 yılına kadar kalmış ve sonra da çeşitli vesilelerle yine Türkiye'ye gelerek hizmetlerini esirgememiştir.

Prof. Dr. Fritz Baade, memleketimize ileri ticaret teknolojisinin temel koşullarından olan standartlaştırma ve ambalajlama kavramlarını getiren adamdır. Prof. Dr. Fritz Baade, memleketimizde ödeme blânçomuzun sağlığı bakımından «Turizm Endüstrisi» nin önemini anlatan ve dikkatimizi Ege ve Akdeniz kıyılarına çeken ve özellikle kıyıların plajların parçalanmasını önlemek için gereken koruma tedbirlerinin alınması zorunluğu üzerinde ısrarla duran adamdır.

Prof. Dr. Fritz Baade Dünya İktisat Enstitüsünün başkanı iken de bir çok genç, akademisyenimizin yetişmesine yardım etmiştir. Ve merkezi Bonn'da olan Türk Alman Dostluk Cemiyetinin başkanlık ödevini de yıllardır büyük başarı ile yapagelmektedir.

Prof. Dr. Fritz Baade Türkiye'de edindiği tecrübelerden yararlanarak bir çok bilimsel raporlar hazırlamış ve özellikle OECD ve FAO gibi uluslararası örgütlerde yön verici tavsiye ve telkinlerde bulunmuştur.

75. doğum yıldönümünü idrak eden Prof. Dr. Fritz Christiansen Weniger de Ankara Ziraat Enstitülerinin kuruluşunda, Türkiye'ye gelen Alman tarım uzmanları ve bilginleri ekibinin içinde şerefli yerini almış olan üstün değerli bir bilim adamıdır. O da memleketimizde 12 yıl kalmış, bir çok genç uzmanlar yetiştirmiştir. Alman işbirliği ile kurulan «Tahir Ova Örnek Çiftliği»nin organizasyonunda da Prof. Dr. Fritz Christiansen Weniger büyük rol oynamıştır. Çeşitli bilimsel eserleri arasında «Türkiye Örneğinin Işığı Altında Akdeniz Bölgesinde Tarım Biçimleri» adlı eseri uluslararası bir değer taşımaktadır.

Yine bu yıl 70 yaşını idrak eden bir başka dostumuz da Prof. Dr. Hans Wilbrant'tır. O da memleketimizde İktisat Vekâleti Uzman Müşaviri olarak özellikle tarım kooperatiflerinin kuruluşunda ve örgütlenmesinde çok hayırlı bir rol oynamıştır.

Bu yazıyı, merkezi Bonn'da olan Türk Alman Dostluk Cemiyetinin organı «Mittei Jungen» dergisinin 89 no. lu sayısında bu üç Türk dostunun doğum günleri münasebetiyle yayınlanan haberlerden esinlenerek yazdım.

Memleketimizin kalkınmasında emeği geçen yerli, yabancı hizmet erbabına karşı milletçe ve devletçe «gönül alma» ödevimizi pek yerine getiremiyoruz. Bu üç Alman uzmanını örnek olarak verdim. Daha böyle nice Türk ve yabancı kişiler var ki, onları hiç değilse birer madalya ile taltif etmek, akademik payeler vermek, anma törenleri düzenlemek gibi vesileler yaratarak kıymet ve kadirbilirliğimizi ispatlama, Türk milletinin vefâ duygusuna çok yakışan bir davranış olacaktır, diye düşündüm.

Ayrıca Cumhuriyetin 50. yıldönümü dolayısıyla bilim, sanat ve teknoloji dallarında yararlı hizmetleri geçen kişilere dağıtılmak üzere Nobel ödülleri gibi bir Atatürk Ödülleri geleneği kurulabilir diye de düşündüm.

BARBAR DEĞİL, UYGAR TÜRKİYE

Bugün, iki profesörümüzün içler acısı yakınmalarıyla söze başlıyacağım. Biri, İstanbul Üniversitesi

Edebiyat Fakültesi Pedagoji Profesörü Sayın Refia Şemin'in mektubundan aldığım şu parçayı bakalım içiniz burkulmadan okuyabilecek misiniz?

> «Paris'te Palais de Chaillot»daki Musée de L'Homme'un «Giysiler Bölümü»nü gezerken şaşkınlık ve üzüntü içinde kaldım. Bütün ulusların giysilerinin, elişlerinin bulunduğu vitrinlerde göze çarpacak biçimde sergilenirken, bizimkilerin tek bir vitrinde ve gerçekten çok sönük bir görünüşte gösterildiklerine tanık oldum. Buna karşılık Bulgarların, Romenlerin, Sırpların, Yunanlıların halk yapıtları üçer, dörder vitrinde yer almakta iken, bizimkilerin renkleri uçmuş birkaç işleme parçası ile, dünyanın dört bir yanından gelenlere bir tek vitrinde gösterilmesi gerçekten hiç de içaçıcı değildi. Müzenin genel müdürü ile yaptığım konuşmada Türk vitrininin fakirliği teslim edildi. Ve yollayabileceğimiz şeyler için istediğimiz kadar vitrin hazırlıyabileceklerini söyledi.»

Öteki de, yine bir Profesörümüzün, ve bir zamanki Kültür Bakanımız Talât Sait Halman'ın 23 Nisan 1979 tarihli Sanat Dergisi'nde yayınlanan «Gün Işığı Ekspresi» başlıklı yazısından şu parçaları alıyorum:

> «Gece Yarısı Ekspresi» filmi altı kıtadaki milyonlarca seyircisi ile bize «Barbar Ulus» yaftasını yapıştırıp duruyor. Yüzyıllar boyunca «medeniyetsiz», «gaddar», «kültürden ve sanattan yoksun» gibi iftiralara uğradıktan sonra yirminci yüzyıl sona ererken bile kötüleniyoruz. Ulusumuza ve kültürümüze dil uzatmayan yabancılar arasında ise parlak değerlerimiz konusunda ilgi

yok, bilgi yok, uygarlığımız yeryüzünün dört bucağında ithamın ve ihmalin kurbanı.. Belli başlı hiçbir ulusal kültür, Doğuda ve Batıda, Kuzeyde ve Güneyde bizim kültürümüz kadar az tanınmıyor.

«Türkiyemiz, büyük küçük nice devletlerin yarışırcasına dışarıya sergi göndermeye çalıştığı şu sırada âtıl kalmıştır. New York'taki Metropolitan Müzesi Türkiye'den çeşitli sergiler getirmeye can atıyor...

«Memleketimizin bu alanda sönük kalmasının temel nedeni «*Eski Eserler Kanunu*»nun dışarıya koyduğu kısıtlamalardır. 1970'teki «Kültür Sarayı» yangınının Topkapı Sarayı'ndan ödünç alınmış birkaç tarihî eseri yoketmesi yüzünden konulan bu yasak, şimdi ters bir sonuç vermeye başladı: Eserleri korumak için gömüyoruz âdetâ.. Fransızlar, İtalyanlar, Almanlar, İngilizler, Güney Amerikalılar, kendi sergilerini dünyanın dört bucağına gönderdiler, son zamanlarda. Bulgaristan, «Trakya Hazineleri Sergisi»ni yolladı Amerika'ya. Sovyetler Birliği «İskit Sanatı»nı gönderdi, seve seve.. Yunanistan iki büyük sergi için Amerika ile anlaşma yaptı. Bunlardan biri «İskender'in Yolu» Öteki, Türkiye için siyasal bir anlamı olan «Ege Uygarlığı».. Biz, eserlerimizin dışarıya çıkmaması üzerinde ısrar ederken, Batılı, Doğulu, Hristiyan, Müslüman, yoksul, zengin, komünist, kapitalist nice memleket, çekinmeden sergiler yolluyor başka ülkelere.. Oysa biz ne yapıyoruz? Ya gezici sergi hasara uğrarsa diye bir kuruntuya kapılmış kalmışız. Öteki ülkelerin eserleri için hasar tehlikesi yok mu? Elbette var. Ama, onlar sağlayacakları kazançların birtakım

muhtemel tehlikelerden çok daha ağır bastığını görüyorlar. Ve biliyorlar ki, gerek yolculukta, gerek gösterilerde alınan güvenlik önlemleri, olağanüstüdür. Üstelik, bugüne kadar, bu gezici sergilerde *tek bir eser bile hasara uğramamış, kaybolmamış, bozulmamış, çizilmemiştir.* Hattâ denebilir ki, gezici sergiler, ulusal müzelerdekine kıyasla çok daha iyi korunmaktadır. Nitekim, 1966 ile 1968 yılları arasında, Amerika'yı baştan başa dolaşan «*Türkiye'nin Sanat Hazineleri*» adlı sergi, ülkemize sapasağlam döndü de, 1970'te Topkapı'dan Taksim'e giden dört parça eşya yitip gitti. İmha fobisinden kurtulmalıyız artık.»

Sayın Profesör Refia Şemin ve Talât Sait Halman bu yakınmalarında nekadar haklılar. Atatürk'ün altın çağında, Türkiye, yabancı memleketlerdeki belli başlı uluslararası sergilere katılmayı akıllı bir devlet politikasının gereği bilmişti. Bunlardan dördünün Yöneticisi olarak görevlendirildiğim için, yabancı ülkelerde çeşitli sanat varlıklarımızı ve Kemâlist devrimleri yaymak ve tanıtmak gibi kutsal bir hizmet yapmış olmanın heyecanını hala taşıyorum. 1931 ve 1939 yılları arasında katıldığımız uluslararası Budapeşte, Leipzig, Marsilya ve New York sergilerindeki Türk pavyonları, mimarî bakımdan Prof. Sedat Eldem'in çok orijinal yaratıkları olarak büyük ilgi toplardı. Budapeşte sergisindeki Türk Pavyonu için Macarca «Az Este» gazetesi sergiyi gezen yüzbinlerce okuyucusuna şu soruyu yöneltmişti: «En çok hoşunuza giden pavyon hangisidir?» En çok oy alan Türk pavyonu olmuştu. Sergiyi gezen Macar Dahiliye Vekili de Basına şöyle bir açıklama yapmıştı: «Türk pavyonunda öyle yenilikler ve öyle yaratıcılık belirtileri var ki, Macarlar dahi bundan örnek alabilirler. Türk pavyonunun parlak başa-

rısı yalnız geçici etkilerle kalmıyacak, iki dost ulus arasında ekonomik ve kültürel ilişkilerin gelişmesine de yardım edecektir.»

1939 New York dünya sergisinin sloganı «Yarının dünyası» idi. Serginin açış nutkunu yapan Birleşik Amerika Devletlerinin ilgili Bakanı pavyonumuzdan şöyle bahsetmişti:

> «Burada temsil olunan uluslar arasında *bilhassa* Türkiye'yi memnuniyetle selâmlıyoruz. Çünkü Türkiye'nin sergisinde New York Dünya Sergisinin «Yarının dünyası» ilkesinin elle tutulur biçimde gerçekleştirildiğini görüyoruz.»

Gazetelerde de birçok olumlu yazılar yayınlanmıştı. Bunlardan da birkaç örnek vereyim: World Telegram'ın bir yazısından:

> «Bilmem siz sergide en çok beğendiğiniz yeri seçtiniz mi? Bana sorarsanız, Türk pavyonu üzerine herkesle bahse tutuşmaya hazırım. Çinilerle örtülü cephesi, güzel kemerleri ve fıskıyeli havuzlarıyla Türk pavyonu bence serginin en güzel yapıtıdır.»

News Record Gazetesinden:

> «İnsanı büyüleyen bir güzellikte olan Türk pavyonunun bizim için mimarlık bakımından yararlandırılmaya lâyık birçok yanları var. Malları iyi göstermek ve sergilemek isteyen firmalar Türk pavyonundan türlü türlü fikirler alabilirler.»

New York Times Gazetesinden:

> «Türk pavyonu yüzyılları dolduran Türk kültürü ile Batı dinamizminin ahenkli uyumunu canlandırmaktadır.»

Görülüyor ki, bütün bu sergiler memleketimiz için çok olumlu ve hayırlı yayınlara da olanak sağlamıştır. Bu sergilere gönderilen müze eşyalarından *hiçbiri kaybolmadan ve hattâ herhangi bir yıpranmaya uğramadan sağsalim yurda dönmüşlerdir.* Bu bakımdan, bu kaybolma ve yıpranma fobisini bir yana atıp, şu aleyhimize işleyen «Eski Eserler Kanunu»nu birayak önce yürürlükten kaldırmak ve her fırsattan yararlanarak çeşitli sanat varlıklarımızı yabancı memleketlerde tanıtmak yollarını açmak ve (barbar Türk) imajını yıkmak için *sistemli bir çaba* göstermeyi ulusal bir haysiyet konusu olarak ele almalıyız.

Milliyet 14 Temmuz 1978

SANAT SALDIRISI GEREK

Türkiyemiz bir sanat patlayışı içinde:

Güzel sanatların bütün dallarında dünya çapında yaratılışlara, uygulamalara, gösterilere tanık oluyoruz.

Yazarlarımızın romanları, hikâyeleri, şiirleri dünya dillerine çevriliyor, çeşitli baskıları yapılıyor. Kompozitörlerimiz birbirinden ilginç yapıtlar yaratıyorlar. Eskilerin dışında genç kuşak kompozitörlerimiz de seslerini duyurmaya başladılar. Orkestralarımız dünyaca tanınmış yabancı şeflerin de beğenilerini kazanıyorlar. Virtoz altın kızlarımızın her biri ayrı bir cevher. Şimdi erkeklerden de çok başarılı olanları yetişti. Ressamlarımızın eserleri için yeni galeriler açılıyor.

Bütün bu olumlu gelişmeleri hep o «Bir milletin sanat hayatı yoksa can damarlarından biri kopmuş de-

mektir» diyen Büyük ve Tek Adama borçluyuz. O Büyük Adam Ankara'da daha bir otel yokken insanlar hanlarda konaklarken ahçı dükkânlarında yemek yerken sokaklarda tozdan topraktan geçilmezken, Avrupa'ya müzik resim öğrenimi için öğrenci göndermek çığrını açtı. Onun zamanında çıkarılan istidatlı çocukları Avrupa'ya göndermek kanunu sayesinde bugün varlıkları ile övündüğümüz bir çok cevherler yetişti.

Yalnız CEPHE Hükümetleri bu kanun için bütçeye yalnız (Bir Lira) tahsisat koyarak onu işlemez hale soktular.

«En gerçek yol gösterici bilimdir» diyen Atatürk «Darülgafunun mülgadır, İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.» diye bir maddelik kanunla Hitler Almanya'sından kaçan veya kovulan dünya çapında ünlü profesörlerle çeşitli bilim ocakları kurdu. Dil Tarih Fakültesi, Ankara Ziraat Enstitüleri, Ankara Konservatuvarı, Güzel Sanatlar Akademisi gibi.

Eğer bugün Türkiye, bilim dallarında hiç de az gelişmiş bir ülke değilse bu sonucu da yine O niğmet Adamın ileri görüşüne borçluyuz.

Uluslar sanat ve bilim dünyasındaki güçleri ile itibar kazanırlar. Geri ekonomili Çarlık Rusya'sına Paris Borsasının, açtığı milyonlarca franklık kredilerin anahtarı Tolstoy, Gogöl, Dostoyevski, Gorki çapında yazarların Glinka, Borodin, Çaykovski gibi ölümsüz kompazitörlerin Parlova Balesi gibi eşsiz bir bale topluluğunun uyandırdıkları hayranlık, saygı ve coşku idi. Çeşitli sanat dallarında bu kadar başarılı olan bir ulus her türlü itibara layıktır havasını yaratmasını bilmişti. O geri Çarlık Rusya'sı..

Onun için biz de artık Dünya ölçüsünde planlı sistemli bir sanat saldırısına geçmeliyiz. Bu alanda şimdiye kadar yapılan tek tük denemeler bile çok olumlu

sonuçlar verdi. Örneğin: Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrasının Türk Kompozitörlerinin eserleri ile ve Virtiöz kızlarınızla vermiş olduğu bir konser için, Avusturya'nın en ünlü gazetesi, Die Wiender Zeitung'da çıkan eleştiri yazısının başlığı şöyleydi: Türkler bu sefer Viyana'da..

Bu küçük örnek bile, sanatın itibar kazandırıcı tılsımını ispatlayan çok anlamlı bir belgedir.

Şimdi, Devlet Babamıza düşen ödev: dünyanın belli başlı merkezlerinde, sistemli bir tarzda düzenlenmiş konserler, Halk El Sanatları, Resim Fotoğraf sergileri, çeşitli Sanat Yayınları, Moda Defileleri, Festivaller, Konferanslar, Seminerlerle geniş çapta, bilinçli bilgili bir sanat saldırısına geçmektir.

Ancak bu yoldan yepyeni bir «Türk İmajı» yaratabiliriz.

BİR KONGRENİN DÜŞÜNDÜRDÜKLERİ

Beşinci Türk Sanatı Kongresi 21-27 Eylül günlerinde Budapeşte'de toplandı.

İnsanlık sanat tarihi içinde kendine özgü bir «Türk Sanatı» varlığının tam bilincine Atatürk çağında ermiştik. Ondan önceki ümmet çağında Türk Sanatı İslâm sanatları çorbası içinde adetâ kaynayıp gitmişti. Kendi ulusal varlığımızdan söz etmek bir çeşit hıyanet sayılırdı. Ziya Gökalp'ı bile ümmetçi Sebilül-Reşatcılar afaroz etmişlerdi. Ancak Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın zaferinden sonra, Atatürk'ün hem bilim, hem de sanat alanlarında ardına kadar açtığı bilinç kapılarından giren aydınlık sayesindedir ki, Türk yaratıcı gücünün tarih boyunca görkemli varlıklarını görebildik.

İşte, Uluslararası Türk Sanat Kongrelerinin, bir gelenek halinde her dört yılda bir başka memlekette topianması, böyle hayırlı bir girişimin doğal sonucudur.

Budapeşte'de toplanan 5. Türk Sanatları Kongresi Macar Organizasyon Komitesinin başında bulunan Dr. Fülep, Dr. Geza Feher, D. Alice Burger'in yorulmak bilmez çabalarıyla çok başarılı oldu. Kongreye Türkiye'den ve başka memleketlerden 160 üye ilginç bildirilerle katıldılar. 6. Türk Sanatı Kongresi'nin 1979 yılında Münih'te toplanması kararlaştırıldı. Bu güzel geleneğin zaman içinde böylece sürüp gitmesini candan diliyoruz.

*
**

Macar dostlarımız, bize Macaristan'da kalan Türk eserlerinin bazılarını ziyaret ettirmek nezaketini de gösterdiler. Örneğin: Budin'deki «Gülbaba Türbesi», sanki dün yapılmış gibi tertemiz, geçen yüzyılların serüvenini anlatıyor. Buda'daki, bugün kaplıca olarak «Sokollu Hamamı», Türk hamam geleneğini hâlâ yaşatıyor.

Peç'te «Yakovalı Hasan Camisi» ibadete açık tutulmak üzere restore edilmiş, yanına bir de minyatür, silâh, işleme gibi çeşitli Türk sanat eserlerinden kurulu bir müzecik ilâve edilmiş.

Açılışı Türk Kültür Bakanı tarafından yapılan bu tarihî yapıda Türk devleti adına armağan edilen mimber ve hitabet kürsüsü ile, makina işi halılar, ne yazık ki, yüz ağartacak bir nitelikte değildi. Cami içi dekorasyon geleneklerimize hiç uymayan böylesine garip ve bayağı bir marangoz işi olan mimber ve hitabet kürsüsü ve çok adî soydan halıcıklar, Devletimizin şa-

nına yakışmayan bu armağanların, ecdadımızın bıraktıkları bu sanat eserine lâyık bir kalitede olarak değiştirilmesi en içten dileğimizdir.

Peç'te ayrıca «Hasan Paşa Camiini, Mevlevî Dergâhını, İdris Baba Türbesi»ni de gezdirdiler.

Sikloş Kalesi, Zigertvar Kanunî devrine ait kale ve onun iç bahçesindeki bugün müze haline getirilmiş olan, Süleyman Camii de bu gezilerde görebildiğimlz ecdât eserleridir.

Kongre münasebetiyle, Peşte'deki Millî Müzenin salonlarında ayrıca, çeşitli Türk sanat eserlerinden kurulu bir sergi de düzenlenmişti.

Türklerin bıraktıkları sanat eserlerinin korunması ve yaşatılması yolunda, Macar dostlarımızın gösterdikleri bu anlayışlı ilgiye nekadar teşekkür etsek azdır.

Bu Peşte'den kilometrelerce uzak yerlerdeki Türk eserlerini görebilmek için tertemiz asfalt yollardan otobüslerle gittik, geceleri oralardaki otellerde kaldık ve yine aynı yollardan Peşte'ye döndük. Arkadaşlara «bir hayli yorulduk..» diyecektim ki, birden bire düşündüm, ecdadımız böyle rahat asfalt yollardan ve otobüslerle değil, yaya ve at üzerinde günlerce ve günlerce erzakı, cephanesi, topu tüfeği ile dağ bayır keçi yollarından gitmişler ve kendi kendime «Utan, Vedat, utan» dedim...

Kongre organizatörleri bize bir başka güzel sürpriz daha yaptılar: Macarca Karagöz oynattılar. Öyle beyaz perde arkasında cansız figürlerle değil, tiyatro sahnesinden canlı dipdiri sanatkârlarla. Geleneksel Karagöz oyunlarının böyle yepyeni bir anlayışla çok orijinal bir senteze kavuşması, bizi coşturdu. Karagöz figürlerine uygun kostümler, sahneye konuluş, oynanış ve müzik düzeni bakımından da tam anlamıyla parlak bir buluş ve yaratış karşısında kaldık.

Bize bu eşsiz cemileyi yapan dostlarımızı, Devlet Babamızın Türklere yakışan bir kadirbilirlikle gelecek seneki «İstanbul Festivali»ne çağırmak ferasetini göstereceğine inanıyoruz.

GÜZEL EĞİTİMİ

Bir ulusun en büyük anamalı «Yaratıcı gücü»dür. Yaratıcı gücün gelişmesini sağlayan en etkili yol, daha küçük yaştan çocuklara «Güzel eğitimi» verebilmektir. Güzel eğitimin bir yolu «Göz»den geçer.

Gözler, güzeli ve çirkini beynimize yansıtan sihirli aynalardır.

Gözler görmek için yaratıldı. Oysa ki, bakıp da görmeyen ne kadar göz vardır!..

Görmeye, daha iyi görmeye alıştırabilmek için, gözleri eğitmek gerekir. Gözler görme yeteneği arttıkça güzelleşir ve anlamlaşır. Güzeli görmeyen gözler, çirkini hoş görür. İğrençten, pisten, âdiden iğrenmeyen gözler, hayatta güzeli, temizi, yüceyi aramazlar. Pislikte savaşmak mı istiyorsunuz, ulusun gözlerini eğitiniz. Ulusça güçlü bir yaşama sevgisi mi uyandırmak istiyorsunuz, gözlerinin güzel karşısında hayran kalma yeteneğini arttırınız. Hayat zevki, çalışma şevki, yaratma heyecanı insanın içine gözlerinden doğar. Görebildiğimiz ölçüde ileri insanız.

Göz Eğitimi uygarlık eğitimidir.
Çocukta görmek hırsı en güçlü içgüdüdür.

Çocuk gözlerinin görme iştahı sonsuzdur. Çocuk çabuk doyar. Fakat bakmaktan hiç yorulmaz. Fıldır fıldır, ışıl ışıl bakınan çocuk gözleri kadar insandaki öğ-

renme hırsını canlandıran bir sembol düşünülemez. İşte, güzel eğitiminde değerlendirebileceğimiz en büyük güç, çocuk gözlerindeki bu tükenmez görme açlığıdır. Çocuklarımıza güzel olarak ne gösteriyoruz? Onların görme ve araştırma yeteneklerini arttıracak usullerimiz nelerdir? Okullarda çocuklar, çokluk dinliyorlar. Sınıflarda gözden çok, kulak çalışır. Bu yüzden de çokluk ezberci, taklitçi yaratıklar ürer. Çocukta yaratıcı gücü geliştirmek için en etken yol resim dersidir.

Çocuk ruhuna aykırı bir biçimde öğretilen resim dersinden çocuk soğur. Her derste olduğu gibi resim dersinde de başarılı olabilmek için her şeyden önce, çocuğun önüne konulan bir şeyi kopya etmeye zorladınız mı, resim dersi artık sevilmeyen bir ders olacaktır.

Çocuk resimlerini seyreden büyükler, çoğu kez, onların çocuklar tarafından yapıldığını unuturlar da, yalnış yargılara varırlar. Çocuğun bizim küçüğümüz değil, bizden apayrı, bizden bambaşka bir âlem olduğunu kabul etmedikçe, çocuk resimleri büyükler için daima mühürlü bir muamma olarak kalacaklardır. Çocuk konuşmasında, yürüyüp oturmasında, giyinişinde, düşünüşünde, duyuşunda büyükleri taklit ettiği zaman, nasıl gülünç ve acıklı bir yaratık olursa, resim yaparken de büyüklere benzemeye yeltenirse, sadece bir maymundur. Oysa ki, okullardaki resim dersleri, güzel eğitimi vermek için kullanılan bütün diğer araçlar gibi, çocuktaki maymunu değil, *kişiliği* belirtmek ve geliştirmek içindir.

Çocuk, bizim istediğimiz gibi değil, kendi dilediği gibi resim yapacaktır. Çocuk, dünyayı bizim gözlerimizle değil, kendi gözleriyle görmekte özgür bırakılacaktır. Çocuk gördüğünü bir fotoğraf makinesi gibi

kopya edecek değil, kendi ruhunun yaratıcı laboratuvarından geçirerek yeniden kuracaktır. Çocuk, böyle çalıştığı içindir ki, hiç bir çocuğun resmi — konu aynı da olsa — öteki çocukların resimlerine benzemez. Çünki her çocuk başlı başına bir âlemdir.

BENİM TELEVİZYONUM YOK..

Evet, isterseniz acıyın, isterseniz ayıplayın, bizim evde halâ televizyon yok.. Ama bazen altımız veya üstümüzde oturan komşulara misafirliğe gittiğim zaman, hep birlikte sohbet arasında kaçamak televizyon seyretmek fırsatını buluyorum. Talihime de çoklu, ya o bayağı politika atışmaları, ya da hafif Batı müziği gösterileri gibi hep beni çileden çıkaran programlarla karşılaşıyorum

Kız erkek gençleri bir salona dolduruyorlar ve karşılarına saçlı sakallı, hırpani kılıklı erkek veya elleri kolları gözleri, kalçalarıyla kıvrım kıvrım, baygın baygın, süzüm süzüm kıvranan, çalkalanan kadın sanatkârlar çıkararak çokluk hiçbir sanat değeri olmayan piyasa müziği ile coşturuyorlar. Alkıştan genç yavruların avuçları patlıyor, sahneye koşup hayran kaldıkları artistlere çiçek de veriyorlar. Böylece, gençlerin ve geniş halk yığınlarının zevk seviyesi Türkiye ölçüsünde pespayeleştiriliyor. Artık evlerde küçücük çocuklar bile, ekranda gördükleri artistleri jestleri ve mimikleriyle taklide yelteniyorlar. Yani, sözün kısası, Atatürk'ün zevk eğitimi bakımından müzikten beklediği köklü olumlu devrimin tam tersini Devlet Televizyon ve Radyoları, ilâ Maşallah yurt ölçüsünde gerçekleştiriyorlar.

Bazen de vurucu, kırıcı, kavgalı, döğüşlü, yumruklu, tabancalı, tüfekli haydut ve gangster filimleriyle karşılaşıyorum. Bunların da yine zaten doğuştan sıcak kanlı insanımıza bir nevi saldırganlık kuvvet şurubu etkisi yapmaktan başka bir yararı olmuyor.

O vakit, düşünüyorum: Sokaklarda çocuklara, gençlere sunulan Zagor, Süper Tarzan, Tolga, Swing gibi çeşit çeşit renk renk, çubuk resimlerle canlandırılmış saldırganlık yayınları ya da, İnsan Harası, Şehvet Adası, Cinsi Canavar, Çıplak Arzu, Çılgın Bakire, Aşk Kampı, Hayır Demeyen Kadın vs. vs. gibi yüzlerce roman sokaklarda pervasızca satılır, gazete ve dergilerde hayasızca reklâmları yapılır. Bu reklâmlardan bazı örnekler

> «Bu romanda histeri buhranları ile kıvranan kadınlar arasında çıplak arzulara kurban olan çapkın bir erkeğin macerası bütün açıklığıyle anlatılıyor.»
>
> «Her okuyanı ihtirastan çılgına çevirecek kadar ateşli bir roman.»
>
> «Bu romanda iki sevici kızkardeşin akıllara durgunluk veren aşk ve şehvet oyunlarını bütün açıklığıyle bulacaksınız.»

«Bana beş avrat az gelir,» «Oh de yavrum oh de», «acı severim tatlı döverim» gibi adlarla ve en hayvanca, pornografik, sadist çiftleşme resimleriyle süslü afişlerle pervasızca halka sunulan filimler, milletimizin büyük bir çoğunuğunu ahlâk, zevk düzeyini en aşağı, en bayağı çizgilere düşürmekte ve böylece Prof. Vhauchar'ın «Hayvanlaştırma, hoyratlaştırma, insanlıktan çıkarma,» olarak tanımladığı teşhisin Türkiye ölçüsünde de doğruluğunu ispatlamaktadırlar.

Unesco Gençlik Enstitüsü tarafından hazırlatılan «Film ve televizyonun gençler üzerindeki toplumsal etkileri» adlı uzmanlar raporuna göre, Masmedia'ların gençler üzerindeki zararlı etkileri

1 — Aynı temanın çeşitli vesilelerle ve çeşitli biçimlerde boyuna tekrarlanması.

2 — Konuların, okuyucunun, seyircinin, dinleyicinin, duygululuğunu harekete getirecek, dramatik şekillerde sunulmuş olmaları,

3 — Okuyucunun, seyircinin, dinleyicinin kendisini konu kahramanları ile bir talih eşitliği, bir kader birliği içinde bulunduğunu keşfetmesi,

4 — Diğer boş zamanları değerlendirme vasıtalarının kıtlığı veya yokluğu,

5 — Aile, okul ve çevrenin eğitici etkilerinin yetersizliği,

6 — Ve bilhassa erginlik çağında gençlerin büyüklerin davranışlarını önemle izlemek suretiyle yabancı tesirler ve telkinler altında kalmak eğilimi,

ölçüsünde artar.

Bu etkiler, kendilerini üç biçimde belli ederler:

1 — Derhal görülen etkiler,

2 — Birikip yığılan etkiler,

3 — Uyuklayan etkiler.

Derhal görülen etkiler, okunan, seyredilen, veya dinlenenleri arası çok geçmeden hemen arkasından, ya hayâl kurarak, ya doğrudan doğruya tatbik ederek yaşamak, taklit etmek yolu ile tecelli eder.

Birikip yığılan etkiler, okunan, seyredilen, dinlenenlerin her seferinde belli belirsiz hafifçe bilinç altına sızma ve damlamak yolu ile bir biri üstüne yığılırlar, ve zamanla davranış değişikliğine sebep olurlar.

Bu türlü etkilerle uyuklayan etkiler birbirlerine sıkı sıkıya bağlıdırlar. Okunan, seyredilen veya dinlenilen olayların içinde ceryan ettikleri şartları yaşandığı anda hoş görmeyip reddeden, fakat bu şartlar zamanla unutulup da olayın ruhun derinliklerinde gizlenip uyuklayan psikolojik heyecanlar birden herhangi bir benzeri dürtü ile canlanıverirler ve sahibini aksiyona zorlarlar.

Bu gibi zararlı yayınların ahlâk ve toplum değer sistemleri zayıf olan veya büyük sosyal değişiklikler geçiren çevrelerdeki gençleri daha kolayca etkileri yine bu araştırmalar sonucunda anlaşılmış bulunmaktadır.

Telkin ve taklit örnekleri bukadar düşük bir düzeyde olan toplumlarda «kaliteli insanlar» yetiştirmek doğrusu bir mucizedir.

Bütün sinir ve akıl doktorlarımızın birleştikleri nokta, insanımızın, çokluk, «bozuk sinirli» olduğudur. Bozuk sinirli insanlarda konsantrasyon yeteneği gelişmez. Bunlar, kendilerini bir iş, bir dava, bir ideal üzerinde sürekli olarak yoğunlaştıramazlar, çabuk yorulurlar, çabuk bıkarlar, çabuk vazgeçerler. Yaptıkları işler de çokluk üstünkörüdür. Oysa ki, bütün uygarlıklar, sürekli konsantrasyonların ürünleridir. En kolayından en çetinine kadar her iş, her araştırma, her yaratma, üzerinde harcanan emek ve sabır ölçüsünde verimli olur. İlkokullardan üniversitelere kadar verim düşüklüğü bu konsantrasyon yetersizliğinden ileri geliyor. Hep işlerin yüzeyinde kalıyoruz. Mutluluk anlayışımız da, bu yüzden hep gösterişe, çabuk başarıya, çabuk kazanca yönelmektedir.

Sevgi anlayışımız da yine bu üstünkörlük ve seviyesizlik yüzünden ,çokluk, «şehevî»dir. Süblimasyonlara (yüceltmelere) gidemiyoruz, idealizme yükselemiyo-

ruz, oysa ki, kısırlıklar, yetersizlikler, içinde bunalan bu memlekette bütün milleti saran yüksek verimli bir idealizme ihtiyacımız vardır. Bir nevrolog profesör Doğu memleketlerinde büyük yaratıcıların çokluk yetişmemesini insanlarımızdaki kan dolaşımının bozukluğu ile yorumluyor. «Sizde, diyor, miğdeler ve çiftleşme aletleri fazlaca işledikleri için, kanınız beyne değil, vücudun karın kısımlarında ve daha aşağılarında toplanıyor, bu yüzden de beyniniz kansız kalıyor ve az çalışıyor. Onun için kalkınmak isteyen azgelişmiş milletler vücutlarındaki kan trafiğinin yönünü değiştirmek çarelerini araştırmalıdırlar.»

Fakat kim dinler kim anlar..

BİR MUHSİN ERTUĞRUL VARDI..

Muhsin Ertuğrul, şânına lâyık tam bir teatral ve trajik «son»la yaşamının perdesini kapattı. İzmir Üniversitesi'nin kadirbilir Profesörü Özdemir Nutku'nun Muhsin'in Türk tiyatro sanatı dünyasındaki büyük ve eşsiz rolünü anlatan konuşmasından sonra, kendisine verilen fahri doktorluk nişanını alınca yaşamının belki en yüksek heyecanına 87 yıllık yüreği dayanamadı ve durdu.

Muhsin Ertuğrul'u Şehzadebaşı'nda, Bozdoğan Kemerinde, Molla Husrev Mahallesinde oturduğumuz yıllardan, kapı komşumuz Halet Hanımın yakın akrabası olduğu için tanıdım (1914).

Ailesi içinde bir nevi «âsi delikanlı» olarak ün salmıştı: Devlet kapısında memur olacak yerde «oyuncu» olmaya heveslenmişti. Bakındı hele.. Bu, ozaman, din değiştirmek gibi bir suç, bir ayıptı. Sonra onunla, Bi-

rinci Dünya Savaşı yıllarında, Berlin'de bir akşam Lessing Tiyatrosu'nun fuayesinde İbsen'in «Yaban Ördeği» piyesinin perde arasında, bir aşağı bir yukarı gezinirken karşı karşıya geliverdik. Bir akşam da Strindberg'in «Baba»sında yine böyle karşılaşıvermiştik. Muhsin, kendisini tiyatro anlayışımızda yapacağı büyük devrime böyle hazırlıyordu: Sahne hayatımızı Manakyan Efendinin melodram ve Dârûlbedayinin vodvil geleneğinden kurtarmak ve Shakespeare, İbsen, Strindberg, Tolstoy, Gogol, Gorki düzeyinde yükseltmek misyonunu daha ozaman benimsemişti. Aradan yıllar geçti ve Şehzadebaşı'nda, Ferah Tiyatrosu'nda kurduğu özel toplulukla çalışırken, ilk piyesini «İşsizler»i hem sahneye koydu, hem de başrolü oynadı (1925).

Daha sonraki yıllarda «Üç Kişi Arasında», «Kör», «Köksüzler», adlı piyeslerinde başrolü oynamak, «Hayvan Fikri Yedi», «Sanatkâr Aşkı», «Siyah-Beyaz», «Aşağıdan Yukarı» gibi piyeslerimi de sahneye koyarak, benim yazarlık hayatımda en büyük teşvik unsuru oldu. Bir yazarın eserlerini sahnede canlandıran sanatkâr, o yazarın bir parçasıymış gibi sevilir ve sayılır. Onun için kendisine özel bir bağlılığım vardı.

İlk piyesim İşsizler'in temsil gecesinin heyecanını hiç unutmam. Bana öyle geliyor ki, her yazar, eserinin ilk temsilinde bakir kızların gerdek gecesinde duydukları heyecana benzer bir ruhhaleti içindedir. Bu yetmiyormuş gibi, bir de sahnede hiç beklenmedik bir olayla karşılaşırsa o vakit yüreğinin nasıl delice çarptığını, nasıl soğuk terler döktüğünü anlatamam. Piyeste, Muhsin, rol icabı, kendisinden iş istemek için bürosuna gelen eski mahalle arkadaşı «Galib»in başında iskemle paralar. İskemle, iki ayağı önceden gayet ustalıkla testereyle kesilip hazırlanmıştır. Fakat insan, Muhsin gibi heyecanlı bir artist olursa, iskemlenin hangi ayakları-

nın kesik olduğunu unutup, kesilmemiş ayakları karşısındaki arkadaşının başına bütün hıncı ile indirirse ve arkadaşı Galip bu darbeyi yiyince, yere, rol icabından daha «canhiraş» bir haykırışla devrilirse ve ikinci perdenin sonu olduğu için alkıştan kopan salonda, artistlerin halka teşekkür edebilmeleri için perde açılınca Galib halâ boylu boyunca yerde yatar, artistlerden küçük Kemâl de halka hitaben bir doktor rica ediyoruz, diye seyircilerden yardım dileğinde bulunursa, locasında oturan yazarın nasıl ok gibi yerinden fırlıyarak sahneye koştuğunu ve Galib'ciğin başındaki o zaman moda olan katı fesinin sayesinde yanlız hafifçe yaralanmış ve baygınlık geçirmiş olmasından başka birşeyciği olmadığını görünceye kadar geçirdiği şoku bugün bile anlatmaktan acizim.

Galib Arcan, röportaj meraklılarının «sahne hayatınızda geçirdiğiniz en heyecanlı an» yollu sorularına hep bu başında paralanan iskemle olayını anlatırdı. Bir de yine benim «Üç Kişi Arasında» adlı piyesimde ve yine ilk gece, rol icabı ve yine Muhsin'in suratına şaklattığı tokatın da şiddetini bir türlü unutamazdı.

Görülüyor ki, Muhsin, sahnede oynamaz, yaşardı..

Şimdi demek artık Muhsin'siz de kaldık. Onun sahne hayatımıza büyük ve eşsiz hizmetlerinin şükran borcu olarak tek yapabileceğimiz ve yapmamız gereken şey, Atatürk Kültür Merkezi'nin bahçesine bir büstünü dikmektir.

SANAT KOZLARIMIZI KULLANALIM..

Atatürk Kültür Sarayı'nın yeniden halka açılışı onuruna Kültür Bakanlığı tarafından düzenlenen çok

zengin sanat programlarında — Otello temsili dışında — hepsi dünya ölçüsünde güzel örneklerin zevkini tattık:

Adnan Saygun'un Yunus Emre Oratoryosu, İdil Biret'in solist olarak katıldığı Cumhurbaşkanlığı Orkestra Konseri, yine İdil Biret'in resitali, arkasından Ankara Opera Balesi'nin Romeo Jüliet ve Midasın Kulakları temsilleri Sanat hayatı olmayan bir ulusun can damarlarından biri kopmuş demektir.» diyen Atatürk'ün ruhunu şâdedecek büyük başarılardı.

⁂

Daha Ankara'da otel yokken, yani hanlarda gecelenirken, bir lokanta yokken, yani ahçı dükkânlarında yemek yenirken, O, eşsiz ve tek Adam Avrupa'ya müzik ve resim öğrencileri göndermişti. O'nun müzik tahsili için Avrupa'ya gönderdiği bu öğrenciler arasından Adnan Saygun, Cemâl Reşit Rey, Hasan Ferit Alnar, Ulvi Cemâl Erkin, Necil Kâzım Akses gibi kompozitörlerimiz yetişti. Yine en tanınmış ressamlarımız da O'nun Avrupa'ya gönderdiği gençler arasından çıktı. Başında Karl Ebert gibi birçok yabancı uzmanların işbirliği ile Ankara Konservatuvarı'nı kurdu. Yine Cumhurbaşkanlığı Orkestrasını da Pretorius gibi kudretli şefler ve artistlerle güçlendirdi. İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi'ni de dünyaca tanınmış ustalarla donattı.

«İstanbul Darülfünunu mülgâdır, İstanbul Üniversitesi kurulmuştur.» diyen tek maddeli kanunla Hitler'in gazabından kaçan dünya ölçüsünde ünlü profesörlerle kurulan «İstanbul Üniversitesi», Ankara'daki Dil Tarih Coğrafya Fakültesi, yine Ankara Ziraat Enstitüleri sayesinde bugün Türkiye Sanat ve Bilim dallarında hiç te az gelişmiş bir ülke değilse, bu görüş kabartıcı so-

nuçları da yine «Hayatta en hakikî mürşit ilimdir.» diyen nimet Adamın ince ve uzak görüşüne borçluyuz.

Yine O'nun altın çağında çıkarılan istidatlı çocuklar kanunu ile İdil Biret, Suna Kan, Verda Erman, Ayşegül Sarıca, Aylâ Erduran, Gönül Gökdoğan gibi cevherli çocuklarımız Avrupa'ya müzik öğrenimi için gönderilmişti. Şimdi onlar dünya ölçüsünde değerli altın kızlarımızdır. Sözün kısası, bugün Türkiye sanat ve bilim alanlarında hiç te azgelişmiş bir ülke değilse, bu da O'nun uzak görüşlülüğünün bir sonucudur.

Ulusların dünyadaki itibarları sanat ve bilim dallarındaki varlıkları ile ölçülür. Bunun en tipik örneği ekonomik alanda çok geri bir ülke olan Çarlık Rusyasıdır. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Çarlık Rusyasının milyarlar franklık istikraz tahvillerinin Paris ortasında kapışılmasının tek sırrı Çaykovski, Borodin, Glaznof, gibi ünlü kompozitörlere, Puşkin, Tolstoy, Gogol, Dostoyevski gibi yazarlara ve her yıl Paris'te gösteriler yapan Pavlova Balesine sahip olmasıydı.

«Dünyada yanızlaştık» diye yakınıp duruyoruz. «Barbar Türk» imajı karşısında da kahroluyoruz. Bütün bu olumsuz koşulları yıkacak *tek güç* elimizdeki sanat, ve bilim kozlarıdır:

Sistemli, plânlı bir programla dünyanın belli başlı kültür merkezlerinde konserler, bale gösterileri, resim, fotoğraf, karikatür, elişleri, moda sergileri düzenlemek, bilimsel kongrelere ve seminerlere ilginç bildirilerle katılmak, çeşitli sanat yayınları yapmak, tarih ve doğa zenginlikleri bakımından dünyanın eşsiz bir parçası olan Türkiyemizin turistik olanaklarını değerlendirmek,

çeşitli festivaller, kongreler, seminerler düzenlemek yeryüzündeki ulusal itibarımızı yükseltecek en güçlü manivelalardır.

Bir tipik örnek: Birkaç yıl önce Cumhurbaşkanlığı Orkestrası Viyana'da Türk Kompozitörlerinin eserlerini yine İdil, Suna gibi virtüozlarımızın da katıldığı bir konserde çalmıştı. Ertesi gün Viyana'nın dünyaca tanınmış (Die Wiener Zeitung) gazetesi «Die Türken diesmal in Wien» yani «Türkler bu sefer Viyana'da» diye bir başlık atmıştı. Görülüyor ki, bir *tek* konser bile nasıl olumlu bir etki yaratıyor.

Sözün kısası, dünya ölçüsünde plânlı, sistemli, bir sanat saldırısı yapmamız gerek. Biz, elindeki kozları kullanmasını bilmeyen oyunculara benziyoruz..

Yalnız böyle bir kültür savaşı bürokratik organlarla yapılamaz. En uygar devletler bile kültür propagandaları için özel organlar kurmuşlardır. İngiliz, Alman, Fransız, Avusturya, İtalya kültür merkezleri gibi bizim de Devletin malî desteği ile (özerk bir kültür organı) kurmamız gerek.

Atatürk'ün 100. doğum yılı için dünya ölçüsünde bir sanat ve bilim savaşının hazırlıklarına şimdiden başlamamızın çok gerekli ve yararlı olacağını da ilgililer herhalde düşünmektedirler.

GÜNAH ÇIKARMA YILI

1979 yılının «Dünya Çocuk Yılı» olarak kutlanması, Türkiye 23 Nisan gününü 1923'ten beri her yıl «Çocuk Bayramı» olarak kutlanmasını Türkiye'de bir gelenek halinde yerleştiren Atatürk'ün eşsiz ileri görüşlülüğünü bir kere daha canlandırdı.

1979 Çocuk Yılını bir çeşit «suçluluk» duygusu içinde kutluyoruz. Çocuğun ruh sağlığını vurucu, kırıcı, vahşi gangster yayınları, insandaki hayvanı kamçılayan seks edebiyatı ve filmleri ile hergün bombardıman altında tutan bir dünyada «Çocuk Yılı»nı bir çeşit «günah çıkarma yılı» olarak değerlendirmek gerekliliğine inanıyorum.

GÜZEL, ÖLMEZ DEĞERLER DÜNYASI

Daha geçen yıl fabrikadan çıkan otomobil ve radyo, bu yılın modelleri yanında eskimiş görünüyor ve gözden düşüyor.

Son savaş içinde, her gün yeni tip uçakların göklerde dolaştıklarını, yeni tip tankların yerlerde tokuştuklarını duyuyoruz.

Teknik gi,ttikçe azan bir hızla kendi kendini aşıyor. Bu kararsızlık, bu durmadan değişme, bu bir teviye yenileşme, bu sürekli yıkılış ve oluş, bu daima daha verimliye, daha elverişliye doğru atılış, ileri teknik çağımızın alınyazısıdır.

Bu nefes tıkayıcı hareket cümbüşü ortasında ve bu göz karartıcı tempo içinde insanın sinir sağlığını koruyarak, biraz da kendi için yaşadığını, biraz da yaşamak için yaşadığını duyabilmesi, ancak güzel sanatlar âleminin ölmez değerlerini tattığı ölçüde mümkün olabiliyor.

Güzel sanatlar dünyasında, teknik dünyanın vefâsızlığı ve kararsızlığı yok. Orada değerlerin «değeri» bilinir. Orada ölümsüzlüğün ve sonsuzluğun büyüsü tüter.

Sofokles'e kimin demode demeğe ağzı varır?

Mikelanj'ın tazeliğini inkâr eden var mı?

Kim Yunus Emre'nin bayatladığını iddia edebilir?
Bach ne zaman ihtiyarlıyacak?
Itrî her zaman yeni değil mi?
Şekspir bugün de dipdiri yaşamıyor mu?
Sinan'dan ne zaman bıkacağız?

*
**

Bu ölümlü dünyada, her varlığı, leblebi gibi ezip öğüten «Zaman»a karşı, ölmezlik bayrağını çağların üstünden sonsuz yarınlara doğru sürüp götüren tek gerçek değer «*Güzel*»dir.

25 Haziran 1942

GÜZELE ÖVGÜ

Işık cevherli radyum gibi Güzel'in de etrafına heyecan ve hayranlık dalgaları yayan bir manyetik özü vardır.

Her güzel, bir kumandadır.

Güzel karşısında ayak irkilir, göz ışıldar ve kalp atar.

Hiç kedi sevmiyen bir dostum, son zamanlarda, olağanüstü güzel bir kediye gönlünü kaptırdı.

Güzelin görünmez ışınlarını içlerine geçirmiyen muşamba ruhlu insanlardan korkunuz. Bunlar, bir takım alt-insanlardır ki, ne kendilerine, ne de toplumlarına bir hayırları dokunur.

Uygarlığın en şaşmaz ölçüsü, güzel karşısındaki tepki gücüdür.

Pluslar, güzele verdikleri yer ve değer ölçüsünde uygarlık piramidinin üstünde sıralanırlar.

Uygarlık, Güzel'i aramaktır.
Sağlık, güzellik içindir.
Teknik, güzellik içindir. Ahlâk, güzellik içindir.
Bütün güzel sanatlar güzellik içindir.

Ve yalnız sanatkârdır ki, Çirkinde bile Güzel'in haşmetini keşfeder.

Hayatın tek yüksek ve gerçek amacı, Güzel uğrunda ve güzellik içinde yok olmaktır..

«Güzeli anlamıyan nesle âşina değiliz.» demişti Haşim.

8 Şubat 1942

BÜYÜK SIR

Sanatçılar, parmak izlerine benzerler: her biri başka bir âlemdir. Eserleri ve çalışma tarzları birbirinin eşi iki sanatçı daha dünyaya gelmedi. Ne kadar sanatçı varsa, o kadar ayrı sanat eseri ve o kadar da ayrı çalışma biçimi vardır.

Yaratmak için, kimi sessizlik, kimi müzik, kimi ışık, kim loşluk, kimi hareket, kimi durgunluk, kimi açlık, kimi tokluk, kimi vuslat, kimi hasret, kimi güler yüz, kimi asık surat, kimi rahat, kimi acı, kimi bilir miyim ben, ne ister.

Daha da garibi, sanatkârın bir günü bir gününe uymaz. İstekleri daima değişir.

Çünkü yaratmak denilen büyük sırrın neydüği henüz anlaşılamadı. Belki de hiç anlaşılamıyacak..

Bir çocuğun dünyaya nasıl geldiği artık en ince ayrıntılarına kadar bilinirken, bir sanat eserinin nasıl doğduğu belli değil.

Şair, kelimeleri nasıl böyle yan yana ve alt alta dizdi de bu güzelim şiiri meydana getirdi?

Besteci, sesleri ve ritmleri nasıl böyle birbiri ardına sıraladı da bu canım ton mimarisini kurdu?

Ressam, şu renkleri nasıl birbirine karıştırdı da karşımıza şu göz alıcı tabloyu serdi?

Mimar, hacimleri nasıl böyle istif etti de önümüze şu haşmetli anıtı dikti?

Bilmiyoruz, bilmiyoruz.

Bildiğimiz tek bir şey varsa, o da her sanat eserinin sabırlı, sürekli bir çalışmanın yemişi olduğu..

Çalışmanın biçimi, iklimi değişebilir. Değişmiyen şey, sanatkâr dediğimiz o sırlı cevherin büyük sanat eserleri yaratabilmesi için her gün, arı gibi çalışmak zorunda olduğudur.

Her gün, eseri üzerine kapanmıyan, onunla beceleşmiyen, her gün onu tartaklamıyan, parça parça yıkıp yeniden kurmayan, her gün daha güzeli, daha sadeyi, daha güçlüyü aramayan adam, bir sanatkâr taslağı kalmağa mahkûmdur.

BÜYÜK EĞİTİCİ TİYATRO

Tiyatro, insanla beraber doğdu: yaşamak, bir nevi tiyatro oynamaktır. Tapınma, yaratma, sevişme, acıma, kıskanma, kavgalaşma, aldatma, öldürme, ölme, kısaca hayatın bin bir yüzlü, bin bir renkli olumları hep birer akttir ki, aktörleri biz, insanlarız.

Onun için, tiyatroyu herkes sever. Herkes, onda kendisini bulur, kendisinin olmak istediğini görür; kendi içindeki gizli âlemin yankısını seyreder; kendisinden başka insanların konuğu olur, onların içine girer.

Ya haz duyar; rahatlar, güler. Ya sıkıntı, üzüntü duyar; ağlar. Yahut da hayranlık ve heyecan içinde kalır; yükselir.

Tiyatroya olan bağlılığımız, onun bize bu kadar yakın olmasındandır.

Kendi kendine veya arkadaşlariyle misafirlik oynayan çocuk, bize Tiyatronun ne kadar insanca ve tabiatça bir oyun olduğunu anlatır.

Dinî âyinler, resmî törenler, spor gösterileri gibi bütün topluluk belirtilerinde de teatral öge önemli bir yer tutar.

Tiyatro, insanla beraber ve insandan doğdu.

*
**

Oynanan söz, söylenen lâftan daha çok içe işler. Onun için iyi oynanan bir sanat piyesi, bin konferanstan daha verimli bir etki yaratır. Bu gerçeğin çok iyi anlaşılmış olmasından ötürü değilmidir ki, terbiyecilikte ileri gitmiş olan ülkelerde, telkin olunmak istenilen her şeyi «dramatize etmek» âdeta bir moda halini almıştır.

Radyoda, sigara, otomobil, portakal ilânları dramatize edilerek oynanır. Yine Radyoda sağlık telkinleri, ailede eğitim ve geçim dâvaları dramatize edilir, oynanır. Okullarda tarih dersleri dramatize edilir, oynanır.

Halka oynayarak öğretmek, halkı oynayarak yükseltmek, halka oynayarak iyiyi, güzeli, doğruyu sevdirmek yolu psikolojinin vardığı en son buluştur.

Bundan biz de yararlanmalıyız.

Açıkhava tiyatroları, bu toprağın malıdır. Dünyanın en büyük açıkhava tiyatrosu bizim Bergama'dadır. Topraklarımızın üstünde ve altında daha nice nice açık hava tiyatroları yataduruyor: tiyatro, bu toprağın yüzyıllarlık geleneği..

Tiyatronun haram bilindiği kısa tarih diliminde bile, Türk insanı Karagöz'e ve Meddah'a gönül verdi. Bu kadar köklü bir geleneği olan tiyatro sevgisini, bizim insanımızın içinden hangi güç sökebilir?

Bu günkü ilkel, hattâ çok kere zararlı haliyle bile Tuluat kumpanyaları Türkelini şehir şehir, kasaba kasaba, mahalle mahalle fırdolayı gezerler ve halkın gözbebeğidirler.

Devlet, Konservatuvar açmakla basit bir taklit işi yapmadı. Kendi öz topraklarımızın geleneğine sadık kaldı. Ve kısa bir deneme sonunda gördük ki, ömründe hiç opera, tiyatro görmemiş, konser dinlememiş Türk çocuğunun sahne san'atına büyük bir istidadı varmış. Buna yabancılar şaşadursunlar. Biz, bunda sadece, bu topraktan gelen asil gelenek cevherinin dirildiğini, gün ışığına çıkarıldığını görürüz.

Yarının büyük barış dünyasında, onarılmış tarihî açıkhava tiyatrolarımızda Türk san'atkârları tarafından verilecek tiyatro şenliklerinin parıltısını şimdiden gözlerimle görür gibi oluyorum.

HALK TÜRKÜLERİ

Halk türkülerini yerellikten kurtarıp bütün Türk ulusuna maletmek, Radyonun şerefli hizmetleri arasında yer alıyor.

«Bir Halk Türküsü Öğreniyoruz» ve «Yurttan Sesler» saatleri sayesinde bugün Türkiye'de yüzbinlerin hep bir ağızdan söyliyebilecekleri oldukça zengin bir Halk Türküsü repertuarı doğdu.

Bir gün gelir, televizyon yayılırsa, o vakit Radyo programlarına «Bir Halk Raksı Öğreniyoruz» saati konur da, ulusal rakslarımızı da hep beraber oynamasını öğreniriz. Erzurum barlarını, Sivas halaylarını, Ege zeybeklerini ve Karadeniz oyunlarını ve diğer ulusal rakslarımızı hep beraberden vazgeçtik, tek başına bile oynamasını bilen kaç kişi vardır?

Bizde aydınların halk denilen ana yığından sökülüp kopması ve bunların birbirlerine «yaban» gözüyle bakmaları sonucunda dil ayrılığı gibi zevk ayrılığı da doğdu. Halktan olan her şeyi bayağı ve aşağılık görmek geleneği bize halk türkülerimizi de ağzımıza aldırmadı. Tıpkı halk dilinde yaşayan sözcükleri ve deyimleri bir bir yazılarımızdan, kitaplarımızdan kovarak kendimize yapma, çetrefil bir kuş dili uydurarak halk tarafından anlaşılmaz olmayı nasıl bir üstünlük saydıksa, halk türkülerine de kulaklarımızı tıkayarak onun ses âlemine karşı duygusuzluğu ve bağsızlığı efendiliğin şanından saydık..

Böylelikle, halk türkülerimiz de, oyalarımız, işlemelerimiz, dokumalarımız gibi kıyıya köşeye sindiler. Şimdi, halk'a dönüş ve halk'a bağlanış hareketinin, her şeyimizde olduğu gibi, güzel sanatlarımızda da filizlendiğini görüyoruz.

⁂

Ulusal Birliğin en canlı vasıfları dil ve zevk birliği olduğuna göre, şimdiye kadar yerel kalmış halk türkülerinin bütün ulusa mal edilişindeki anlam büyüktür.

Halk türkülerini köy kahvelerinden derleyip Radyo ile bütün memlekete yaymak, onları ulusun lirik anasuyu gibi tatmak ve tattırmak, halkçı ve milliyetçi devrimimize yaraşan bir harekettir.

Yarının ileri Türk musikisi, bütün ileri ulusal musikiler gibi, Halk Musikisi denilen tükenmez kaynaktan avuç avuç içecektir. O vakit, Türk musikisi de uluslararası musikiler içinde kendine yaraşan orijinal yeri alacaktır. Halk türkülerimizi sevelim, onların içli ve zengin inceliklerini tadarak hep bir ağızdan söyliyelim..

20 Nisan 1942

DOKUZUNCU SENFONİ

Beethoven sağ olsa da, kendisine sorulsa idi: «Dokuzuncu senfonini bugün hangi memlekette çaldırmak istersin?» diye, o, bana öyle geliyor ki, «Yalnız Türkiye'de.» diye cevap verirdi!!

Bu, pislik kokan ve kin tüten yeryüzünde, Barış'ın hemen tek kalan yuvası topraklarımız kadar Dokuzuncu Senfoninin asîl mânasına yakışan başka hiç bir ülke yoktur. Bu senfoninin barışçıl ruhu, savaş-içi ülkelerin hepsindeki kanlı gerçekle tokuşmaktadır. Onun yadırgamıyacağı biricik yurt, bizim yurdumuzdur.

Onun korosunu söyleyenler ve dinleyenler, içlerinde, Türkiyeden başka hemen her ülkede, ya derin bir sızı, ya büyük bir utanç, ya acı bir özlem duyacaklardır. Çünkü, Beethoven'in Dokuzuncu Senfonisi yamyam insanlığın suratına atılmış bir şamardır. Onu yaratan insan, eğer sağ olsaydı, bugünkü Barbar Avrupa'nın dostu olamazdı.

Ah elden gelse de, bütün gökyüzünü kaplayan devsel bir oparlör yaptırabilsem ve dünyanın en iyi orkestralarından seçme bin kişilik bir orkestra ve bin kişilik bir koro ile Dokuzuncu Senfoniyi göklerden boşanan Tanrılık bir haykırış gibi çaldırabilsem, belki o zaman, insanlık, kendine gelerek birbirini öldürmekten, yakıp yıkmaktan başka ideallerin de olabileceğini anlar da «Milyonlar! kucaklaşın» çağırışı önünde diz çöker..

27 Nisan 1942

BİR ÖLÜMÜN ANLAMI

—Neyyire'nin ruhuna —

Bekledim ki, ölümünün üstünden biraz zaman geçsin de, ondan sonra içimi dökeyim. Taze acının baskısı altında yazarsam, fazla içli olmaktan korktum.

Neyyire Ertuğrul, kırk yaşında öldü.

Bu, normal bir ölüm değil. Kırk yaşındaki bir genç, hesapça ölmemelidir. Fakat Neyyire öldü. Hem kırk yaşında öldü.

Neyyire'yi öldüren yaşı değil, başıdır.

O baş neler çekmedi? Kadının artist olmasını günah sayan, sahneye çıkmasını fuhuşla bir tutan katı ve kinci bir ortamın üstüne yükselebilmek için, yirmi yaşında bir kızın ne yaman bir iç dövüşmesinden geçmiş olması gerekir.

Neyyire, daha körpecik bir kızken, kendi hür iradesiyle bir cehennemin içine, gülerek atılmak gücünü nefsinde buldu. Evi, bir cehennem olmuştur. Mahallesi bir cehennem olmuştur. Sokaklar, cehennem olmuş-

tur. Bütün tanıdıkları, eşi dostu, düşmanları, anası babası, akrabası ve polis, zebanîler gibi, onu ateş dilleriyle boyuna dağlayıp durdukları halde, o, bir Prométhée serinliğiyle yolundan şaşmadı.

⁂

Neyyireyi tanıyanlar, onun genç kızken bile, ne kadar dengeli ve olgun bir insan olduğunu hatırlasınlar.

Neyyire, bu dengeye ve olgunluğa büyük iztırabın balyözü altında dövüle ezile erişti. Fakat ruhun bu turfanda olgunluğu hiç kuşkusuz, vücudun ve sinirlerin yıpranması bahasına oldu.

Bizde tiyatro denilen derme çatma salaşlarda, güneş sızmıyan sahneler üstünde, prova uğruna günlerini, temsil yüzünden de gecelerini geçiren artistler, bir nevi zindan hayatı yaşamağa mahkûmdurlar. Onlar, gün ışığına, gök mavisine ve temiz havaya hasret çekerler.

Sahne artistlerinin, rolleri icabı, daima değişik kişilik ve karakterleri, birbirine zıt duygu ve heyecanları, kendi iç dünyalarının kaynayışlarına hiç aldırış etmeden, yaşamak ve yaşatmak zorunda olmaları, iradenin sürekli bir disiplin altında daima uyanık ve gergin tutulmasını emreder. Sinirlerin, cambazhane atları gibi, daima iradenin kırbacı altında emre hazır bulunması, başka hiç bir meslekte, sahne artistliğinde olduğu kadar gerekli değildir.

İşte Neyyire, yirmi yıl her gün, sinirlerini böyle acar bir denemeden geçirdi. Biz dostları, umuyorduk ki, onun yaşama iradesi ölümün de hakkından gelecektir. Bütün doktorların yaşamasından umutlarını kesmiş olmalarına karşı, Neyyire'nin ecelle becelleşmekte gösterdiği güçte bile bir artist sabrı vardı.

Neyyire, hasta döşeğinde çektiği insan-üstü azaplara gülümseyerek katlandı da, ölümün rahatlığına ve kaygısızlığına kendisini bir türlü bırakmak istemedi.

Neyyire ölürken bile, arkada kalanlara, sanat aşkının ve hayata bağlılığın büyüklüğünü anlattı.

Ulus, 1943

HER İL'E BİR TİYATRO

Tiyatro bakımından çok yoksuluz. Bir tiyatro mevsiminden söz edilebilen tek şehrimiz İstanbul'dur. İstanbul Şehir Tiyatrosu'nun Dram ve Komedi kısımları, her yılın 6 ayı, her gece temsiller verir. Başka hiç bir şehrimizin böyle bir geleneği yoktur. Fakat bu bile, İstanbul ölçüsünde pek cılız ve sönüktür. Ürün almaya yeni başlayan Devlet Konservatuvarımızın Opera ve Tiyatro şubeleri ise son yıllarda, Başşehrimizin ancak birkaç gecesine ışık saldı.

Memleket içinde, kendilerine özgü bir hayat ve hareket tarzları olan Tuluat kumpanyaları'nın hiç bir teşkilâta ve disipline bağlı bulunmadıkları için bugünkü başıboş ve seviyesiz halleriyle faydadan çok zararları dokunduğunu sanıyorum. Tuluat kumpanyaları, üzerinde ayrıca durulması gereken bir konudur.

Hayatı yaşamağa değer bir varlık haline getiren, insanda çalışma ve başarma şevkini arttıran, ruhları kanatlandıran konser, tiyatro, opera gibi güzel sanat aracılığından yoksun kalan bütün şehirlerimizde kumarın, içkinin, dedikodunun, kahve hayatının neden bu kadar yaygın ve salgın olduğuna, neden insanımızın bu kadar çabuk ihtiyarladığına, bezginleştiğine,

bir türlü neşelenemediğine hayret etmemeliyiz. İnsanın önce ruhu ihtiyarlar, sonra vücudu çöker.

Her vilâyete bir orkestra parolası gibi, her vilâyete bir tiyatro dileği de ruhî kalkınma ve gençleşme planımızın baş hedeflerinden biri olmalıdır.

Yılda 5 10 mezun veren tek Konservatuvarla bu hedefe varılamaz. Daha geniş çapta sanatkâr yetiştirmenin yollarını araştırmalıyız.

Her vilâyete bir tiyatro demek, aşağı yukarı bin sahne artisti demektir. Bu bin artisti, on yılda yetiştirmek için, her yıl en az yüz mezun verebilecek bir teşkilâta ihtiyaç vardır. Bugün, Konservatuvara talebe kayıt imtihanları yanlız Ankara'da ve İstanbul'da yapılıyor. Halbuki, memleketin diğer bölgelerinde bu imtihanlara gelemeyen kimbilir ne cevherler var.. Kalite, büyük yığınlar arasından süzüle süzüle çıkar. Güreşte dünya ölçüsünde bir varlığa sahip oluşumuz, hemen her köyümüzde pehlivanlık geleneğinin yüzyıllardan beri yaşamasındandır.

Yüksek kıratta artistler de ancak yüzlerce ve binlerce artist namzedi arasından sivrilecektir. Kantite dâvasını hallederken kalite dâvasını da beraber çözmüş olacağız.

Hayat standardımızın yükselmesi — ki bütün didinip çabalamalarımızın tek vargısı budur — ancak millette daha iyi, daha güzel, daha temiz özleminin uyandığı ölçüde gerçekleşebilir.

İnsan ise, daha İyi'yi, daha Güzel'i, daha Temiz'i yanlız bir nevi ruh titizliğine ve ruh olgunluğuna eriştiği zaman arar. Ruh seviyeleri yerinde sayan insanlar, hiçbir vakit çevre koşullarını da değiştirmek istemiyeceklerdir.

Fabrika kurduğumuz kasabaların hiçbirinde böyle bir ruhî yadırgamak sezmiyoruz. Fabrikanın yanı başında, kasaba yine kendi eski hayatını yaşıyor. Fakat ne vakitki, fabrikanın girdiği yere, tiyatro da girecek, orkestra da girecek, o vakit, oradaki insanların içinde de daha İyi'ye, daha Güzel'e, daha Temiz'e doğru bir yanıp tutuşma başlıyacaktır.

Ulus, 8 Ocak 1943

EYÜBOĞLU'LARIN SERGİSİ

«Kutlu» (*) da hoş bir gelenek yerleşiyor: kahvede resim sergisi. Resmi hergünkü hayatımızın içine sokmak idealini, kahve sergilerinden daha iyi gerçekleştirebilecek bir yol düşünemiyorum. Kahveni veya çayını içerken, arkadaşlarla konuşurken, radyo dinlerken resimlere dalmak, bu bir sergiyi alışık olduğumuz anlamda ziyaret etmekten bambaşka birşey oluyor. Mutad sergilerde, resimle ziyaretçi arasında, ne de olsa, bir iğretilik, bir yadırgayış, ilk temasın verdiği bir soğukluk, bir çekingenlik ve şaşkınlık vardır ki, bunu ancak resimle karşı karşıya otururak, onunla âdetâ başbaşa hemhal olarak gidermek olasıdır. Bu nedenledir ki, birçok müzelerde ve sergilerde seyircilerin yalnız dinlenmeleri için değil, resimlerin karşısında oturup, onları doya doya, sindire sindire seyredebilmeleri için koltuklar ve kanapeler konmuştur. İşte, kahve sergilerinde, resimle seyirci arasında böyle sıcak ve içli-dışlı bir bağ kurulabiliyor. Bu yo-

(*) Ankara'nın o yıllarda sanatçıların devam ettiği ünlü bir kahve pastanesi.

lu ilk defa memleketimizde açan «Kutlu»yu kutlayalım. Ve diğer kahvelerimizde de bu güzel âdetin yerleşmesini dileyelim.

Kutlu'da açılan bu seferki resim sergisi, Eren ve Bedri Rahmi Eyüboğullarının. Bu karı-koca — bir yastıkta kocasınlar — yalnız hayat değil, sanat yolunda da çiftleşip kaynaşmışlar. Adetâ bir Eyüboğlu okulu diyebileceğimiz bir birlik kurmuşlar. Her ne kadar, her biri ayrı bir kişilik taşıyorsa da, — Eren, daha ziyade dinamik ve geniş hareketlere eğgin; Bedri, daha çok minyatür ve primitif çeşniye düşkün — her ikisinde de, meselâ konu seçiminde, meselâ maviye ve yeşile vurgunluklarında öyle bir akrabalık var ki, insanın üzümün üzüme baka baka karardığına inanacağı geliyor!..

Eyüboğlu çiftinin sergisi, dünyanın her yanında zevkle seyrolunacak bir sergi. Eserler tam anlamıyla yerli olduklarını, herşeyleriyle bu topraktan fışkırdıklarını haykırmakla beraber, yine ulus-üstü bir değer yaratmasını bilen san'atkârlarımızı kutlamak borcumuzdur. Ulusal kişiliği yitirmeden, ulus-üstü değerler yaratmak, sırrına eren san'atkârlarımıza ne mutlu..

Bize, bu savaş yıllarında, bir kahve köşesinden bile olsa, kalıcı ve güzel değerler yaratmak için çalışan insanların da bulunduğunu hatırlatan bu san'atkâr çifte teşekkür edelim..

Ulus, 1945 (Ankara)

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — I

Ergeç kavuşacağımız barış dünyası için şimdiden ön-diyişlerde bulunmak eğer doğru ise, bize öyle geli-

yor ki, güzel sanat ve kültür işleri insanlık hayatında umulmadık ve görülmedik bir ölçüde yer alacak..

Acının, açlığın, korkunun, ölümün cehennemlerinden kurtulan insan, büyük avunma ihtiyacını ancak Güzel'in cennetine sığınarak giderebilecektir. Ve uluslar, bu ihtiyacı doyurma yolunda yapabilecekleri yardım ölçülerinde insanlık dünyası içinde değer ve şeref kazanacaklardır.

Makinalar, ki kendilerini icat eden ve seriler halinde yapan «insan»a, babalarına silâh çeken hayırsız evlatlar gibi, çevrildi ve onun çocuklarını öldürdü, ve onun en güzel eserlerini yakıp yıktı, terbiyeli sirk hayvanları gibi geme vurulunca ve uysallaştırılınca, ve artık insana karşı değil, insan için, insanın daha kolay, daha rahat bir hayat sürmesi için çalışan hizmetçiler haline getirilince, ki sürekli bir barışın temel koşulu ancak budur, o vakit doğanın ve maddenin boyunduruğundan kurtulan İnsan, daha yüksek, daha ferah ve aydın bir ruh âlemine gözlerini açabilecektir.

***

Geçen savaş sonunda da bu, böyle olmuştu. Fakat geçen savaş sonunda, insanlık ölçüsünde bir barış kurulamadığı, sadece geçici bir «mütareke» yapılabildiği için, bir türlü hallolunamıyan çapraşık, karanlık ulus ve toplum sorunları içinde bunalan insan, daldığı güzel sanatlar âleminde de hezyanlara kapıldı: 1918'den 1939'a kadar bir çeşit güzel sanatlar karnavalı yaşadık.

Halbuki bu savaştan sonra, eğer umulan gerçek barış dünyası kurulabilirse, o vakit altın bir neoklasik çağın doğacağına inanıyoruz.

Gördüğü kanlı düş içinde bunalımlar geçiren insan, neoklasik Güzel'in sakin ve dengeli denizinde sinirlerini ve acılarını yatıştıracaktır..

Ulus, 1942

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — II

Bergama Şenlikleri

Türkiye, gelecek barış dünyası içinde, uluslararasında açılacak güzel sanatlar yarışına elinde bir çok kozlarla girebilecek sayılı memleketlerdendir.

Yeter ki, önce biz, bunun böyle olduğuna inanalım, ve sonra da bu kozları değerlendirmek için gereken önlemleri zamanında almağa başlıyalım.

Öyle çetin bir Barış dünyasına doğru gidiyoruz ki, Savaş için olduğu kadar, Barış için de hazırlıklı bulunmak zorunluğu şimdiden beliriyor.

Karanlık odada banyo edilen bir filmin üstünde, nasıl ki yer yer gölgeler, ışıklar görünmeye başlarsa, bu savaşın en kanlı aylarında söylenen nutuklardan, yazılan makalelerden de yarınki Barış dünyasının bütün milletlerden isteyeceği ağır koşullar şimdiden seziliyor: büyük bir hürlük içinde sıkı bir bağlılık, kalite, dinamizm, çabukluk, yüksek düzey..

Her ulus, kendisini bu koşullara uydurmak için elinden geleni yapacaktır. Uyum buhranlarını en çabuk atlatan uluslar, barışın nimetlerinden en çok faydalanacak milletler olacaktır.

Türkiyemiz, ekonomik olanaklar bakımından olduğu kadar, artistik olanaklar bakımından da çok geniş, çok ferah ufuklara bakabilir. Sözgelişi, hangi ulusun elinde bir Bergama kozu vardır?

Restore edilmiş Bergama harabelerinde düzenlenecek şenlikler, dünyanın dört bucağından akınlar halinde gelecek insanlara âdeta bir ruh sanatoryomu olacaktır. Hayali bile her Türkün içine renk renk havaî fişekleri halinde coşkunluk saçan bu fikrin gerçekleşmesi şöyle bir plana bağlanabilir:

1 — Restorasyon işlerine derhal başlamak.
2 — Bergamayı Dikili limanına ve İzmir'e geniş bir otostradla bağlamak.
3 — Dikili'yi transatlantiklerin barınabilecekleri bir modern liman haline sokmak.

Programları bir yıl önceden bütün dünyaya yayılacak Bergama Şenliklerine içerden ve dışarıdan gelecek misafirler, bütün bir hafta her akşam otel-vapurlarından otomobil ve otobüslere binip kafile kafile Bergama'ya gidecekler ve bütün bir hafta her akşam bir başka Güzel dünyasının rüyasını gördükten sonra, yine kafile kafile otel-vapurlarına döneceklerdir.

Ilık yaz geceleri, Bergama harabelerinde, meselâ Dokuzuncu Senfoniyi dinlemek, bir Sophocles, bir Shakespeare görmek, Türk Halk Danslarını seyretmek, Türk Halk Türküsü korolarını işitmek, Türk operalarını alkışlamak için ömrünün bir kaç yılını verecek sanat âşıkları yüz binleri aşacaktır.

*
**

Bugün, harabe halinde pinekliyen Bergama, yarın Türkiye'ye Güzel Sanatlar olimpiyadında şampiyonluklar kazandırabilecek bir güç kaynağıdır.

Ulus, 1942

Tarih Rekoru

Eğer bu gün, teknik ve ekonomik alanlarda en ileri ülke, Birleşik Amerika Devletleri ise, tarihsel servet standardının en yüksek basamağında da Türkiye bulunuyor.

Fakat, şu farkla ki, bugün saatte bir uçak yapabilen Amerika, hiç bir vakit bin yılda bile bir harabe veya eski tarihî bir anıt kuramıyacaktır.

Barış dünyasına, Amerika, «Yeni» nin şampiyonu olarak çıkacaksa, Türkiye de «Eski» nin ve «tarihsel» in sahibi olarak atılacaktır. Tarih zenginliği, çeşitliliği ve eskiliği bakımından Türkiye, dünya rekorunu daima elinde tutacaktır. Ekonomi ve teknik alanlarında şampiyonluk memleketten memlekete geçebilir. Fakat tarih şampiyonluğu mahşere kadar bizimdir.

İşte, yarınki barış dünyasına girerken. elimizde bulunan eşsiz kozlardan biri de bu tarihsel zenginliktir.

Aşağılık duygusunun toksinlerinden ruhunu en çok korumasını bilmiş olan Amerikalının bir büyük ve onulmaz acısı vardır: Tarihsel bedenden yoksun oluş. Amerikalı, her şeyi yapabilir, her şeyi satın alabilir. Fakat bir Hitit, bir Efes, bir Balkıs, bir Bergama harabesini, bir Selçuk kapısını ve köprüsünü, bir Ayasofya'yı, bir Sinan'ı, bir Bursa Türbesini, bir Eyüp ve Karacaahmet mezarlığını ne yapabilir, ne de satın alabilir..

Bunun içindir ki, eski dünyaya en çok turist ihrac eden kıta, Amerika'dır. Amerikalı, eski görmek ihtiyacını doyurmak için — bir karaciğer hastasının

Karlsbada gitmesi gibi — âdetâ bir nevi tedavi amacıyla, Avrupayı ve Asyayı ziyaret eder. Hele bir gün gelip, bu savaş da sona erince, o vakit kıtalar içinde ve kıtalar arasında, şimdiye kadar görülmedik bir seyahat hareketi başlayacaktır. Yıllarca memleketlerinde mahpus kalmış, sığınaklarda bunalmış, ölümle yüzyüze gelmiş, ruhları zedelenmiş, sinirleri yıpranmış insanlar, çevre değiştirmek, yeni ufuklar, başka insanlar görmek ihtiyacını en yüksek ölçüde duyacaklardır.

İşte o vakit, Türkiye, savaş yıllarında olduğundan daha çok, gerçek barışın da cenneti olabilir. Yeter ki, biz bu geniş olanaklara göre, evimize misafir kabul edebilecek çeki düzeni verebilmek için şimdiden planlaşalım ve hazırlanalım.

Ulus, 1942

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — IV

Besteciler

Savaş yıllarında, kulakları uçak, tank, top seslerine, parazitli kötü radyo haberlerine kanıksamış insanlar, Barışa kavuşunca, birden bire kesilecek olan bu gürültülerin boşluğunu güzel musiki sesleri ile doldurmak istiyeceklerdir.

Onun için, bize öyle geliyor ki, yarınki Barış dünyasında, «musiki iştahı», tıpkı tifodan kurtulmuş hastaların oburluğa varan yemek iştahları gibi, birden artacaktır. Onu doyurmak için, şimdiye kadar görülmedik bir ölçüde ülkeler içinde ve ülkeler arasında geniş ve çeşitli bir *konser* hareketine tanık olacağız.

Bu öyle canlı, öyle bereketli bir musiki alışverişi olacaktır ki, hangi uluslar, dünya musiki borsasına en güzel, en işitilmedik, en değişik ses kompozisyonları sürebilirlerse, onların barış âlemindeki şeref kredileri de en yüksek doruklara erişecektir.

İşte, Türk bestekârları için atlarını koşturabilecekleri geniş bir meydan!

Musikinin dili, uzun boylu tercüme edilmeğe de muhtaç değildir. Onu her notadan anlıyan çözebilir. Bu bakımdan bestekârlarımız, uluslararası sanat âlemine atılabilmek için ediplerimizden daha elverişli bir durumdadırlar. Sonra ellerinde, ham madde kaynağı olarak, şimdiye kadar hemen hiç işlenmemiş, kız-oğlan-kız, zengin, renkli bir ses, melodi ve ritm tarlası da var.

Bestekârlarımız, Rus, Skandinav, Macar, İspanyol, Çek, kısaca bütün milletlerarası tanınmış, -sevil miş, tutunmuş bestekârlar kadar alçak gönüllü olmağa katlanırlar da kendi ses âlemimizin dışında ilham aramak külfetinden kurtulurlarsa, bir de geçen savaş sonu sanat histerilerinden vazgeçip neoklasik kompozisyonlara rağbet ederlerse, hem kendileri, hem de Türk ulusu hesabına büyük sanat zaferleri koparabilirler.

Dünya konser salonlarında ve radyolarında tanınmış artistler tarafından çalınacak veya söylenecek Türk besteleri, bütün bir insanlığın hasta ruhuna Türkün güzellik rahmetini serpecektir!

Türk bestekârları! Bu şerefe ermek, sizin elinizdedir!

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — V

Korolar ve Baletler

Hep işitmişizdir ki, Çarlık Rusyası, dünyadaki şöhretinin büyük bir bölümünü, her yıl Avrupa ve Amerikanın büyük şehirlerinde turneye çıkarttığı o ünlü (Don kazakları korosu) ile (Rus balet topluluğu) na borçludur.

Avrupa'nın ve Amerika'nın büyük şehirlerine Don kazakları korosunun ve Rus balet heyetinin hangi tarihlerde geleceği bir yıl önceden ilân edilir ve biletler derhal kapışılırdı. Rus korosunu dinlememiş, Rus baletini seyretmemiş olmak, bir çeşit kültür geriliği, bir çeşit ruh asaletinden yoksunluk sayılır ve bunların her geçtikleri yerde bıraktıkları hayranlık ve heyecan aylarca dillerde destan olurdu. Hattâ denilebilir ki; Çarlık Rusyasının Paris piyasasından koparabildiği o milyarlık paşalar bile, Don Kazakları korosunun ve Pavlova balet heyetinin yaydıkları ılık limonluk havası içinde serpilip gelişmişti!.

Yarınki Barış dünyası içinde de, bütün sanat dallarının bereketle çiçeklenip yemişleneceği bir çağda, ulusal öz ayrılıkları en kabarık bir şekilde canlandıran koro ve raks heyetlerinin ruhları fethetme savaşında oynıyacakları büyük rol kolayca düşünülebilir.

Kadınlı erkekli bir Türk Korosu ve yine kadınlı erkekli bir Türk Balet Heyeti, gittikleri her şehirde sanat kıyametleri kopartabilirler.

Fakat ne yazık ki, Devlet Konservatuvarımızın bile henüz temelli bir korosu yok. Balet okulu ise halâ açılmadı.

Halk türkülerimizin armonize edilmesine küçük ölçüde bile olsa başlandı. Bir Devlet Korosu kurulursa,

bestekârlarımız bu işin çapını kolayca genişletebilirler.

Fakat halk raksларımız, tamamiyle ham madde halindedir: Ne toplanmış, ne de işlenmiştir.

Gerek milletimizin yığın zevk eğitiminde, gerekse Türkiyenin yarınki dünyada girişmek zorunda kalacağı çetin propaganda savaşında koro ve raks heyetlerinin çok önemli silahlar olacağını unutmıyalım..

Ulus, 1942

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — 6

Virtüozlar

Carusa, Şalyapin, Kreisler, Cortot ve uluslararası tanınmış diğer bütün ses ve saz virtüozları, sadece birer ad değil, birer bayraktırlar: bunlar, hangi şehirde bir konser verirlerse, o şehrin ruh kalelerine dikilirler.

Onların ne tankları, ne topları vardır. Fakat sesleri ve elleri öyle sihirli anahtarlardır ki, bütün kalpleri açar, teslim alırlar.

Bir virtüozun sesi veya elleriyle kazandığı dünya ölçüsünde zaferler, hiç bir fatihe nasib olmadı. Ancak peygamberler, virtüozlarla boy ölçüşebilirler. Tek adamın, hiç bir zora dayanmadan, sadece güzelin heyecaniyle yığınları peşine takıp sürüklemesi, işte bu, virtüozun mucizesidir.

Radyo çağında, virtüozun şehir şehir, kıta kıta dolaşmasına da gerek kalmadı. Bir stüdyodan, bir konser salonundan bütün dünya uluslarının ruhlarını, görünmez, devsel bir ahtapot gibi, yakalayıp sarması da olasıdır.

Virtüoz, bütün dehâlar gibi, öldükten sonra da yaşar. Sesi zaptetme tekniğinin mükemmelleşmesi ölçüsünde, onun ölmezliği de artacaktır.

Virtüozlar yetiştirebilen uluslar, yarınki barış dünyasının şeref tribünlerinde yer alacaklardır.

Virtüoz, dünyaya gelirken ana karnından beraberinde getirdiği tanrı vergisi cevheri sabırlı ve düzenli bir çalışma ile işleyip geliştiren insandır.

Her virtüozun içinde aşk ve inan volkanları kaynar

O sanatın kara sevdasına tutulmuştur ve insanları Güzel'in göklerine çıkarmak için Tanrı tarafından gönderildiğine inanır. Onun için bir meczup gibi çalışır, ve bir Mesih gibi diyar diyar dolaşır.

Türkiye, cevherler ülkesidir. Bunları bulup gün ışığına çıkartmak ve üzerlerinde durup işlemek gerekir..

Devlet Konservatuvarının pek kısa bir zamanda aldığı iç ferahlatıcı sonuçlar, bu işin çapını daha genişletmek gereğini, bize âdeta emrediyor.

Genç Konservatuvarımızın genç sanatkârları! Bütün dünya şehirlerinin sizi mecnun gibi bekliyecekleri günlere hazırlanın!

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — VII

Süsleyici Sanatlar

Türkler, süsleyici sanatlarda çığır açmış, okul kurmuş bir ulustur.

Hiç bir dünya müzesi yoktur ki, onda Türk süsleyici sanatlarına lâyık olduğu yer ayrılmış olmasın.

Türk halıları, Türk işlemeleri, Türk dokumaları, Türk çinileri, Türk tahta, fildişi, sedef, bakır, pirinç, gümüş, altın, deri, kehribar, cam işleri, Türk kıyafetleri her müzenin baş tacıdır.

«Süsleyici Sanatlar» denilen bu ince el ve zevk işleri, fabrikacılıkta en ileri gitmiş memleketlerde bile sönüp göçmemiş, tam tersine, daha ileri bir teknikle ve zamanın ihtiyaçlarına uydurularak serpilip gelişmiştir.

Bizde ise, Avrupa hayranlığının doğurduğu aşağılık duygusu ve taklitçilik, bütün sanat dallarımızda olduğu gibi, süsleyici sanatlarımızın üstünden de bir sam yeli gibi esti ve hemen hepsini yakıp kavurdu. Öylesine ki, bugün evlerimizde Türk süsleyici sanat eserlerinden hemen hiç eser kalmamış, halılarımızda bile ya acem, ya kübik motifleri taklit yoluna sapılmıştır.

New York sergisinde, Türk pavyonunda bir tek halı satılamadı. Çünkü hepsi, pahalı olmaktan başka, acem kopyası idi. Ve Amerikalılar, Türk pavyonunda, Türk halısı arıyorlardı.

Bu durum, insanın kanını başına çıkaracak kadar haysiyet kırıcıdır. Fakat çok şükür, son bir iki yıl içinde, memleketimizde bir kendine gelme, bir ayılma ve uyanma hareketi belirdi:

Güzel Sanatlar Akademisiyle Kız Enstitülerinde Türk süsleyici sanatları üzerinde araştırmalar ve yaratmalar yapılmağa başlandı.

Bu taklitçi maymunluktan insan zekâsına atlayış, büyük bir ruh devriminin eseridir.

Yarınki barış dünyasında, ancak kişilikli ulusların sözü olacaktır.

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — VIII

Ressamlar

Türk Milletinin tarihini yalnız islamî çerçeve içine hapsetmek istiyenler resim ve heykel sanatının bizde gelenekten yoksun ve Batıdan geçme bir dal olduğunu sanırlar. Oysa ki, Türkler, islamî çağdan önce resim ve heykel yaptıkları gibi, sonra da resim ve heykel yapma ihtiyacını minyatür, güzel yazı, süsleyici sanatlar ve mimarî alanlarındaki ince ve görkemli yaratmalarla gidermeğe çalışmışlardır.

Güzel sanatlara karşı konulan her yasak, insanın tabiatına aykırı düşen bütün yasaklar gibi, ne kökleşir, ne yerleşir. Türkler gibi bir kültür ulusu, resim ve heykel yapmaktan nasıl alakonulabilir ki, vahşiler arasında bile bu sanatların tohumlarını görüyoruz.

Musiki, mimarî, raks gibi milletlerarası bir dili olan güzel sanat dallarından biri de resimdir. Ulusların birbirini sevmesi, anlaması, sayması için kullanılacak araçlar arasında resim sergileri de vardır. Onun için yarınki barış âleminde büyük dünya şehirlerini dolaşacak Türk resim sergileri, ulusumuz için yapılabilecek tanıtma, sevdirme ve saydırma hamlelerinin en güçlülerinden biri olacaktır. Yeter ki, ressamlarımız, Türk toprağını ve Türk insanını gerçekten yaşatan eserler yaratsınlar.

Resim sanatında da uluslararası âleme yükselebilmek için ulusaldaki doğa ve insan özelliklerini yakalayıp onları yüksek tansiyonlu bir sanat heyecanının merceğinden geçirebilmek gerekir.

Türk doğasının ve Türk insanının karşısında saatlerce ve günlerce göznuru dökmeden, ömürleri bir sergilikten artık sanat eserleri yaratılamaz.

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — IX

Film

Yığınların zevk ve kafa eğitiminde filmin nasıl devrimci bir rol oynadığını hep biliyoruz:

Bilim ve sanat, âdeta film sayesinde demokratlaşıyor.

Film, öğretim vasıtası olarak okulda da tahtını kurdu. Uluslararası propaganda çarpışmasında da filmin bir dev rolü var.

Bu çokyanlı teknik çocuğunun tahammül edemediği tek şey, acemiliktir. Aşağı yukarı her memleket film yaptığı halde, pek azı iyi film çıkartabiliyor.

Çünkü film, ince bir zevk, yüksek bir kültür, eli açık bir anlayış ile bir çok uzmanlık şubelerinin bir arada çalışmasını ister. Her filmin gerektirdiği çeşitli koşullardan biri eksik oldu mu, eser derhal sırıtır.

Bunun için değil midir ki, küçük bir kültür filminin bile başlangıcında, o filmin oluşunda işbirliği yapmış olan bir çok kimselerin adları sıralanır.

Bir filmin başarı koşullarından her hangi birinden tasarruf, ancak kaliteden fedakârlık bahasına

yapılabilir. Kısacası, film endüstrisi, çok pahalı ve çok güç bir endüstridir.

Bir millî film endüstrisi yaratmak için, tezelden bir Devlet stüdyosu kurmak yollarını araştırmalıyız. Ve bu işin başına film endüstrisinde en ileri gitmiş bir ülkeden her ne pahasına olursa olsun güçlü bir kaç uzman getirmeliyiz. İlkin yerli kültür ve öğretim filmleri, turistik filmler, aktüalite filmleri yapmaktan başlıyarak, git gide büyük kompozisyon filmlerine doğru yol alabiliriz.

Kimbilir belki bizde de, Miki Mavz'ın yaratıcısı Walt Disney gibi bir şahsiyet çıkar da «Karagöz»ümüzü ve güzel masallarımızı bütün kültür uluslarınca orijinal filmler halinde hediye edebilir.

Ulus, 1942

BARIŞA YAKLAŞIRKEN — X

Folklor Enstitüsü

Türkiye'de kişilikli bir sanat çağı — ki uluslararası kültür hierarşisine ancak böyle bir çağın açıldığı gün katılabileceğiz — muhakkak surette bu toprakların insanını, doğasını, seslerini, renklerini, çizgilerini, hareketlerini yepyeni kompozisyonlar içinde yanıtan sanat eserleri yaratılabilirse doğacaktır.

Nüfus sayısı bakımından küçük ulusları bile, örneğin Finler, İsveçliler, Norveçliler, uluslararası tanınmış sanatkârları sayesinde dünyadaki şeref yerlerini aldılar. Hattâ bir zamanlar ve uzun yıllar politik egemenliklerinden yoksun kalan Leh ve Çek milletleri, yalnız sanatkârları sayesinde uluslar listesinden silinmekten ve yok olmaktan kurtuldular.

Sanatkârlar, bir ulusun yaratıcı dehâsını temsil eden, onun yaşama azmini, var olma hakkını bütün çağlar üstünde canlı tutan ölümsüz kahramanlardır.

Bir ulus her şeyini yitirebilir. Fakat bağrından sanatkâr evlâtlar çıkarabilmişse, hiç bir vakit yok olmaktan korkmaz. Bu ölümlü dünyada, Zaman denilen amansız despota rağmen canlı kalabilen yalnız büyük sanat eserleridir.

***

Maden Arama Enstitüsü, kurulmadan önce yer-altı servetlerimizden bir çoğunun varlığını bilmiyorduk. Karabük Demir Fabrikası bile, Türkiye'de demir cevheri bulunmadığı iddiasına göre kurulmuştu. Bu Enstitü, sistemli bir çalışma planiyle yurdumuzun jeolojik haritasını hazırlıyor ve yeraltımızın varını yoğunu karış karış araştırıyor.

İşte, tıpkı bu Enstitü gibi, kültür servetlerimiz için de bir (Folklor Enstitüsü) kurmalıyız.

Halk şarkılarımızı, rakslarımızı, masallarımızı, hikâyelerimizi, şiirlerimizi, atasözlerimizi, söz diyimlerimizi, elişlerimizi, dokumalarımızı, kumaşlarımızı, ev eşyamızı, ev biçimlerimizi, kıyafetlerimizi, kısaca, kültür ve sanat servetimiz olarak nemiz var, nemiz yoksa hepsini sistemli bir surette toplıyacak olan bu Enstitünün aynı zamanda bunları kıymetlendirmek, yeni ihtiyaçlara göre şekillendirmek için çalışacak sanat atelyeleri dè olacaktır. Meselâ ev içi ve süsleyici sanatlar atelyelerinde bir alay sanatkâr yeni Türk mobilyaları ve süs eşyası modelleri çizecek, moda atelyelerinden bütün dünyaya yeni Türk modaları lanse edilecek, seramik atelyelerinde yeni Türk çanak çömleği yaratılacak, müzik arşivlerindeki plaklar,

filmler ve notalar, bestekârlarımızın emrine hazır tutulacak, yarınki balet okulunuz için bütün halk danslarımızın renkli filmleri bu Enstitüde toplanmış olacak, mimarlarımız Türk sivil mimarîsinin bütün fotoğraflarını, plânlarını, maketlerini burada bulabilecek, kumaş fabrikalarımıza yeni Türk kumaşlarının örnekleri buradan gönderilecek, ne bileyim ben, daha neler, neler de olacak. Kısacası, yarınki kişilikli Türk sanatlarının ham maddelerini bu Enstitü verecek ve bütün sanatkârlarımız için de bu Enstitü bir (yaratma yuvası) olacak.

Bu bir rüya mı dersiniz?

Ulus, 1942

GÜZEL SEVGİSİ

Türk ulusunun gerçek kalkınması, kurtulması, her şeyden önce, Türk insanının yetişmesine bağlıdır. Kalkınma dediğimiz büyük inşa davası, her şeyden önce bir insan davasıdır. İnsanı kalkınmamış ulusların maddî kalkınmaları yapmacık ve iğreti olur, yüzeyde kalır, gösteriş ve alâyişten öteye geçemez.

Kemalist devrimlerin istediği insan, Dr. Schweitzer tipi idealist insandır. Yani inanan, seven, bağlanan insan, yani heyecanlı insan, kendini veren insan ve bütün bu vasıflardan sonra, bilgili ve yapıcı insan. Eğer bu teşhis doğru ise, bu tip insanı yetiştirmenin yolu, yalnız ve yalnız «Güzel»den geçer. «Melâli anlamayan nesle aşina değiliz» diyen Ahmet Haşim'le beraber, biz de, «Güzeli anlamayan, güzeli sevmeyen, güzeli aramayan, güzeli yaratmayan insandan hayır

gelmez» diyebiliriz. Böyle bir insan «vatan» kurtaramaz.

İyi vatandaş ve iyi insan olmak demek böyle bir sosyal mutluluk anlayışına erişmiş insan olmak demektir. Medenî bir topluluk, sosyal sorumluluk duygusuna sahip olan insanlar topluluğudur. Kim ki günlük hayatında kendisini çevresine, cemiyetine karşı birtakım sorumluluklarla bağlı hissederse, bu sorumlulukların gerektirdiği vazifelerin en önemsizlerinden en önemlisine, en küçüğünden en büyüğüne kadar hepsini tam bir vicdan huzuru içinde yerine getirmeğe çalışırsa, işte o, iyi insan ve iyi vatandaş denilmeye hak kazanır. Saadet denilen o Anka kuşu da, işte bu iyi insanların ve iyi vatandaşların duydukları bu iç hazzından başka bir şey değildir. Bu hazzı tadabilmek için de, sadece sevmesini bilmek gerekir. Sevmesini bilen insan mesut olmanın tılsımını da elinde tutuyor demektir.

Sevmek... En geniş anlamda sevmek... Bu, sadece hayvanî, cinsî sevgi değil; insanı diğer insanlara, vatanına, dünyasına, işine, hayvanlara, bitkilere, canlı cansız bütün varlıklara, bütün kültür ve uygarlık değerlerine bağlayan ilgiler toplamına ben kısaca «Sevgi» diyorum. Sevgi alanınızı ne kadar genişletebilirseniz, o kadar da mesutsunuz demektir. Sevmeyen, sevmesini bilmeyen, hayatında sevecek, ilgilenecek, bağlanacak şeyleri olmayan insanlar, gerçekten çok kara bahtlı insanlardır. Onlara «yaşayan ölüler» de diyebiliriz.

İnsanlığın ihtiyacı, bugün, her zamandan ziyade büyük sevgilerdir. Atatürk işte, böyle anıtsal bir sevginin sembolüdür. Onun o büyük sevgisi, büyük heyecanı, büyük imanı olmasaydı, bugün ne Türk milleti ne de Türk vatanı vardı. Türkiye toprakları ve Türk

milleti bugün de böyle büyük sevgilere susamıştır. Türkiye'yi mesut insanlar diyarı haline getirmek davası nesiller boyunca sürüp gidecek öyle çetin bir savaştır ki, onun hakkından ancak seven ve sevmesini bilen insanlar geleceklerdir. O halde, her şeyden önce sevmesini öğreneceğiz.

Sevmek nasıl öğrenilir?

Güzellik terbiyesiyle, güzellikler karşısında heyecan duyma yeteneklerimizi işliye işliye, güzel resimler göre göre, güzel konserler dinleye dinleye, güzel eserler okuya okuya, güzel binalar seyrede seyrede, güzel eşyalar içinde yaşaya yaşaya, hepsinin önünde «Ah ne güzel» diye diye, güzellikler karşısında hayran kala kala sevme gücümüzü, sevme yeteneklerimizi bileyip çoğaltacağız.

Bir milletin en büyük serveti, işte bu sevme gücü, sevme potansiyelidir. Ruh kalkınması demek, insanın güzel, iyi ve doğru karşısında duygululuğunun artması ve yükselmesi demektir. İnsanın güzeli, iyiyi ve doğruyu sevmesi en tabiî bir ihtiyaçtır, demeyiniz. Ruh, isteklerini o kadar aşağılık seviyelere indirebilir ki, bazan bir hayvanın bile güç katlanabileceği çirkinliklere, pisliklere, kötülüklere hiç aldırmadan yaşayabiliriz. Nasıl ki uzviyetimiz, en öldürücü zehirlere bile, küçük ölçülerle verile verile alışıyorsa, ruhumuz da çirkinlikleri, pislikleri, kötülükleri göre, işite, tabiî karşılamaya, hatta onlarsız hayatı yadırgamaya başlıyor. «Alışmış kudurmuştan beterdir» atasözü ruh hayatımız için de doğrudur. Onun için, bugün ahlâk eğitiminin, iyi vatandaşlık eğitiminin, kısaca ruh kalkınmasının nasihat ve vaızlarla, cezalar ve tehditlerle gerçekleştirilemeyeceği anlaşılmış, yüksek insan idealine varabilmek için, en kestirme, en güvenilebilir

yolun «Güzel Eğitimi» olduğu üzerinde birleştirilmiştir. İnsanı hayvandan ayırt eden ana vasıf da, güzellik yaratma ve güzellik karşısında heyecanlanma kabiliyetidir.

Yaşama iradesi, var olma azmi gevşeyen insanlara çirkinlik, pislik, sefalet karşısında bir nevi tevekkül de ârız olur. Bu gibi insanlar, güzele karşı kayıtsız ve iştahsız davranırlar. Ölüm, yani yaşama şevkinin yok oluşu, çirkinliğin ta kendisidir.

Güzel sevgisi, hayat- iradesinin de ölçüsüdür. Güzeli seviyor muyum öyle ise yaşıyorum ve yaşamayı hak ettim demektir. Güzeli ananas ve havyar gibi lüks bir matah sayanlarımız da var. Ne gaflet... Güzeli su, hava, ekmek gibi bir kaçınılmaz ihtiyaç haline getiremezsek ne ruhî ne de maddî kalkınmamız mümkün olur. Bir milletin kalkınması demek, her bakımdan güzelleşmesi, yaşayış ve düşünüş tarzında güzele daha çok değer vermesi demektir. Çirkinlikler içinde kalkınma olamaz. Pislikler içinde ileri bir hayat gelişemez. Sağlık, temizlik içinde yaşar. Temizlik de güzel sevgisi olan yerlerde barınır. Güzel ihtiyacını duymayan insan, yapının çirkinliğine katlanır, sokağın pisliğine aldırmaz, otelin kirlisine kızmaz, karasineği, tahtakurusunu hoş görür, pis kokan kenefi doğal sayar, mikroba bıyık büker, ağaca kıyar, parktaki çiçeği koparır, çimenleri çiğner, sokağa tükürür, musikinin kötüsüne bayılır, en bayağı eserleri okur, aşağılık fiiimlere can atar, kaba kaba konuşur, kaba kaba eğlenir, hoyrattır, kadınları çimdikler, pejmürdelikten hoşlanır, sözün kısası çirkinliğin, pisliğin, kabalığın, adiliğin her türlüsüne karşı şerbetlidir.

Böyle bir insanın ruhu, ahlâksızlıkların her çeşidine de elverişlidir. O, iyi bir vatandaş olamaz, mad-

dî çirkinlikler karşısında nasıl kaygısız kalabiliyorsa, manevî pislikler karşısında da vurdumduymazlaşır. İdealistlik, yani bir düşünce, biri dava için heyecanlanmak, bir düşün'e, bir davaya kendini verme demektir, ruhları böyle çirkinlikler ve pislikler içinde katılaşıp, taşlaşmış insanlar idealist de olamazlar.

Varlık, Temmuz 1966

ÇOCUK RESİMLERİ

Çocuk resimlerini seyreden büyükler, çok kere onların çocuklar tarafından yapıldığını unutuyorlar da yanlış kanılara varıyorlar. Çocuğun bizim küçüğümüz değil, yâni sadece nicelik ve en ve boy bakımından bizden ayrı değil, nitelik bakımından da bizden bambaşka bir âlem olduğunu kabul etmedikçe, çocuk resimleri büyükler için daima yedi mühürlü bir sır olarak kalacaklardır.

Çocuk, konuşmasında, yürüyüp oturuşunda, giyinişinde, düşünüşünde, duyuşunda büyükleri taklit ettiği zaman, nasıl gülünç, daha doğrusu acıklı bir yaratık olursa, resim yaparken de büyüklere benzemeğe yeltendiği gün, sadece bir maymundur. Halbuki okullardaki resim dersleri, Güzel terbiyesi vermek için kullanılan bütün diğer araçlar gibi, çocuktaki maymunu değil, kişiliği belirtmek içindir.

Çocuk, bizim istediğimiz gibi değil, kendi istediği gibi resim yapacaktır. Çocuk, dünyayı bizim gözlerimizle değil, kendi gözleriyle görmekte serbest bırakı-

lacaktır. Çocuk, gördüğünü ve düşündüğünü bir fotoğraf makinası gibi tıpkısı kopya değil, kendi ruhunun yaratıcı lâboratuvarından geçirerek yeniden kurup düzenliyecektir. Çocuk, böyle çalıştığı içindir ki, hiç bir çocuğun resmi — konu aynı da olsa — diğer çocukların resimlerine benzemez. Çünkü, her çocuk, başka bir âlemdir. Çocuk, ruhuna aykırı bir biçimde öğretilen resim dersinden soğur. Her derste olduğu gibi resim dersinde de başarılı olabilmek için, her şeyden önce çocuğun sevgisini kazanmak, temel şarttır. Çünkü çocuk, ancak sevdiği şeylerle ilgilenir. Çocuğun ilgisini sağlamıyan her emek, buz üzerine yazı gibi, boştur, boşunadır. Onun için, ille ilk yıllarda, çocuğu önüne konulan bir şeyi kopya etmeğe zorladınız mı, biliniz ki, resim dersi artık sevilmiyen bir ders olmuştur.

Çocuk, kendi doğal gelişmesi içinde, tabiatı ve insanı daha iyi görmeğe ve daha iyi anlamağa başlıyacaktır. Öğretmenin büyük ödevi de, bu doğal gelişmeye yardım etmek, onu kolaylaştırmaktır.

Eğitim ve öğretim işinin bu püf noktasını kavrıyamamış hocalar elinde çocuklar, kişiliklerini, yaratıcılık yeteneklerini yitirmiş birer hâfız olurlar.

Gördüğümüz bütün çocuk resim sergilerinden anlıyoruz ki, Türk çocuğu, en elverişsiz ortam içinde bile güçlü bir kişilik taşımaktadır. Ömründe hiç bir resim müzesi, resim sergisi görmemiş, hattâ resmin hâlâ günah sayıldığı bir ortamda yaşamış çocuklar bile, iyi hocalar elinde, âdetâ tanrılaşıyorlar. Büyük müjde! Çünkü, yarının cennet Türkiyesini bu kişilikli çocuklar yaratıp kuracaklardır.

1936, Ulus

NEDEN GELİŞMİYOR YARATICI GÜCÜMÜZ?

Unicef her yıl Dünya çocuklarının yaptıkları resimlerle süslü bir takvim yayınlar. 1975 yılının takvimini bana yolladıkları zaman, «Bir Türk çocuk resmini koyamadıkları için üzüldüklerini» bildirdiler.

Güzel bir raslantı, Yapı ve Kredi Bankası da çocuklarımızın yaratıcı güçlerini teşvik amaciyle Orta okul öğrencileri arasında, Türkiye ölçüsünde «Halk Oyunları ve Köy Düğünleri» konulu bir resim yarışması düzenlemişti. Büyük başarıyla sonuçlanan bu yarışmada, biner liralık ödül kazanan 30 resmi renkli olarak yayınlayan «Sanat Dünyamız» dergisini adı geçen kurula gönderdim. Aldığım cevapta, «Bu güzel resimler karşısında şaşkına döndük. Bunlardan birini 1976 takviminde kullanacağımızdan emin olabilirsiniz» deniliyor.

Bu yarışma sonucunun uluslararası bir nitelik kazanması, hiç kuşkusuz çok sevinilecek bir olaydır. Halk oyunlarımızı, köy düğünlerimizi bütün yerel havası içinde renk renk canlandıran, yani tümüyle bu toprağın insanını ve sanatını işleyip değerlendiren çocuklarımız derhal dünya yüzüne çıkmak olanağını buldular.

Bu, yalnız çocuk sanatları için değil, bütün öteki sanat dalları için de geçerli bir kuraldır. Yani, resimde olsun, müzikte, balede olsun, yazında, süsleme sanatlarında, mimarlıkta olsun, yaratıcı gücümüzü bu toprağın çok zengin ve çok soylu kaynaklarından geçirmedikçe, uluslararası bir varlık yaratamayız. Bunu yıllardır söyliye söyliye dilimde tüy bitti, yaza yaza parmaklarım nasır bağladı. Üç yıl boyunca, bu ideali yansıtmaya çalışan «Hep Bu Topraktan» adlı bir dergi yayınladım. Korkuyorum ki, bu idealin gerçekleştiğini göremeden öbür dünyayı boyluyacağım!

Bu neden böyle oluyor?

Çünkü, içimizde bir türlü kafasını ezemediğimiz bir «aşağılık duygusu» yılanı yaşıyor. İllâki başkalarını «taklit» ederek kişilik yaratmak çabasındayız. Oysa taklit, maymunun şanındandır. İnsan, ancak yaratırsa, yaratabildiği ölçüde «kişilik» kazanır. Bu gerçeği en tıkız biçimde, üstün yaratıcı dehâsı sayesinde gerçekleştirdiği Ulusal Kurtuluş Savaşı sonucunda, insanlığa «özgür ulus» tipini armağan eden Atatürk söylemiştir:

«Her milletin kendine göre millî özellikleri vardır ve hiç bir millet, aynen diğer bir milletin mukallidi olmamalıdır. Çünkü böyle bir millet, ne taklit ettiği milletin aynı olabilir, ne de kendi milliyeti içinde kalabilir. Bunun sonucu şüphesiz ki hüsrandır.»

Soyut resim, Avrupa'da, Amerika'da, «moda»dır, diye genç ressamlarımızın büyük çoğunluğu, boyuna soyut resim denemeleriyle birbirleriyle yarışıyorlar. Onların İkinci İstanbul Festivali münasebetiyle Taksim Galerisinde açılan «Çin Resim Sergisi»ni görmelerini pek isterdim. Bu sergi, bir ulusun insanını, hayvanını, doğasını, iş hayatını nasıl kendilerine özgü biçim ve renkler içinde yaratılmış eserlerle anlatılabileceğini aydınlatan bir dersti.

Bizde de bu çığrı açan rahmetli Turgut Zaim, Bedri Rahmi ve Erem Eyupoğlu, Nuri İyem, Necdet Kalay, Oya Katoğlu gibi sanatçılar ne yazık ki, yalnız kalıyorlar. Roman ve hikâye alanlarında ise, daha talihliyiz. Türk insanına, Türk doğasına, Türk toplumuna eğilen yazarlarımız gittikçe çoğalıyor. Bu yüzden de onlara dünya, kapılarını açıyor. «Şiir»de ise, tam tersine soyut modası aldı yürüdü. Altı üstü belli olmayan bilmecemsi dizilerle en güçlü şairlerimiz bile bizden uzaklaşıyorlar. Aynı modasal eğilim, müzik dünyamızı

da sardı. Bu toprakların zengin melodi ve ritm kaynaklarından yararlanarak yarattıkları eserlerle müzik dünyasının ilgisini çeken kompozitörlerimiz yanında, assosans, dissonans, atonal sloganlarına kendilerini kaptıranlar da var. Oysa, insanlığı fetheden müzik eserleri, çoğunlukla kendi ses dünyalarına sadık kalan kompozitörlerin yaratmalarıdır.

Her gerçek sanat eseri, kıvılcımını derhal seyirciye, dinleyiciye, okuyucuya atar. Oysa, sözde modern sanat akımlarının eserleri karşısında seyirci, dinleyici, okuyucu, çokluk, bir bilmece, bir bulmaca karşısındaymış gibi şaşırıp kalıyor. Ve böylece, san'at eserlerine karşı bir yabancılaşma, bir ilgisizlik doğuyor. Sanatçı, toplum dışında, hattâ toplum karşısında, «nev'i şahsına mahsus» bir yaratık olarak soyutlaşıyor. Böylece, sanatçının toplumla göbek bağı kesiliyor. Ve sonuç olarak da, sanatsız, heyecansız, idealsiz, boşluk içinde kalmış bir insanlık türüyor.

Görülüyor ki, ulusal kişiliğimizi ancak yaratıcı gücümüzü harekete getirmekle kazanabiliriz. Yaratıcı güç, bir milletin en büyük sermayesidir. Çocuklarımızda iyi öğretmenler sayesinde derhal harekete geçen yaratıcı gücün büyüdüklerinde, çoğunlukla sönüp kısırlaşması, eğitim sistemimizin bozukluğundan ileri geliyor. Eğitim sistemimizde yaratıcı gücü körleştirici değil, geliştirici bir devrime kesinlikle muhtacız.

Yalnız güzel sanatlar dallarında değil, bilim alanlarında da, yaratıcı gücümüzü gereği gibi harekete getiremediğimiz içindir ki, ithalât malı düşün sistemleri içinde bocalayıp duruyoruz.

OYALAR DÜNYASI

Yeni tanıdığım ressam Kenan, hani masallarda birbiri arkasından açılan kırk kapılı saraylar vardır, onlar gibi bir âlem. Her gün yeni bir kapısını açıyorum. Ve her açtığım kapının arkasından bambaşka bir dünya seyrediyorum.

Günlerin birinde, oya'lar dünyasında dolaştım. Aman efendimiz, oya'lar, bugün çocuklarımızın ne idüğünü bile pek bilmedikleri o oyalar, meğer ne engin bir renk, incelik, tazelik, zariflik diyarı imiş. İşte bu diyarın büyüsüne tutulmuş olan ressam Kenan, yememiş, içmemiş, gecesini gündüzüne katmış, o kapı senin, bu kapı benim, çat çat bütün evleri ve köyleri dolaşmış, hanımteyzelerle, ihtiyar ninelerle yarenlik etmiş, selvi sandıklarını, hezaran sepetlerini, kılaptanlı bohçalarını önüne serdirmiş ve yalnız Bursa ve dolayından bin beş yüz çeşit ve biribirinden göz alıcı, biribirinden gönül kapıcı oya örneği toplamış.

Bunları yanyana dizmiş, karşılarına geçip sigarasını tellendirmiş, baktıkça bakacağı, sevdikçe seveceği gelmiş. Ve sonra kalemi kâğıdı eline alıp onları bir bir göz nuru dökerek, ak-kara resmetmiş, dik motifliler, yan motifliler, çiçekliler, yemişliler, ulamalar, çayır çimenler diye de bir takım guruplara ayırmış, güzel güzel kartonlara yapıştırmış ve şimdi de eşine dostuna göstererek, onların her karton karşısında çıkardıkları hayranlık ve baygınlık seslerini işittikçe kıs kıs gülüyor.

⁂

Oya deyip te geçmeyiniz.

Yalnız Bursa ve dolayında, kıyıda köşede bin beş yüz çeşit oyanın yaşaması, bu milletin ne ince bir zevk haddesinden geçmiş olduğunu gösterir.

Dostum Kenanın anlattıklarına göre bir vakitler her genç kız, çeyizi için elceğiziyle kırk oyalı yemeni örermiş. Düğünden sonra, kırk gün bu kırk yemeniden birini başına dolarmış. Hem sitem etmek istediği komşusu için bir türlüsünü, çok sevdiğine bir başkasını, çok saydığına da diğerlerini takarak. Oya ile sitem etmek oya ile sevgi saygısını sezdirmek, aman yüce tanrım, bu ne ruh inceliği! Bu bin beş yüz çeşit oyanın ayrı ayrı adları da var. Adları da kendileri kadar güzel ve mânalı bu oyaların.

Meselâ şunlara bir bakın: Şahber hanımın kâkülü. İki el bir baş için. Âşık kirpiği, Gönül kilidi, Hanım beye kol attı, Gidiyorum arkamdan gel, Kol kola kızlar, vesaire, vesaire.

Şahber hanımın kâkülü! Ne hûri yüzlü, ne tûli dilli bir hanım hanımcıkmış ki o Şahber hanım, kâkülü bir oya motifi olarak işlenivermiş.

İki el bir baş için! Ata sözlerini oya halinde stilize etmek, ne geniş bir fantezinin harcı.

Sonra o renk evlenmelerindeki usta cüret, nâzik anlayış, kibar uyuş. Ben bir kaç arkadaşla beraber, bu oyaları hayran ve bitkin seyrederken, profesör Karl Ebert de odaya girdi. Bu zekâ ve zevk bahçesi karşısında, o da hayretten hayrete düşerek:

— Aman çocuklar, dedi, ben her sene Bursaya giderim, hiç böyle şeyler bulamadım. Kuzum bana bunları satan dükkânların adresini verin de, bu sefer gidişimde, bir kaç oya da ben alayım bari.

KUMAŞLAR DÜNYASI

Yeni tanıdığım ressam Kenan, yine günlerin birinde, iki ceviz sandık içinden altı büyük albüm çıkardı.

— «İşte bunlar da kumaş kolleksiyonları» dedi. Her birini yaprak yaprak seyre dalıyorum.

Halılarımızda bile, Avrupa taklidi kübik motiflere yeltendiğimiz bu soysuzluk çağımızda, kendi yaratıcı dehâmızın güldür güldür kaynaşıp taştığı, fokur fokur fışkırıp şahlandığı zamanlardan kalma bu asîl kumaş örneklerini kısır ruhlarımıza birer hormon şırıngası gibi sokup çıkartmak için içim tutuşuyor.

Oyalardaki doğurgan fantezi, kumaşlarda da yeşeriyor. Renk çiftleşmelerindeki o ince kibarlık, motiflerdeki o şeytanca zenginlik, insanın adetâ aklını uçuracak.

Yine birbirine benzemiyen bini aşkın kumaş örneği.

Alacalar, canfesler, bürümcükler, kadifeler, taftalar, geziler, telli hâreler, seraserler, kutnular, zerbeftler, atlaslar, belediler, kemhalar ve daha neler ve neler. Bunların hepsi, hepsi bu memlekette kurulu tezgâhlarda, bu memlekette yetişen, bükülen ve boyanan ipekler, yünler, pamuklar, ketenler ile ve bu memleket çocuklarının eliyle dokunmuş.

Sarayların yastıkları ve sedirleri, Sultanların hırkaları ve şalvarları, gelinlerin duvakları ve fistanları, sipahilerin kuşakları ve mintanları, gemilerin yelkenleri ve bayrakları hep, bunlardan kesilip biçilmiş.

Bu kolleksiyonları, yaprak yaprak çevirdikçe, gözlerimin önünden renk renk giyinmiş insanlar bir âyin kafilesi halinde geçti.

Yine bu yaprakların arasından, renk renk, ışık ışık ve çizgi çizgi Türk odalarını, rahat ve keyifli Türk ev içlerini seyrettim.

Türk dokuma sanayiinin Avrupa taklitçiliğinden kurtulup yine yaratıcı bir şahsîliğe doğru yönelmesini özliyenler için, ressam Kenanın kumaş kolleksiyonu tükenmez bir kaynaktır.

Bir zamanlar Liyonlu fabrikatörler, mevsim mevsim dokuma merkezlerimize gelip top top kumaş örnekleri aparır ve bunları taklide özenirlermiş.

Taklit olunan bir milletten, taklit eden bir millet haline düşmüş olmanın dağlayıcı acısını, ressam Kenanın kumaş kolleksiyonlarını seyrederken de tâ yüreğimin içinde duydum.

ÇORAPLAR DÜNYASI

Bir gün de, dostum Kenanın çoraplar dünyasında dolaştım. Yalnız Sivas vilâyetinde toplanmış yüzü aşkın çorap örneği; diğer vilâyetlerimizde de kim bilir neler vardır neler ama, dostum Kenanın gücü bu kadarına yetmiş, bu kadarını toplayabilmiş. Müze değil ya bu, tek bir insan. Elleri nurdan kopsun, himmeti var olsun.

Güzel bir kadının ayağında bile olsa, çoraptan iğrenirim. Fakat ressam Kenanın Sivas çoraplarını handiyse öpüp koklayasım geldi. Onlar çorap değil, birer tablo. Sanki ayağa giyilmek için değil, karşılarına geçip seyredilmek için örülmüş. Dostum, oyalarda yaptığı gibi, bu çorapların da motiflerini bir bir ak-kara resmetmiş. İşte size, bir kaç örnek sunuyorum. Onlara bakın da yüreğiniz açılsın. Bunlar, Avrupa moda dergilerinden aşırma fotoğraflar değil. Sivas köylüle-

rinin yarattıkları orijinal Türk motifleri. Bunlardan neler yapılmaz? Sveter örnekleri mi istersiniz? Boyun atkıları mı, duvar kâğıtları mı, perdelik, döşemelik kumaşlar mı? Basmalar mı, masa örtüleri mi?

Dilimizde başlayan «kendine dönüş» hareketinin zevkimizde de, güzel san'atlarımızda da geliştiğini ne vakit göreceğiz?

Ne vakit, Avrupa dergilerinden, Avrupa örneklerinden yüzümüzü çevirip kendi renkli engin dünyamıza bakmasını öğreneceğiz? Bu toprakların san'at yemişlerini ne vakit tadacağız?

Biz, yine Sivas çoraplarına dönelim.
Hele şu çorapların altlarına bir bakın:

Muhabbet çengeli, yandım alamadım, yarimi eller aldı, eli mektuplu, hünkâr kilidi, erğen bıyığı, sarhoş yolu, kâtip çimciği, ciğer deldi, incili küpe, bindallı, gülbahçesi.

Her köyün çorap motifleri ayrı. Sonra da her motifin başka bir mânası var. Öyle ki, Sivas pazarına ayrı ayrı köylerden gelmiş olan kadınların ve erkeklerin bekâr mı, evli mi, dul mu, nişanlı mı, ve hangi köyden olduklarını çoraplarından anlayabilirsiniz.

Bunlar çorap değil, adetâ nufus tezkeresi. Bir de bizim anonim ve şahsiyetsiz çoraplarımızı düşünün.

Zengin olsaydım, ressam Kenanın topladığı oyaları, kumaşları, çorapları ve daha başka böyle meraklı kolleksiyonlarının hepsini satın alır da odaları bunlarla süslü bir sanatoryom kurardım. Ve bu sanatoryoma, «kendini aşağı görme» denilen illete tutulmuş ruh hastalarını konuklatır, onlara her gün Türk yaratıcı dehasının binbir asîl örneğini göstere tattıra iyilik ve sağlık sunardım.

ACEP MUTLULUK NE OLA Kİ?

Yaş ilerledikçe, mutluluğun sırları üzerinde düşünmekten zevk alıyorum. Etrafıma bakıyorum da, hayatlarından memnun olmıyan, dünyalarını kendilerine zindan eden insanların çokluğu içimi karartıyor.

Şu kısacık ömrümüzde ne yapsak ki, son demimizde «mutluyduk» diye gözlerimizi kapıyabilsek?

Mutluluk, çok şükür, para ile pulla satın alınabilecek bir matah haline gelmedi. Yoksa insanoğlu, onu da ucuza mal edip pespayeleştirmesini bilirdi. Bence saadetin değeri, nadir oluşundan ziyade, onu herkesin kendi zevkine ve ölçüsüne göre yaratabilmesindedir. Kişinin mutluluğu, kendi eseridir. Her sanatkâr kendi eserini nasıl severse, herkes de kendi saadetine öylece bağlıdır. «Saadetim, benim eserimdir.» diyebilmek ne güzel şey!

O halde, saadetimizi nasıl yaratabiliriz? Sadece severek! Sevmiyen insan, saadeti hiç tadabilir mi? Sevebildiğimiz nisbette insanız. Sevginin rahmetini içinde duymıyan insan için hayat, gerçekten bir azaptır.

Yeryüzünde sevgi kadar yüksek değerli bir cevher daha bulunamadı. Sevgi, sarfedildikçe çoğalır. Ve hiç bir vakit israf edilmiş sayılmaz. Sevgilerini, bir cimrinin para sarfetmesi gibi, yürekleri oynayarak ve elleri titreyerek harcayanlar, hiç bir vakit sevgi biriktiremezler. Sevmesini unuttuğumuz içindir ki, dünyamız da bu kadar kötüleşti. Hayat, neşe ve şevk, ancak sevginin toprağında gelişir. Ölüler, sevemez.

Yakıp yıkıp yok etmenin cezbesine kapılmış bir dünyadan sevginin ve karşılıklı anlayışın hüküm süreceği bir dünyaya geçmek istiyorsak, onu evvelâ kendi içimizde, ve kendi aramızda kurmağa çalışalım.

Sevgi, bütün yaratıcı faaliyetlerin mayasıdır. Sanatkâr, severek yaratır. Bilgin, severek araştırır. Devlet adamı, severse başarır. «Aşk olmazsa meşk olmaz.» sözü bütün kurucu, yapıcı ve yaratıcı iş dünyamız için doğrudur. Sevgi, birleştirip toplar. Nefret ve kin, parçalayıp dağıtır. Sevgi, müsbet ve yapıcıdır; nefret, menfi ve yıkıcıdır. Saadet, daima müsbet olanındır.

Her saadet, bir gerçekleştirme hazzıdır. Afrikanın vahşileri arasında çalışmaktan zevk alan insanın saadet anlayışına erişmek, en büyük medeniyet alâmetidir. Cemiyete faydalı olmaktan duyulan hazzı tadabilenlerdir ki, kendilerini heryerde ve en kötü şartlar altında bile mesut saymak sırrına ermişlerdir.

Cemiyete faydalı olmanın zevkini unutmuş insanlar, kalabalık ortasında birer bencil yalnızlığıyle yaşıyan insanlar, hayatlarından hiç bir vakit memnun olamıyacaklar, daima bezip şikâyet edecekler, daima kara talihlerinden dem vuracaklar ve böylece kısacık ömürlerini hem kendilerine, hem başkalarına zehir edeceklerdir.

Aile, 1947

TEMİZLİK VE GÜZELLİK İHTİYACI

Bir tanıdık aile, bu yaz, otomobille yurdumuzun bir ormanlık bölgesinde seyahat ettiler. Döndükleri zaman, geçtikleri yerlerin tabiat güzelliklerini anlata anlata bitiremediler. Fakat aynı zamanda otellerin, lokantaların pisliğinden de dert yana yana bir hâl oldular:

«Helâlar o kadar mülevvesti ki, öğüre öğüre içimiz dışımıza çıktı. Tahtakurusu, tatarcık ve karasinek hü-

cumundan sabahlara kadar gözlerimize uyku girmedi. Pencerelere perde yerine karartma zamanından kalma siyah kâğıtlar asmışlar, bunlar yuvarlanıp, pervazlara çakılı uzun temel çivilerine takılıyor. Lokantalarda yemeklerin üzerine üşüşen karasineklerden, tencerelerin içi görülmüyor. Servis yapanların üstleri başları, elleri, tırnakları o kadar pis ki, insanın iştahı bıçak gibi kesiliyor. İşin en acı tarafı, bu, insanı tiksindiren hallere kimsenin aldırış etmemesidir.»

Dostum ,bunları söylerken, içindeki ıstırap yüzünden akıyordu. Masanın üzerinden bir dergi aldı, sahifelerini çevirerek aradığı resmi bulup bana gösterdi:

— Bir de kuzum, şu resme bak!

Bu resim, Almanya'da yıkıntılar arasında derme çatma kurulmuş bir kaç barakayı gösteriyordu. Fakat pencerelerinde çiçekli basmadan yapılmış zarif perdeler ve çiçek saksıları vardı.

BAK CAMİ SANA NE GETİRDİM!

Ankaraya her gidişimde, İdil'i görmeden edemiyorum. Bakın, bu sefer de o binbir ışıklı dehâ cevherinin nasıl bir cilvesiyle karşılaştım, size anlatayım:

Geçen yazın, yani daha beş yaşındayken, onu İstanbul'a getirmişler. İstanbul'un en çok camilerine merak sarmış ve «Beni camilere götür!» diye annesine yalvarmış. Annesi de ona Ayasofya'yı ve Sultanahmet'i gezdirmiş. İdil, bu camilerin güzelliğine hayran kalarak onları uzun uzun seyretmiş. Ankara'ya dönüşlerinde İdil, iki eser bestelemiş. Birinin adı: «Ayasofya'nın Mozayıkları», ötekininki, «Bak, cami sana ne getirdim!»

İşte, İdil, bana bu eserlerini çaldı. «Bak, cami sana ne getirdim!» adlı bestesinin sözlerini de o incecik sesiyle söyledi. Onu dinlerken, vücudümde yine bir tuhaf ürpermeler dolaştı. Boğazım düğüm düğüm oldu. Bir mucize karşısında kalan ilk insanların şaşkınlığını geçirdim. Dilim tutuldu. Ağlamaklı oldum.

Demek, bu beş yaşındaki İdil kız, nasıl ki, musiki eserlerinin yalnız en asillerini beğeniyor ve yalnız onları dinlemek ve çalmak istiyorsa, İstanbul'un da yalnız muhteşem mimarî eserlerine karşı içinde bir çekiliş duymuş ve bu eserlerin ululuğu, ruhunda öyle bir basınç doğurmuş ki, iki eser yaratarak boşanmak ve ferahlamak istemiş. Bu, böyle tabiat-üstü bir varlık için anlaşılır birşey. Fakat ya, camiye «Bak, sana ne getirdim» diye hitap etmesine ne diyelim? İçinde taşıdığı büyük sırrı, ilâhî mucizeyi sezen bu yavrucuk, Allahın Evini ziyaret ederken, ona kendisine lâyık bir armağan getirdiğini, «Bak cami sana ne getirdim; bak, cami sana ne getirdim!» diye haykırmasını, siz de insanı ağlatacak kadar ulvî bulmuyor musunuz?

Aile, 1948

OYUN

Bir arada oynıyan çocuklarımıza dikkat edelim: Sürekli bir çatışma içindedirler. Sert ve kırıcı konuşurlar. İkide bir mızıkçılık ve oyun bozanlık ederler. Çok geçmeden kavga çıkar ve oyun birliği dağılır. Nasıl istiyebiliriz ki, bu çocuklar, büyüdükleri zaman, demokrasi oyununda başarı göstersinler? O halde, ailede ve okulda çocuklarımızın oyunlarını düzenliyeceğiz, onlara oyun kaidelerine saygı göstermeyi, hasmına

karşı nazik olmayı, kaybedince kızmamayı, kazanınca böbürlenmemeyi, oyuna sonuna kadar efendice devam etmeyi ve daima arkadaş kalmayı öğreteceğiz. Oyunun karakter ve ahlâk teşekkülünde en büyük terbiye vasıtası olduğunu idrak ettiğimiz gün, çocuklarımızı oynarlarken bugünkü gibi yalnız ve başı boş bırakmıyacağız. İyi vatandaş yetiştirmek için en tesirli ders, meğerse oyunmuş. Oyunu, bir ders gibi ciddiye almak, zamanımızın eğitim anlayışındaki en büyük inkılâplardan biridir. Bir zamanlar, oyunun çocuklar için bile yasak olduğunu düşünürsek, aradaki büyük fark daha iyi anlaşılır.

CEMAL NADİR'İN ARDINDAN

Dostlarım, Cemal Nadir, hayattan yediği darbeleri ulvileştirmesini bilen parlak bir aşağılık kompleksi örneğidir.

Yoksul bir ailenin çocuğuydu. Hayatını kazanmak için genç yaşında kasnak işleme çıraklığı yaptı. Babası hattattır. Sanat damarını belki de ondan tevarüs etti. Bursa'da doğmuştu. Ne zaman Bursa'dan bahis açılsa, kalın camlı gözlüğünün arkasında, gözlerinin dumanlandığını ve daldığını görürdüm. Her yıl Bursaya, sılaya giderdi. Bursayı görmek, onun için bir ihtiyaçtı. Bursadan her dönüşünde, onun daima bir manolya gibi solgun ve donuk tenini hafifçe pembeleşmiş bulurdum. Bursanın çınarlı, selvili, kavaklı, kubbeli ve minareli eşsiz ve şahsiyetli panoramasından bir kara sevdalının cezbesi ve ihtirasiyle bahsederdi. Güzellik ve ululuk aşkı da ona Bursanın armağanıdır.

Fakat Cemal, o kadar sevdiği Bursada barınamadı. İçinde gizli bir kuvvet, onu genç yaşında büyük

şehire, İstanbul'a itti. O, Allahının kendisine emanet ettiği büyük cevherin mesuliyetini seziyordu. Bunun serpilip gelişmesi için büyük şehrin kültür ve nüfus yoğunluğuna ihtiyacı olduğunu duyuyordu. İşte bunun için İstanbul'a göçtü. Ressam olmak için Sanayii Nefise Mektebi Âlisine başvurdu. Fakat onu kabul etmediler. Ondaki ilâhî cevheri göremiyen üstatlar, onunla alay ettiler. Büyük bir ressam olamamanın hıncını daima içinde taşıdı. Kendisi için yaptığı ve hiç bir zaman teşhir etmeğe cesaret etmediği tablolarla yalnız bir büyük karikatürist değil, ayni zamanda büyük bir ressam olmanın hasretini daima içinde taşıdığını ifşa ederdi.

Onda resme istidat olmadığını söyliyen Çallı İbrahim, belki hayatının en büyük eserini yaratmıştır. Çünkü böylelikle onu, hicve, tenkide, istihzaya ve mizaha âdeta zorla sevketmiştir. Eğer Cemal Nadir, Sanayii Nefise Mektebi Âlisine kabul olunsaydı, belki iyice bir ressam olacak, fakat hiç bir zaman bugünkü, Nasrettin Hocadan sonra tanıdığımız en üstün hiciv ve mizah ustamız tekevvün edemiyecekti. Çallı İbrahim, ondaki cevherin üstüne bir baskı taşı koymakla, başka bir yerden, daha büyük bir hızla, yalnız hızla değil, hınçla patlayıp fışkırmasına sebep oldu.

Sanayii Nefise Mektebi Âlisine kabul olunmayışının şuur altında doğurduğu aşağılık kompleksi onu, hiç bir vakit pespayeleştirmedi, bilâkis bir ulvî plâna yükseltti. Ressam olamamanın intikamını bir büyük heccav olarak, cemiyetten aldı.

Cemal Nadir, ikinci büyük darbeyi Tabiat Anadan yedi: Zayıf ve nahif bir bünyesi vardı. Askerlik muayenesinde çürüğe ayrıldı. Sık sık hastalanırdı. Gözleri şiddetli miyoptu. Çok sempatik, sıcakkanlı, cana

yakın bir insandı ama, bir erkek güzeli değildi. Hattâ çirkindi bile denilebilir. Onun için cinsî hayatında daima bir kifayetsizlik ve huzursuzluk içinde kaldı. Dört defa evlendi.

Cemal Nadir, üçüncü büyük darbeyi cemiyetten yedi. Cemiyet, ondan düşük seviyeli eserler istiyordu. Cemiyet ondan, baldır, kalça, meme mizahı istiyordu. Cemiyet ondan, fuhuş ve zina edebiyatı istiyordu. Cemiyet, ondan yalın kat, hafifmeşrep, yılışık ve cıvık espriler istiyordu. Fakat o, bir bar artisti değildi ki, cemiyetin belden aşağısı ihtiyaçlarını tatmin için çalışsın. O bir mütefekkirdi. O bir halk filozofuydu. Onun söyliyecek fikirleri vardı. Onun boşaltılacak dertleri vardı. O güldürmek için değil, düşündürmek için mizah yapıyordu. O, bir soytarı değildi. O bir palyaço değildi. O yüksek kıratta bir komediyendi. Ve bütün büyük komediyenler gibi büyük ıstırap adamıydı. Ö, ağlamadan güldüremezdi. O, Nasrettin Hoca, Molière, Mark Twain ve Charles Chaplin sülâlesine mensup asîl bir dehaydı. Fakat bu böyle olduğu halde, belki de böyle olduğu için, çıkardığı mizah mecmuasını halk tutmadı. Cemiyet tutmadı ve battı. Halbuki o, bu «Amca Bey» adını verdiği mecmuaya ne ümitler bağlamıştı. En nihayet ecir olmaktan kurtulmuş, müstakil bir mecmua sahibi olmuştu. Bu mecmua tutunacak, sahibini yaşatacak ve onun çok kırılmış izzeti nefsi, hiç olmazsa bu mecmua sayesinde biraz tamir edilmiş olacaktı. Fakat, bu ümitleri de boşa çıktı. «Amca Bey» öldü.

Cemal Nadir «,Arkadaş» adlı bir çocuk mecmuası da çıkartmak teşebbüsüne girişti. Cemal Nadir'in çıkarttığı çocuk mecmuasında gangster edebiyatı yoktu. İki elinde iki tabanca, suratı maskeli haydutların maceraları yoktu. Cemal Nadir, çocuklarımızın heyecan-

lanma ihtiyaçlarını aşağılık hırsız polis hikâyeleriyle sömürmeğe tenezzül etmiyordu. Cemal Nadir, çocuklara faydalı olmak, onlara hizmet etmek istiyordu. Onların ruhen sıhhatli birer vatandaş olarak yetişmelerini özlüyordu. İşte bu yüzden, «Arkadaş» ta tutunamayıp battı.

Cemal Nadir, sadece bir karikatürist olmanın azabını duyardı. Karikatürü güzel sanatlardan addetmiyen anlayışsız bir muhitte yaşamanın ezası içindeydi. Bir sanatkâr sayılmamak, ruhunun en gizli, en mahrem derdiydi. Onun için sanatından gayrı sahalarda bir sanatkâr olabilmek için çok çalıştı. Meselâ, piyes yazmağa kalkıştı. Muvaffak olamadı. Halbuki mizah sanatının eşsiz ve ölümsüz bir ustası olduğunun farkında değildi. Dehasının cahiliydi. Bal yapan arı, bu fiilinin şuuruna ne kadar malik değilse, o da bize her gün sunduğu yüksek espri cevherlerinin değerinden o kadar gafildi.

İşte dostlarım, Cemal Nadir, hayattan yediği bu darbeler neticesinde, daha doğrusu sayesinde, bizim hayranlığımızı tahrik eden o üstün adam olabildi. Onun cevheri, ıstırabın balyozu altında döğüle döğüle deha pâyesine erişti. Fakat o, hiç bir vakit kendisine böyle hor muamele eden cemiyete karşı küskün bir tavır takınmadı. O, hiç bir vakit yıkıcı bir sadist olmadı. Onun esprisi daima yapıcı ve kurucu idi. Onun kuvvet kaynağı kin değil, sevgiydi. O, hayata ve insanlara karşı daima gülümsemesini bildi. Onun dudaklarında hiç bir vakit hıncın katı ve çirkin çizgileri görülmedi.

Yarattığı ölümsüz tip, «Amca Bey» bizde daima güler yüzlü tatlı dilli bir halk filozofunun hatırasını yaşatacaktır. «Amca Bey», daima rahimdi. Daima hoş görür ve affederdi. «Amca Bey», ukalâlık nedir bil-

mezdi. Esprilerini nefes alır gibi, su içer gibi, birer sehli mümteni gibi kolaylıkla yapardı. Kendisini hiç zorlamazdı.

«Amca Bey» daima hayatın, ve hayatımızın içindeydi. O, her zaman bizim aramızda ve bizim içimizdeydi. Günlük hayatımızda daima bizi düşündürecek, bizi ibrete davet edecek bir taraf bulurdu. En ehemmiyetsiz görünen meselelerden ve hâdiselerden bile derin hikmetler çıkarırdı. Ve bunların hiç birini üst perdeden konuşarak, akıl öğretircesine değil, daima sade ve mütevazi kalmasını bilerek yapardı.

«Amca Bey», Türk milletini ve insanları çok severdi. Onun bütün sözlerinde büyük bir acı ve şefkat hissi yaşardı. O, güldürürken, içinden muhakkak ağlardı. İşte onun için de Amca Bey'in babası Cemal Nadir böyle genç yaşında öldü. Cemiyetin bütün ıstıraplarını her gün ve her gün kendi ruhunun inbiğinden geçirerek bütün zehirlerini içine alır, ve balını bizlere verirdi. Onun gülümsemesi büyük bir acının nişanesiydi. Onun ruhu sırlı bir zehir küpü idi ki, içine her gün bir tutam yeni zehir atardı.

Dostlarım, Cemal Nadir, yaşamak için çok çalışmak zorundaydı. Her gün yeni yeni eserler yaratmak ve daima seviyeli kalmasını bilmek, bunun ne büyük bir enerji sarfı demek olduğunu, o ancak bu zamansız ölümüyle isbat etti. Cemiyetimiz, Cemal Nadir kıratındaki bir dehayı bile, geçinmek için bir ırgat gibi çalışmağa zorlıyacak kadar fakir ve verimsizdir. Onun için Cemal Nadir, dinlenmek nedir bilmedi. Bir lokma ekmeğini çıkarabilmek için daima çalıştı. Eserlerinin seviyesini düşürmemek için de boyuna kafasını hırpalayıp durdu. Cemiyete vermek için, millete hizmet etmek için, kendisini bol bol israf etti.

Dostlarım,

İnsanoğlu, çok kere elindekini kaybedince değerini anlamağa yeltenir. Biz de Cemal Nadir'i, bıraktığı büyük boşluk karşısında şaşırarak daha iyi anlamağa başlıyacağız. Türk tefekkür dünyası, Cemal Nadir'den boşalan uçurumun önünde, bugün baş dönmeleri içindedir. Gözlerimiz kararıyor.

Aile — Nisan, 1947

YENİ İNSAN — YENİ OKUL

Yeni insan, yeni okuldan doğacak.

Günümüz okulunun hem sayı, hem nitelik bakımından köy çocuğunu ve köyü kurtaramıyacağını anlayınca, köy terbiyesinde inkılâp mahiyetinde bir çığır açtık. Yarının Türkiyesi, köy ile şehrin ahenkli bir sentezi olacak.

Yarının Türkiyesi, hummalı bir iş ve verimli bir istihsal gazasından fışkıracaktır. İstihsal mefhumunu, sadece ekonomik bir kategori olarak almamalıyız. İdare işi de bir istihsal cinsidir. Onun da bir tekniği, bir randımanı, bir maliyeti vardır.

Sanatkârın işi de bir nevi istihsaldir.

Bu itibarla en geniş mânasiyle bir iş ve istihsal mihveri etrafında dönecek olan topyekûn kalkınma hareketimiz için muhtaç olduğumuz insanların kuluçka makinesini teşkil eden terbiye sistemimizi de bu mihvere göre ayarlamalıyız.

Bugün, memleketimizde hem kemiyet, hem keyfiyet bakımından bir eleman sıkıntısı duyuluyor. Çünkü

terbiye sistemimiz, yeni cemiyetin, yeni ihtiyaçların istediği elemanları yetiştirmiyor. Çünkü, okullarımız, iş ve istihsal, hareket ve aktivite esaslarına göre ayarlanmamıştır. Köylü çocuğunu bu «tarzı kadim» okullarda çürütmemenin yolunu aradık ve bulduk.

Şehirli çocuğun da ayni inkılâba ihtiyacı ve hasreti var.

Onu da dar sıraların cenderesinden, ezbercilikten, pasiflikten, kitabîlikten, hayata ve cemiyete uzak ve yabancı kalmaktan kurtarmalıyız.

Her çocuk bir şahsiyettir. Her çocukta kendi canlı ifadesini arayan yaratıcı bir ruh kaynar. Çocuktaki oyun ve hareket ihtiyacı, en büyük iş kuvvetimizdir.

Son asrın en mühim keşiflerinden biri, çocuğun kendisine has âlemidir.

Bu yeni keşiften sonra her yerde eski okul bozgun verdi ve gerileme halindedir.

Sıralar yakılıyor. Müfredat programları parçalanıyor.

Oturan ve dinliyen çocuğun yerini işliyen ve konuşan çocuk alıyor. Çocuk artık ezberlemiyor. Düşünüyor, arıyor, buluyor, yapıyor, yaratıyor. Ve aktif insan oluyor.

Fakat ben ne haddini bilmez bir adamım?

Bütün bunları ve daha fazlasını bilenlerimiz yok mu sanki?

O halde biraz daha sabırlı olmamız lâzım. Bütün bu bilinenler henüz tatbik olunamıyorsa, demek ki, benim bilmediğim birtakım zorluklar var.

Fakat benim katiyetle bildiğim bir şey varsa, o da yarının Türkiyesi için «yeni insan»a, yeni insan için de yeni okula olan büyük ihtiyacımızdır.

Amerikalılar, yeni okulun adını «Çocuk mihverli okul» (*) koymuşlar. Ben ona, «Yurt mihverli okul» diyeceğim.

(*) Çocuk mihverli okulla klâsik okul arasındaki büyük farkı gösterebilmek için, bu broşürün sonuna birkaç program örneği kondu.

İNSAN DÜŞMANI ÇAĞIMIZ

İnsan düşmanı bir çağda yaşıyoruz:

İleri savaş tekniğinin en son harika buluşu, nötron bombası şehirlerin binalarını koruyacak fakat insanları ve hayvanları bir çırpıda yok edecekmiş.

İkinci Dünya Savaşı'nda savaş tekniğinin korkunç saldırı gücüne sahne olan Almanya, Polonya, Avusturya, Macaristan gibi ülkelerin bütün şehirleri yerle bir olmuştu. Demek yarın bir yeni savaş patlarsa, şehirler bütün yapıtları ve anıtları ile yerli yerinde kalacak, fakat buna karşılık bütün insanların ve canlıların köküne kibrit suyu ekilecek.. Aman efendim, ne büyük buluş..

Elimden gelse o «bulucu»yu yaşamım boyunca her gün on kez asarım! Fakat ne de olsa o herif çağımızın en tipik dehası; bütün yaratıcı gücünü «insan»ı, bu en büyük kutsal varlığı, yok etmek uğruna harcamış, yani insan ve canlı sevgisinden yoksunluğun bir anıtını dikmiş.

Bir de «Yurtta barış, evrende barış» ülküsünü ortaya atan o ölümsüz adamın, Atatürk'ün insan sevgisi taşan dünya görüsünü düşünün.

Ah biz. ah biz.. Elimizdeki bu büyük kozu kullanmasını beceremedik de, bugün «azgelişmişlik ayıbı» içinde çırpınıp, kıvranan bir «uydu ulus» durumuna düştük. Bu da yetmiyormuş gibi üstelik birbirini yiyen, sevgi yoksulu hoyrat insanlar olduk. «Anarşi» denilen toplumsal hastalık da sevgisizliğin durmadan kanayan irinli yarası..

Sevgisizlik, saldırganlık, hınç coşkusu, vuruculuk, kırıcılık bütün bu «iyi insan, iyi yurttaş» tipini yokeden mikroplar ve basiller dergi, kitap, gazete, film, radyo, televizyon gibi çeşitli yayın araçları ile çocuklara, gençlere bulaşmakta.. Henüz okula gitmeyen çocuklar bile sokaklarda birbirleri ile oyuncak tabancalar ve sopalarla şakalaşmakta. Böyle bir ortamda yalnız insan sevgisi değil, her türlü canlı sevgisi, doğa sevgisi, kültür sevgisi de yok olur. Ormanlar hoyratça yakılır, hayvanlar öldürülür, havalar ve sular kirletilir, yalılar, köşkler yakılır, camiler, sebiller bile yazılar ve afişlerle donatılır. Böyle hoyrat, sevgi yoksulu bir ortamda «idealizm» denilen İyiye, Doğruya, Güzele doğru yönelen tutku bir türlü gelişemez. Tam tersine Prof. Shauchard'ın «Hayvanlaştırma, Hoyratlaştırma, İnsanlıktan çıkarma» diye adlandırdığı salgın yayılır.

Bu toplum hastalığı ile ancak «Eğitim» yolu ile savaşılabilir. İnsanda Güzeli, İyiyi, Temizi arama ihtiyacını uyandırıp canlı tutacak tek araç «Sanat Eğitimi» dir. Oysa ki bizde Sanat Eğitimi en çok ihmale uğramış bir üvey çocuktur: Okullarda müzik ve resim dersleri ya hiç yoktur, varsa bile çok yetersizdir. Çocuk tiyatroları yalnız İstanbul ve Ankara'nın tekelindedir. Oysa ki her ilde kaliteli bir gezici çocuk tiyatrosu kurulmalıdır. Ömürlerinde bir filarmonik orkest-

ra konseri dinlememiş insanlarımız çoğunluktadır. Radyo ve televizyon programlarında kaliteli muziğe çok az yer verilmektedir. Gösterilen filmler de çokluk vurucu, kırıcı, öldürücü, cinayet filmleridir. Pornografik seks filmleri de piyasanın baş tacıdır.

Görülüyor ki, insanımız büyük bir kültür boşluğu içinde.. Böyle bir ortamda politik hayatında bir çeşit cöngel ilkelliği ile sürüp gitmesi gayet doğal değil midir?

28 Eylül 1978

SALDIRGANLIK SALGINI

İnsanlık, bütün o akıl durdurucu teknik, bilimsel ilerlemelerine karşın, vahşileri bile şaşırtıp imrendiren çok geri ilkel davranışlar çağını yaşıyor. Savaş bütçeleri için harcanan Trilyonlar, insanlığın mutluluğu yolunda sarfedilse, en geri, en az gelişmiş ülkelerde bile yeryüzünün cenneti çoktan gerçekleştirilmiş olurdu. Çeşitli suçluluk grafikleri, her memlekette yıldan yıla büyük yükselişler çiziyor. Saldırganlık, küçücük çocuklara bile bulaşan bir salgın âfeti halinde yayılıyor. Geçen gün, bir dostumun 4 yaşındaki kızı somurtmuş ve annesine «eve gidicem, iki tabancamı da alacam, onu vuracam!» diye mızmızlanıyordu! Bu hiddetin nedenini sordum. Bir komşuları «Bu çiçeği koparırsan, elin taş olur» demiş de «küçük hanım» kızmış, hıncını böyle çıkartmak istiyormuş!..

Oturduğum evin balkonundan karşımızdaki apartmanların arka bahçelerinde oynayan çocukları izliyo-

rum. Hangi yaşta olurlarsa olsunlar, hiç bir oyunu mızıkçılık etmeden, kavga çıkarmadan sonuna kadar götüremiyorlar. «Oyun beraberliği» çabucak bozuluyor ve hırlaşmaya dönüşüyor. Okul bahçelerinde de, Stadyumlarda da durum aynı.

Her normal çocuk oynamayı sever; oyun sevmiyen çocuk ruh hastasıdır. Bu bakımdan oyun, çocuğun karakter oluşumunda, oyun kurallarının saygılı olmak, ekip anlayışıyla çalışmak, kazandığı zaman böbürlenmemek, kaybettiği zaman kızıp kavga etmemek gibi bir takım normal davranış ve alışkanlıkların yerleşip kökleşmesinde; sosyal bir yaratık olarak, yani «iyi insan ve iyi vatandaş» olarak yetişmesinde, bir kulaktan girip öbür kulaktan çıkacak kuru öğütlerden de biçimsel ahlâk derslerinden daha yararlı, daha etkili bir eğitim aracıdır. Okullarımızda ders dışındaki saatler başıboş, sahipsiz ve hırgür içinde geçer. Oysa ki, oyun disiplinine, oyun kurallarına saygı ahlâkı ancak küçük yaştan, çocuk yuvalarından başlayarak, lise, hattâ üniversite bahçelerinde, kapalı jimlastik salonlarında özel eğitimle yetiştirilmiş «oyun öğretmenleri» nin sürekli işbirliği, bilgili yönetimiyle çocukta ve gençte bir «*ikinci huy*» olarak gelişip yerleşebilir. Bizde okul dışında da «Boş zamanları değerlendirme merkezleri» olmadığı için, çocuk ve genç yine sokağın malıdır. Devlet himmetiyle kurulan Stadyomlar da çokluk hoyratlığın, saldırganlığın kuluçka merkezleri halinde soysuzlaşmaktadırlar.

⁂

Saldırganlık, bir yandan da *Can sıkıntısı*'nın ürünüdür. Can sıkıntısı, boş zamanlarını kaliteli yollarla değerlendiremiyen insanlara musallat olur. Can sıkın-

tısı, akıl sağlığının, kişisel ve toplumsal mutluluk duygusunun, iş coşkusunun en büyük düşmanıdır. Moral huzurdan yoksun insanların verimli, yaratıcı ve topluma yararlı olmaları olanaksızdır.

Eğitim aracı olarak oyunun, sporun yurdumuzda birer sahipsiz bölge olması yanında «Yayın araçları» da yine çokluk çocuğu, genci ve geniş halk yığınlarını saldırganlığa, hoyratlığa, suça özendirici nitelik taşımaktadırlar.

Gazete, dergi, kitap, film, radyo, televizyon, tiyatro, konser, plak, sergi vs. gibi geniş halk yığınlarına hitap eden, onların akılsal ve ruhsal gelişmelerinin, kişisel ve toplumsal davranışlarının, hayat görüşlerinin, ideallerinin, yapıcı güçlerinin ya İyi'ye, Doğru'ya, Güzel'e, ya da Kötü'ye, Yanlış'a, Çirkin'e doğru yönelmesinde çokluk, kader tayin edici etkiler yapabilen «Yığın telkin vasıtaları», yeni bir deyimle «Massmedia»lar boş zamanların büyük bir parçasını doldururlar. İlle bizim gibi, ileri Batı memleketlerindeki çocuk ve gençlik mahalle kitaplıkları, sinemaları, tiyatroları, spor salonları, merak atölyeleri, gençlik kulüpleri, boş zamanları değerlendirme merkezleri gibi çeşitli tesislerden; çocukların, gençlerin, geniş halk yığınlarının moral sağlığını koruyan çeşitli örgütlerden yoksun bulunan az gelişmiş memleketlerde, özellikle bu massmedialar, yararlı veya zararları rolleri ve etkileri bakımından daha büyük bir önem taşırlar.

Çocuk dergilerinin, hattâ günlük gazetelerimizin büyük çoğunluğu iki eli tabancalı, kamalı, suratı maskeli, yumruklu dövüşlü gangster ve haydut öyküleri ile doludur. Bu öyküler çubuk halinde, gayet hareketli resimlerle canlandırılır. Yüzleri dehşet saran kahramanların ağzından çıkan birkaç bozuk düzen sözcükle de serüvenin akışına yardım olunur. Bu resimli

öykülere tutku halinde alışan çocuklarda, gençlerde ve geniş halk yığınlarında «*okuma sabrı*», «*okuma zevki*», «*okuma alışkanlığı*», «*okuma sevgisi*», kısaca «*okuma kültürü*» gelişemez. Tam tersine körleşip söner. Bu tutkuya Almanlar «*Bildidiotie*» «*Resim aptallığı*» diyorlar. Resim aptallığı, çağımızın yalnız çocuklara değil, fotoromanla, filmle ve televizyon yolu ile büyük halk yığınlarına da bulaşan gayet tehlikeli bir kültür hastalığıdır.

Zevk eğitimi bakımından büyük bir misyonu olan Radyo ve Televizyonlarımızda, gençler arasında yapılan anketlerde «hangi tür müzikten hoşlanırsınız?» sorusuna verilen cevaplar, çokluk, «Hafif Batı müziği» «Hafif Batı müziği» oluyor. Şu hafif batı müziği denilen nesne ise, yine çokluk, hiçbir sanat değeri olmayan, vahşi yaygaralar, kulak tırmalayıcı kakafonik nağralar!

***

Sözün kısası, bugün Türkiye çapında, eğitici, yüceltici büyük kültür misyonu olan radyolarımız, televizyonlarımız da çokluk halkın aklını, ruhunu, zevkini olumsuz yollardan, kötü örneklerle şartlandırmaktadırlar.

Bu olumsuz eğitim ve görenek koşulları altında, geriliğin, ilkelliğin doğal bir sonucu olan *Saldırganlığın* gittikçe yaygın ve çekici bir «*davranış modası*» niteliği kazanması kaçınılmaz bir alın yazısıdır.

ÖRT Kİ ÖLEM...

Cumhuriyetin 50. yıldönümünün tadını bir türlü çıkaramadım. Şöyle bir iç rahatlığı ile «Çok şükür, bu günlere de yetiştik..» diye derin bir oh çekemedim..

Nerde o 10. yıldönümündeki coşku? O kabına sığamayış? O umut dolu ileriye bakış? O büyük güven duygusu? O, daha güçlü yarınlara gitmenin verdiği iç rahatlığı? O zamanki bütün eksikliklerimize ragmen bir büyuk Devlet İtibarı görmenin göğüs kabartıcı şerefi? O, yabancıları bile şaşırtan çağ açıcı büyük devrim gelişmeleri? O, yepyeni bir vatan yaratmış olmanın anlatılmaz gururu?

Bunların hepsini, hepsini Batı modeli bir demokrasi uğruna harcadık. Şimdi, sıradan azgelişmiş bir memleket olduk. O, tarihte hiçbir benzeri olmayan «bir defalılığımızı» yitirdik.

Şimdi, öyle profesörlerimiz var ki, Millî Kurtuluş Savaşımızın «anti emperyalist» anlamını bile inkâr ediyor. Ve onun sadece Yunanlı'lara karşı açılmış lokal bir savaş olduğunu iddia edebiliyor. Ort ki ölem..

Yine öyle profesörlerimiz var ki, Kemâlizmin «nevi şahsına mahsus» yepyeni bir dünya görüşü, bir yarı-koloninin özgür ve egemen millet oluşu olayının tarihte ilk başarılı örneğine hâs bir fikir sistemi halinde işlenmesi gerekliliğine inanmıyor. Ört ki ölem..

Öyle parti liderlerimiz var ki, 12 Kasım 1973 tarihli Hürriyet'ten aktardığım şu sözleri söyleyebiliyorlar:

«Memleket sarhoş masalarında hazırlanan kanunlarla idare edilmemelidir. Bugün en iyi öğrenciler İmam Hatip Okullarında yetiştirilmektedir.»

«Manevi sahada yapacağımız köklü değişiklikler arasında millî kıyafetlere aykırı giyim tarzları yasaklanacaktır.»

«Hırsızlık yapan elin kesilmesi, kem gözle bakan gözün zayi edilmesi gibi şer'i hükümler iktidara gelince getirilecektir.»

«Hilâfetin gelmesinin bir çok faydaları olabilir. Siyasi faydaları da. Ben illâ gelsin iddiasında değilim ama millet isterse herşey olur.»

Ort ki, ölem ölem ölem..

Şimdi yine öyle üniversite öğrencilerimiz var ki: «Once imân, üniversite müslüman» diye yürüyüşler yapıyorlar.

Yine ört ki ölem..

Oysa şimdi, bilim, teknik ve sanat alanlarında yetişmiş çok değerli uzmanlarımız var. Atatürk'ün sağlığında olduğu gibi bir «adam kıtlığı» içinde değiliz. O, ileriyi gören, büyük adamın hayatında daima birinci sınıf yabancı uzmanlardan yararlanarak kurduğu bilim, teknik ve sanat örgütleri sayesinde kafa gücümüz, kafa potansiyelimiz bakımından artık hiç de «az gelişmiş» bir memleket sayılmayız. Fakat, bu değerli varlıklar, Batı modeli demokrasi oyununun sidik yarışına katılmaktan haklı olarak çekiniyorlar. Aşağının bayağısı bir oy avcılığı halinde soysuzlaşan seçim savaşlarının dışında kalmayı, yine haklı olarak tercih ediyorlar. Ve meydan, seçim dalaverelerinin kahramanlarına kalıyor.

Oysa, benim Berlin Üniversitesindeki Sayın Profesörüm Werner Zombart, «Politika, ilmin hayata tatbiki olmalıdır» derdi. Nerde, nerde? Bizde politika, demagojinin hayata tatbiki halinde gittikçe soysuzlaşıyor. Bizde politikacı her işe burnunu sokar, her şeyden anlar, herşeyi bilir, her şey hakkında oy sahibidir ve parmağını kaldırır. Dış politika, iç politika, ekonomi, finans, eğitim, bayındırlık, endüstri, tarım, orman, sağlık, kültür, sanat, herşeye, herşeye karışır. Yalnız bir şeye karışmaz: askerlerin işine.. Neden? Çünkü, «biz asker işinden anlamayız» derler.

Askerlerin bir Genelkurmayı vardır. Bu örgüt, bütün dünyadaki savaş teknolojisinin geçirdiği gelişimleri titizlikle izler. Bilmediğini öğrenmek için uzmanlar çağırır, uzmanlaşmaları için öğrenciler gönderir. Kısaca askeri genelkurmayımız savaş teknolojisi ile savaş bilimiyle «à la hanteur» dür. Millî Müdafaanın milyonluk bütçeleri Meclise geldiği zaman sayın mebuslarımızdan «orduya selâm» dan başka ses çıkmaz.

Hiç bir milletvekili kalkıp da «Uçaksavar merkezleri neden buraya konmuş da şuraya konmamış?» veyahut «Neden şu tip tank alınmış da bu tip tank alınmamış..» gibi çizmeden yukarı sorular sormak cüretinde bulunmaz, bulunamaz.

Eğer, bugün Cumhuriyetin 50. yılında, hâlâ ve hâlâ yeryüzündeki azgelişmiş milletlerin aşağıdan 5. si olmak utancı içindeysek, bunun tek ve son nedeni, siyasete ilmi hâkim kılamamış ve bu yüzden yıllardan beri bir çok zaman, sermaye ve emek israf etmiş olmamızdır.

Başbakanlığa bağlı bir kapıkulu organı değil de partiler üstü, yerli ve yabancı 1. sınıf uzmanlardan kurulu özerk bir sivil genelkurmayımız olmadıkça ve seçimlerde partilerarası rekabet «İş başına biz belirsek, Plânı en iyi biz uygulayacağız.» şeklinde bugünkü demagojik menfi seleksiyonu müsbet bir ehliyet savaşı haline yükseltmedikçe bu çıkmazdan kurtulmamıza imkân yoktur.

Bunun Batı modeli demokrasilerde bir örneğini arayanlar boşuna zahmet ederler. Çünkü, gerçekten «biz yalnız, bize benzeriz». Yani bir yarı koloni milletinin bütün bir emperyalist koalisyona karşı eşsiz Millî Kurtuluş Savaşını verdikten sonra «ilk müstakil millet» olma olayını Lozan'da tarihe tescil ettirmiş,

hilâfetin, saltanatın ilgası, teokratik devlet sisteminden lâik devlet sistemine geçişi, müslüman kadınının özgürlüğüne ve eşitliğine kavuşturulması, harf devrimi, kıyafet devrimi gibi rüyamızda görsek inanamıyacağımız bir takım devrimlerin birer «sehli mümteni» halinde gerçekleştirilmiş ve fakat halâ nüfusunun % 60'ı okuma yazma bilmeyen, çeşitli iç ve dış sağlı sollu tahriklerin cirit oynadığı bir memleketin sırtında Batı modeli demokrasi, konfeksiyon malı bir elbise gibi sırıtmaktadır. Bilimsel yaratıcı gücümüzü kullanıp bize hâs bir «Kemâlist demokrasi sistemi» yaratmak zorundayız. Bunu da şimdiye kadar beceremediğimiz için yine ört ki ölem..

HAYVANLAŞAN İNSANLIK

Eğer halâ yaşayabiliyorsam — çünkü 80 yaşımı (*) doldurmak üzereyim — bunda herhalde evimde televizyonun olmamasının çok büyük payı var! Çünkü, ne vakit komşulara misafirliğe gitsem, televizyon programlarının zoraki seyircisi oluyorum ve her seferinde — aksilik bu ya — sinir bozucu bir programla karşılaşıyorum. Geçenlerde Bayan Sahiba Tansuğ'un «Anadolu Kadınının Giyim Sanatı» konulu sergisi ile ilgili bir röportajı seyretmek için — bu sefer kendi isteğimle — bir dostumuzun evine gittim. Çok ince zevkli bir kültür geleneği taşıyan o biribirinden güzel giysileri, başlıkları, oyaları, çorapları, kilimleri sey-

(*) 1897 doğumluyum. Demek ki, bu kitabımın çıkmak üzere olduğu 1980 Ocak'ında 83 yaşındayım ve yine televizyonum yok, çok şükür.

rederken kendimden geçtim. Fakat bir de arkasından bir Amerikan gangster filmi başlamasın mı? İş inada bindi, dayanıp sonuna kadar seyrettim. Aman efendim, o ne aşağılık, o ne kaba, o ne hoyrat, o ne vurucu kırıcı bir polisiye filmdi?

Geniş halk yığınları, çocuklar ve gençler üzerinde Prof. Chauchard'ın «hayvanlaştırıcı, hoyratlaştırıcı, insanlıktan çıkarıcı» diye adlandırdığı bu gibi yayınları üstelik de o canım dövizlerimizi vererek, hem de Devlet Televizyonunda, köylere kadar milyonlarca vatandaşa seyrettirmek, yarabbim, ne büyük, ne affedilmez bir gaflet.. «Hıyanet» dememek için kendimi zor tuttum..

Tabanca, kama, sustalı bıçak gibi saldırganlık araçları, kravat, mendil, para cüzdanı gibi giyim kuşamın vazgeçilmez birer parçası oldular. Buna son zamanlarda dinamit, lokum, bomba da katıldı. Trafik kurbanları yetmiyormuş gibi, kavga dövüş yüzünden de hergün, yurt ve dünya çapında birçok cana kıyılıyor.

Bu iğrenç saldırganlık modası dergi, roman, film, radyo, televizyon gibi «massmedyalar» yolu ile bir veba, bir kolera salgını halinde bütün dünyayı sarıyor.

Çocukların en çok okudukları dergiler, çubuk resimlerle canlandırılmış vahşi suratlı kahramanların vurucu, kırıcı hikâyeleriyle dolu. Hepsi de ithal malı. Adları bile bir tuhaf. Âdetâ insanı ısırıyor: Zagor, Tolga, Swing, Tarzan...

Bu gibi çubuk resimlerle canlandırılan ve altlarında biriki satırla yetinilen dergiler, çocuklarda «okuma sabrı» denilen hassanın gelişmesini önlüyor. Onları kolaya alıştırıyor. Okuma kültürü, okuma alışkanlığı bir türlü kökleşemiyor. Ve memleketimiz bir sürü diplomalı cahillerle doluyor.

Yerli yabancı filmler de bir başka âlem.. Eli tabancasız, kamasız kahraman kalmadı. Kadınların bile narin ellerinde tabanca..

Saldırganlık yayınları yanında «seks» furyası da bir başka salgın. Yaratıcı gücü harekete getiren «yüceltici» bir maya olması gereken seks içgüdüsü de tamamiyle hayvanlaştırıcı bir pornografi matahı halinde soysuzlaştırıldı. Seks yayınlarının okuyucuya sunuş taktiğine bakın..

«Kadın okşama sanatı, Seks reçetesi, Garantili Kız Tavlama Sanatı, Sevişmenin İncelikleri, Eşinizi Yatakta Nasıl Çıldırtabilirsiniz?» vs. vs.

Görülüyor ki, seks içgüdüsü, «Güzel»i arama coşkusu halinde bir «yüceltme» değil, insandaki «Hayvan»ı ayaklandırma yolunda sömürülüyor. Kafaları ve ruhları bu gibi aşağılık, aburcubur ve zehirli yayınlarla beslenip koşullandırılmış insanlarda «Güzel isteği», «Güzel duygusu», «Güzel yaratma» nitelikleri de serpilip gelişemez. Bir çeşit «Çirkin diktatörlüğü» bireylerin ve toplumların yaşantısını iğrenç baskısı altına alıyor:

Giyim, kuşam çirkinleşiyor: Kirli renkli pantalonlar moda oluyor, saç, sakal birbirine karışıyor, kentler çirkinleşiyor, sebiller, türbeler, camiler, evler, apartmanlar, renk renk sloganlarla kirletiliyor. Sokaklar çöpten geçilmiyor. İnsanlar hoyratlaşıyor, sarkıntılık, soygunculuk modalaşıyor.

Daha kötüsü güzel sanatlardaki «güzel anlayışı» da hırpalanıyor.

İÇİNDEKİLER

Kemalizm'in Dramı İçin 5

İNANCIMIZ VE ÜLKEMİZ

Devletin Yapıcılık Gücüne İnanmak 7
Kadro Hareketi 8
İtalyan Türkolog'u Profesöre Yanıt 13
İdeolojik Yoksulluğumuz 20
Yeni Bir Türk İmajı Yaratma Zorunluğu 22
Kemalizmin Dramı 26
Bilinmeyen Yönleriyle Ş. S. Aydemir 32
İdeolojisiz Türkiye 35
Yakup Kadri'siz de Kaldık 38
Yunus'tan Atatürk'e 44
Filozofsuz Kalan Avrupa ve Yunus 48
Bir Anı: Barba Laini'nin Sağduyusu 52
Potsdam'da Atatürk Olsaydı 54
Eğitim Devrimi Gerek 56
Az Gelişmişlik Ayıbı 60
Kalkınmamıza Hizmet Eden Üç Türk Dostu 62
Barbar Değil, Uygar Türkiye 66
Sanat Saldırısı Gerek 71
Bir Kongrenin Düşündürdükleri 73
Güzel Eğitimi 76
Benim Televizyonum Yok 78
Biir Muhsin Ertuğrul Vardı 82
Sanat Kozlarımızı Kullanalım. 84
Günah Çıkarma Yılı 87

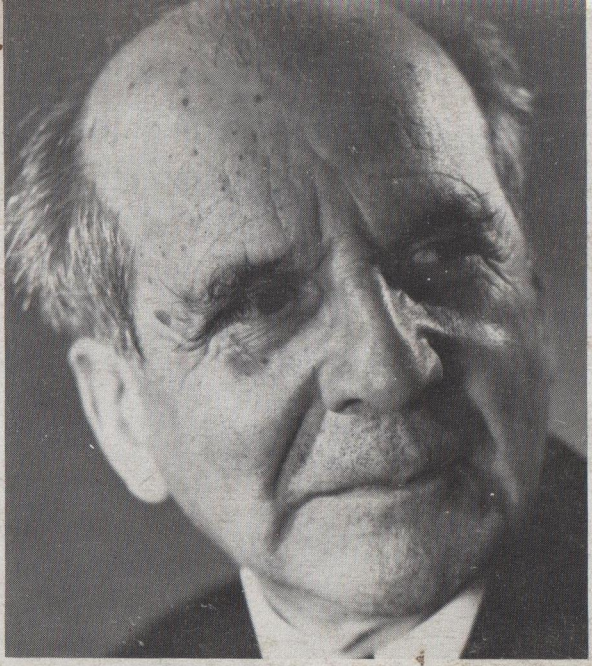
GÜZEL SEVGSİ

Güzel, Ölmez Değerler 89
Güzel'e Övgü 90

Büyük Sır 91
Büyük Eğitici Tiyatro 92
Halk Türküleri 94
Dokuzuncu Senfoni 96
Bir Ölümün Anlamı (Neyyire'nin Ruhuna) 97
Her İl'e Bir Tiyatro 99
Eyuboğlu'ların Sergisi 101
Barış Yaklaşırken'ler 102
Güzel Sevgisi 117
Çocuk Resimleri 121
Neden Gelmiyor Yaratıcı Gücümüz? 123
Oyalar Dünyası 126
Kumaşlar Dünyası 127
Çoraplar Dünyası 129
Acep Mutluluk Ne Ola 131
Temizlik ve Güzellik 132
Bak Cami Sana Ne Getirdim 133
Oyun 134
Cemal Nadir'in Ardından 135
Yeni İnsan Yeni Okul 140

ÇİRKİNLEŞTİRİLEN DÜNYAMIZ

İnsan Düşmanı Çağımız 143
Saldırganlık Salgını 145
Ört ki Ölem 148
Hayvanlaşan İnsanlık 152

Atatürk döneminin atılımlarına, o günlerin devrim rüzgârlarına gönül vermiş bir yazar Vedat Nedim Tör. Sanat ve onun yoğurduğu çağdaş eğitim, "Yeni bir Türk İmajı" yaratmada aydınlığa ulaşılacak en sağlıklı yoldur onun için. Güzele, iyiye, doğruya, kısacası uygarlığa ulaşan yol...

Arı gibi çalışkan bir aydındır o. El attığı her alanda sürekli bir yaratıcı olmuş; turizm'den folklora, sanatın çeşitli dallarından müzeciliğe değin bütün alanlarda değerli yayınların ortaya çıkmasını sağlamıştır.

İşlek kalemini gerekli gördükçe kullanmış, inançlarının bıkmaz ve yorulmaz savunucusu olmuştur Tör.

Kadro dergisinden günümüze değin Kemalizm ideolojisininden bir an ayrılmamış, onu en akılcı ve çağdaş biçimde işlemiştir. "Kemalizm'in Dramı" İşte bu inancın ve "güzel" tutkusunun ürünüdür.

Fiatı : 100 TL.